

OMRAN

FOR STRATEGIC
STUDIES

Ekonomi ve Kalkınma

**Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki
geçim kaynağı zorlukları;
Analitik araştırma**

Muhammed Abdullah

OMRAN STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Omran Stratejik Araştırmalar Merkezi; Suriye’de ve bölgede politik, ekonomik ve sosyal alanlarda karar alıcılara destek veren ve referans olan bir kurum olmak amacıyla Kasım 2013’te kurulmuştur. Merkez Omran; devlet ve toplumun diğer kurumlarına çalışmalarında destekleyici, sistematik ve organize araştırmalar sunarak, bilgi bütünlüğü ve öncelikler haritası oluşturmayı amaçlar.

Vizyonu; Suriye’nin devlet, toplum ve insan olarak bilimsel ve bilinç inşasında öncü olan, stratejilerin belirlenmesinde rol alan ve yön verebilecek durumda olmaktır.

Misyonu; araştırmaları gerçekçi ve ayrıntıların bilincinde yaparak, ihtiyaçları ve beklentileri en iyi şekilde tespit edip bunları karşılamaya yönelik planlar yapmaktır.

Web sitesi: www.OmranStudies.org

E-posta: info@OmranDirasat.org

Arapça olarak ilk yayınlanış tarihi: 05 Ocak 2018

Türkçe yayınlanış tarihi: 12 Haziran 2018

Tüm haklar Omran Stratejik Araştırmalar Merkezi’ne aittir.©

İçindekiler

UYGULAMA ÖZETİ	2
ÖNSÖZ	4
BİRİNCİ BÖLÜM: ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ	5
İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLERİN DURUMU	6
1. Suriyeli Mültecilerin Sayısı ve Dağılımı.....	6
2. Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki İstihdam Durumu.....	8
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: VERİLERİN ANALİZİ	19
1. Şablon Özellikleri.....	19
2. Suriyeli Mültecilerin Gelir Kaynakları.....	22
3. Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasındaki Sorunları.....	24
4. Geçim Kaynaklarına Dair Kalkınma Engelleri	31
5. Geçim Olanaklarının Geliştirilmesi Mekanizmaları.....	37
6. Geçim Kaynaklarının Geliştirilmesi İçin Ekonomik Sektörler	45
7. Geçim Kaynaklarını Geliştirme Programları.....	46
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ÇIKARIMLAR	50
1. Suriyeli Mültecilerin İstihdamına Dair Genel Özellikler	50
2. Suriyeli Mültecilerin Geçim Kaynaklarını Geliştirmenin Zorlukları	51
BEŞİNCİ BÖLÜM: TAVSİYE VE ÖNERİLER	52
1. Türk Hükümeti	52
2. Sivil Toplum Kuruluşları.....	53
3. Suriyeli ve Türk İşverenler.....	54
SONSÖZ	54
ALTINCI BÖLÜM: ÇALIŞMANIN TAKİBİ	55

UYGULAMA ÖZETİ

- Suriyeli mülteciler, komşu ülkelere sığınırken çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Bazı ülkelerde, mültecilerle nasıl başa çıkılacağı konusunda anlaşmazlıklar yaşanırken, mültecilerin çoğu yaşamlarını güvence altına almak ve günlük geçimlerini karşılama sorumluluğu ile yüzleşmektedir.
- Türkiye'deki bazı tahminler; Suriyeli mültecilerin yüzde 50'sinden fazlasının çalışma yaşında olduğunu ve işsizlik oranının yüzde 17'yi aştığını göstermektedir. Diğer taraftan bu tahminler, Türk Hükümeti ve işverenlerin mültecileri istihdam ederken ve onları işgücü piyasasına entegre ederken karşılaştıkları problemlerin çözümünde karşılaşılan sorunların ve zorlukların oranlarını da içermektedir.
- Çalışma, öncelikli olarak Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Üç milyondan fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan bir ülke olarak Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin sayısı, coğrafi dağılımı, demografik özellikleri ve istihdam durumu da çalışmada sunulan diğer konulardır.
- Çalışmanın temel amacı, Türkiye işgücü piyasasındaki Suriyeli mültecilerin sorunlarını tanımladıktan sonra onların gelir kaynaklarının geliştirilmesine dair zorlukları ortaya koymaktır. Böylelikle, gelir kaynaklarının geliştirilmesi konusunda başlıca engeller tespit edilebilecektir. Aynı zamanda, bu alanda kalkınmaya katkıda bulunacak çeşitli mekanizmalar ve programlar oluşturulacaktır.
- Çalışmanın hedefine ulaşması için, gelir kaynaklarının tespitinde; Türkiye'de bulunan sivil toplum kuruluşlarında (STK) çalışan Suriyeli bireylerin yanı sıra Türkiye'de farklı sektörlerde aktif iş sahibi olan (94) Suriyeliden oluşan bir ekibin temsil edildiği bir şablona imtihat edilmiştir.
- Çalışma, Türkiye piyasasındaki Suriyeli mültecilerin istihdam durumunu yansıtan birçok önemli bulguyu yansıtmaktadır. Ayrıca iş kanunları, fiziksel çalışma ortamları, çalışan ücretleri ve tazminatları bağlamında gelir kaynaklarının gelişmesini olumsuz etkileyen birçok zorluğu ortaya koymuştur. Aynı şekilde çalışma içerisinde, Türkiye piyasasında karşılaşılan istihdam sorunlarını gösteren birçok zorluğa da değinilmiştir. Ayrıca, Suriyeli mültecilerin kendisinden başka Türk Hükümeti, yerel ve yabancı STK'larca oluşturulan bir grup ana aktörle ilgili geçim kaynaklarının geliştirilmesini engelleyen bazı sorunların varlığına dikkat çekmiştir.

Bu bağlamda söz konusu zorluk ve sorunların en önemlileri şöyle sıralanabilir;

- Suriyeli mültecilerin çalışmasıyla ilgili yasal yükümlülüklerin belirsizliği ve eksikliği.
- Devlet kurumlarının gelir kaynaklarının oluşturulması için etkin bir politika izlememesi.
- Suriyeli sivil toplum kuruluşları ile Türk Hükümeti arasındaki iletişimin zayıf olması.
- Suriye ve Türkiyeli sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliği ve koordinasyonun zayıf olması.
- Suriye muhalefeti açısından gelir kaynağı olabilecek sektörlerde etkili bir temsilcilerinin olmaması.

Diğer yandan gelir kaynaklarının geliştirilmesine yardımcı olan mekanizmalarla sahadaki faktörler arasındaki sorunların varlığına da değinilmiştir. Bu bağlamda en önemlileri şöyledir;

- Suriyeli mültecilerin küçük projeler de desteklenmesine yönelik kolaylık sağlanması.
- Suriyeli mültecilerin yetenek ve becerileri üzerine bir veri bankasının oluşturulması ve periyodik olarak güncellenmesi.
- Türkiye'deki yetkili makamlar tarafından tanınan Suriyeli işçiler için bir sendikanın kurulması.
- Proje sayısını arttırmak ve iş fırsatı yaratmak üzere Suriyelilere yönelik bankacılık ve yatırım prosedürlerinin kolaylaştırılması.
- Türk ve uluslararası kuruluşlar tarafından Suriyeli mültecilere yönelik mesleki gelişim programları oluşturulması.
- Gelir kaynaklarının geliştirilmesi için Suriye göç fonu ve tecrübelerinden yararlanma sürecinin başlatılması.
- Suriyeli ve Türk yatırımcılar arasında büyük ortaklı endüstriyel projelerin oluşturulması.

Çalışma içerisinde; küçük ölçekli işletmelerin oluşumu, desteklenmesi ve finansmanına yönelik programları, mesleki ve teknik eğitim programlarını ve yoksul aileler için ekonomik güçlendirme programları gibi gelir kaynaklarının geliştirilmesine yönelik odaklanılması gereken başlıca ekonomik sektör ve programlar sunulmuştur.

- Çalışmanın sonuç bölümünde, Suriyeli mültecilerin istihdam sorunlarını çözmek ve engelleri aşmak adına ana gelir kaynaklarına dair bir dizi önemli tavsiyeye yer verilmiştir.

Burada Türk Hükümeti'ne yönelik tavsiyeler önem arz etmektedir ve şöyle sıralanabilir;

- Suriyelilerin istihdamı için veri tabanı oluşturmak ve ilgili taraflarca erişilebilir kılmak,
- Suriyeli mültecilerin çalışma kabiliyetlerinin değerlendirilmesi için uygun kanallar oluşturmak,
- Taahhütlü bir istihdam için mesleki eğitim programları uygulamak,
- Türkiye İşçi Sendikası'nın gözetiminde Türkiye'deki Suriyeli İşçiler Birliği'ni kurmak,
- Suriyeli mültecilerin istihdam durumuna ilişkin kurum ve kuruluşları desteklemek, gerekli fonları ve kolaylıkları sağlamaktır.

STK'lar tarafından yapılan öneriler şöyledir;

- Geçim kaynaklarına yönelik programların sürdürülmesi ve geliştirilmesi için mekanizmalar ortaya koymak,
- Girişimcilere finans sağlamak için kooperatif fonu oluşturmak,
- Çalışma yaşına ulaşan Suriyeli mültecilerin, işgücü piyasasındaki hak ve görevleri hususunda medya aracılığıyla toplumsal bilinçlendirme kampanyaları yürütmek,
- Savunmasız mülteci gruplara iş imkânları oluşturmak için gelir kaynakları sağlamak.

İşverenler tarafından yapılan öneriler ise şöyledir;

- Tüm sektörlerle ortak ekonomik projeler kurabilmek için Suriyeli ve Türk iş verenler arasında koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması,
- Suriyeli mülteciler için mesleki eğitim ve gelişim programlarının desteklenmesi,

- Suriyeli mültecilerin istihdamında insani boyuta odaklanması, yasal ve maddi statülerinin sömürülmesinin engellenmesi.

ÖNSÖZ

Suriye’de son yedi yıldır yaşanan insani kriz, ülke içinde ve dışında milyonlarca insanı yerinden etmiştir. Bu krizin sosyal ve ekonomik açıdan kötü sonuçları en çok Suriye’de kalanlar veya çatışmanın dehşetinden kaçarak komşu ülkelere sığınanlar arasında görülmüştür.

Suriyeli mülteciler, çatışmaların devam etmesi, ülkelerine geri dönüş umutlarının ve uluslararası bağışçıların sağladığı maddi desteğin azalmasıyla birlikte sığındıkları komşu ülkelerde birçok zorluğun ortasında kalmaktadır. Bazı ülkeler, mültecilerle beraber ortaya çıkacak problemlerle nasıl başa çıkılacağı konusunda anlaşmazlık içindedir. Bununla beraber, mültecilerin çoğu yaşamlarını güvence altına alma ve günlük geçimlerini karşılama sorumluluğunu kendileri üstlenmektedir. Bu bağlamda mültecilerin sığındıkları ülkelerdeki geleceği ve bu ülkelere entegre olma yetenekleri açısından Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)’nin geçim kaynaklarına verdiği önem daha net görülmektedir. Geçim kaynakları meselesi, hem sığınılan ülke hükümetleri hem de Suriyeli mültecilerin kendileri açısından en hassas konulardan birisidir. Öyle ki, bu hükümetlerin çoğu, birçok kuruluşla iş birliği içinde Suriyeli mültecilerin istihdam durumunun kendi işgücü piyasası ve ekonomileri üzerindeki etkilerini incelemek için periyodik olarak araştırma ve değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu araştırma ve değerlendirmeler yürütülürken; işgücü piyasasındaki mültecilerin sorunlarına daimî çözümler bulmak, çalışma yaşına ulaşanların üretim gücünü ülke piyasasına yöneltmek, ekonomik ve sosyal haklarını sağlamak amacıyla geçim sahası programları geliştirmek amaçlanmaktadır.

Resmi istatistiklere göre; Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye-Suriye sınırındaki ve ülke genelindeki büyük şehirlere dağılmış halde bulunan üç milyondan fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Her ne kadar her sektörün ihtiyacı farklı derecelerde olsa da, Suriyeli mültecilerin en öncelikli ve devamlı meselesi geçim derdidir. Bu noktada, mültecilerin ülkedeki barınma sürelerinin uzaması ve ekonomik destek olarak yapılan yardımların zamanla azalması sorunu tetikleyen önemli nedenlerdendir. Bazı tahminlere göre çalışma yaşına ulaşan mültecilerin oranının yüzde 50’yi aştığı öngörülmektedir. Nitekim bu oran, istihdamın planlanması, mültecilerin işgücü piyasasına entegre olması ve işverenlerle karşılaştıkları sorunların çözülmesi konularında Türk hükümetinin ve ilgili tarafların karşılaştığı sorun ve zorlukların yüzdesini de yansıtmaktadır. Diğer taraftan, Suriyeli mültecilerin geçim durumunu takip edenler, onların yaşamlarını sürdürebilmek için maruz kaldıkları acıların ve Türkiye işgücü piyasasında karşılaştıkları büyük zorlukların açık bir şekilde tanıklarındır.

Tüm bunlara dayanarak, bu çalışma Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin sayısını, coğrafi dağılımını, demografik ve istihdam özelliklerini tespit edip sunmaya çalışmaktadır. Böylece, Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynakları durumunu gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Aynı şekilde, Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesine yardımcı olabilecek bir dizi mekanizma ve program oluşturarak gelir sahasının gelişmesini sınırlandıran başlıca engelleri belirlemek ve Türkiye işgücü piyasasında Suriyeli mültecilerin sorunlarının tespit etmek de diğer hedeflerdendir. Ayrıca, geçim kaynaklarının

geliştirilmesi için odaklanması gereken en önemli ekonomik sektörleri ve programları gözden geçiren çalışma, farklı tarafların bu konuda oynayabilecekleri rolleri belirlemek, geçim kaynaklarının geliştirilmesini sınırlayan faktörlerin etkisini azaltmak ve bu durumu olumlu yönde etkileyen faktörleri güçlendirmek için birçok öneri sunmayı da amaçlamaktadır. Sonuçta ise, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin ekonomik ve sosyal istikrarını arttırmayı amaçlamaktadır.

Omran Stratejik Araştırmaları Merkezi, Türkiye'deki şubeleri aracılığıyla saha uygulamasında çalışmaya katkıda bulunarak gösterdiği çabalar sebebiyle Rızık İstihdam Ofisi'ne teşekkür ve takdirlerini sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Çalışma ekibi, şu anda Türkiye'de ekonomik faaliyet gösteren farklı ekonomik sektörlerdeki Suriyeli işverenlerden oluşmaktadır. Analiz birimi ise geçim kaynaklarıyla ilgili olarak Türkiye'deki Suriyeli STK'larda çalışan bireylerden oluşmaktadır. Araştırma şablonu, araştırma ekibinin uygun gördüğü 94 kişiden oluşmaktadır⁽¹⁾. Ekip, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin büyük bir kısmını içinde barındıran Şanlıurfa, İstanbul ve Gaziantep şehirlerine odaklanmaktadır. Aynı şekilde Şekil (2)'de görüldüğü gibi, bu şehirlerdeki coğrafi dağılımlara dikkat edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının durumu ve karşılaşılan zorluklar incelenip değerlendirilmiştir.

Çalışmanın tamamlanması için zaman ve mekan sınırları dikkate alınmış, yukarıda bahsedilen şehirlerin demografik özellikleri ve şehirlerde faaliyet gösteren ekonomik sektörlerin niteliği açısından çalışma ekibi için seçilen şablonun doğru bir şekilde temsil edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır⁽²⁾.

Araştırmada kullanılan metodoloji analitik-betimsel yaklaşımdır. Türkiye'de mülteci kampları haricinde yaşayan Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının durumunu ve zorluğunu tanımlamak, yorumlamak ve analiz etmek için bu yaklaşım kullanılmıştır. Bu yöntem aracılığıyla, çalışma ekibi verileri toplanmış, ardından da toplanan verilerin içeriğinden bir sonuca ulaşana kadar analiz edilmiştir.

Veriler, hem ofis içinden hem de saha araştırmasından elden edilen verilerden toplanmıştır. Bu bağlamda;

İkincil veriler: Önceki çalışmalar, ilgili istatistikler ve basın raporlarından elde edilmiştir.

Birincil veriler: Bu amaçla geliştirilen bir araştırma anketi yoluyla elde edilmiştir. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynakları durumunu ve zorluklarını belirlemek için kullanılacak göstergeler, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin geçim sahasıyla ilgili işveren ve bireylerin perspektiflerine uygun bir şekilde belirlenmiştir.

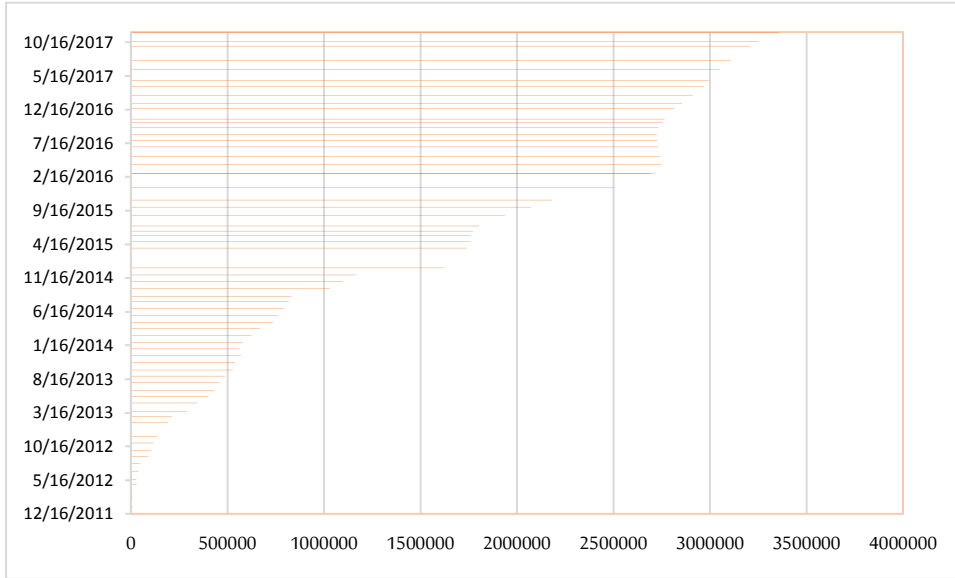
⁽¹⁾ Bu yöntem, araştırma ekibindeki standart durumların seçim esasına dayalıdır. Bu yöntemde, esas ekibin doğru bir şekilde temsil edilmesi için araştırma şablonu ve bulunan alanların büyüklüğü belirlenmiştir. Bu yöntem, doğruluğu açısından araştırma ekibinin özellikleriyle araştırmacının objektifliğine ve doğru bir şekilde tanınmasına dayanmaktadır.

⁽²⁾ Zaman limitinden dolayı, çalışmanın uygulanma süresi Mayıs 2017'nin başından başlayarak Aralık 2017'nin başına kadar devam etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLERİN DURUMU

1. Suriyeli Mültecilerin Sayısı ve Dağılımı

UNHCR tarafından belirtildiğine göre, 14.12.2017 tarihinde Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sayısı 3400195'e ulaşmıştır. UNHCR verilerine göre, Şekil (1), 2011 yılından bu yana Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sayısındaki kademeli artışı göstermektedir.

Şekil (1): 2011 yılından bu yana Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sayısındaki artışı göstermektedir.

Kaynak: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>

Suriye iç savaşının başlamasından bu yana Türkiye'ye gelen Suriyeliler, mülteci olarak sınıflandırılmamaktadır. Nitekim Suriyeli mülteciler, uluslararası yasalar çerçevesinde mülteci haklarından faydalanmaları amacıyla 22/10/2014 tarihinde yayınlanan T.C. Resmi Gazete'ye göre geçici koruma statüsündedir.⁽³⁾⁽⁴⁾

Bu durum, mültecilerin Türk hükümetinin sunduğu sağlık ve eğitim gibi bazı avantajlardan faydalanmalarına olanak sağlamıştır.⁽⁵⁾

⁽³⁾ Göçmenlik yasası politikası ve Türkiye'deki mültecilerin durumu, 1934 tarihli ve 2510 sayılı kanun uyarınca Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler, aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimselerin kabulüyle gelişmiştir. 1951 yılında Türkiye tarafından imzalanan Mülteci Sözleşmesi ve 1967 protokolüyle komşu ülkelerin sakinleri istisna tutulmuştur. Göçmenlik yasalarını, 2013 tarihli, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91. maddesi çerçevesinde geçici koruma tüzüğü temel alınarak, 3/10/2014 tarihli ve 6883 numaralı Bakanlar Kurulu Kararı ile 28/04/2011 tarihinden itibaren Suriye'den Türkiye sınırlarına gelen tüm kişilerin bu hükme dahil edilmesine karar verilmiştir. Bu hükümle, kısa bir süre içerisinde coğrafi bir bölgeden gelen çok sayıda bireyin standart akınıyla ülkesinden ayrılmaya zorlanmış ve ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel, bireysel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırları geçen yabancıların korunmasına karar verilmiştir.

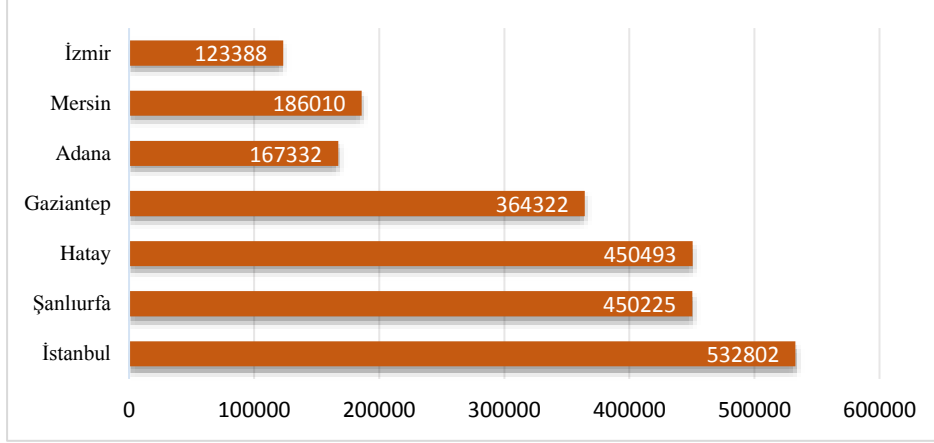
Suriyelilerin tamamı, zulümden korkma ve kaçma statüsünde değerlendirilir. Korunma kapsamındaki bireyler zorla geri iade edilemez. Bu bireyler sağlık, eğitim, sosyal yardım ve işgücü piyasası imkanlarından yararlanır. Bakanlar Kurulu, korunmanın sürdürülebilirliği hususunda gerekçe yetersizliği gördüğü takdirde, korunma kapsamındaki Suriyelilere dair verilen kararın iptal edilebilir. Burada dikkat edilmelidir ki; Türkiye, 1951 yılında mültecilerin durumuyla ilgili Cenevre anlaşmasını şekillendiren ülkelerden biridir. Bu bağlamda sözleşme, zamansal ve coğrafi sınır kapsamında imzalanmıştır. Diğer taraftan 1967 tarihli ek New York protokolünde de zaman sınırı kaldırılmıştır. Kaynak: Hüssam el-Şuhne, **Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü**, Umayya Stratejik Araştırma ve Çalışma Merkezi, 12/01/2017 <http://www.umayya.org/studies-ar/11458>

⁽⁴⁾ **Temporary Protection Regulation**: Resmi Gazete, October 2014, Turkey: <https://goo.gl/oH2VGN>

⁽⁵⁾ Geçici Koruma yasası, Suriyeli mültecilerin büyük ölçüde sömürüye maruz kalmaları ve bir boşluk yaşamaları nedeniyle Türkiye'de barınmalarına izin vermektedir.

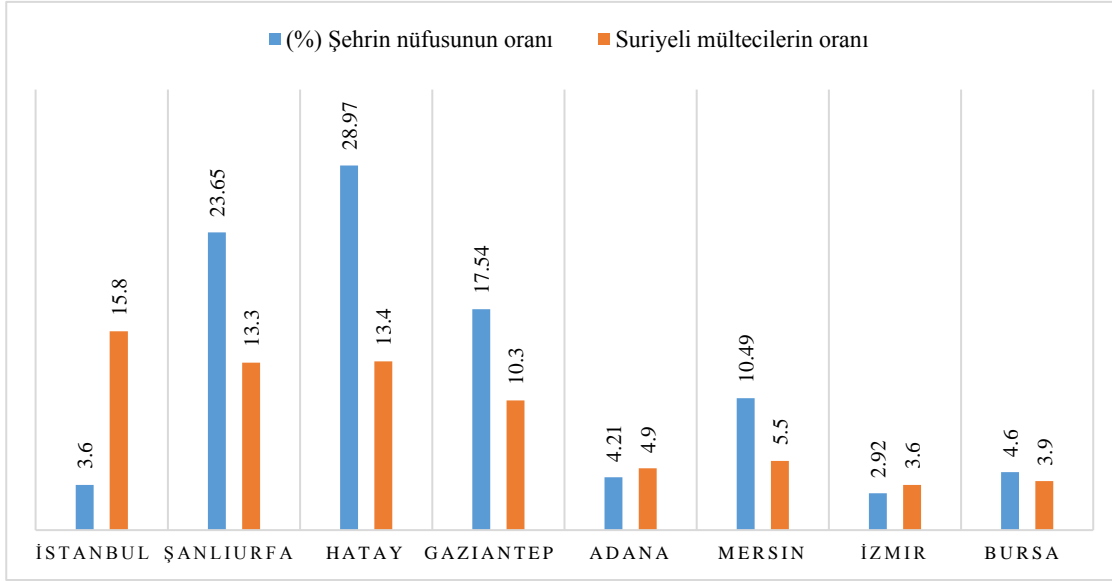

Öte yandan Türkiye'deki Suriyelilerin karşılaştığı ana sıkıntılar, büyük ölçüde geçimlerini ve ilgili sorunları güvence altına alma konusunda ele alınırken, Suriyeli istihdamının coğrafi dağılımı ise, iş bulma olanakları daha fazla olduğu için büyük çoğunlukla Şekil (2)'de görülen şehirlerde yoğunlaşmaktadır.

Şekil (2): 30/11/2017 tarihinde Türkiye'deki bazı şehirlerde bulunan Suriyeli mültecilerin sayısını göstermektedir.
Kaynak: General Directorate of Migration Management, Ministry of interior, Turkey, 07-12-2017

Şekil (3)'te ise Türkiye'nin bazı şehirlerindeki Suriyeli mültecilerin, şehrin nüfusuna oranla dağılımı gösterilmektedir.

Şekil (3): Türkiye'nin bazı şehirlerindeki Suriyeli mültecilerin dağılım oranını göstermektedir.
Kaynak: General Directorate of Migration Management, Ministry of interior, Turkey, 07-12-2017

Suriyeli mültecilerinin büyük çoğunluğu (%52,8) İstanbul, Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep'te, yaklaşık (%18)'i Mersin, Adana, Bursa ve İzmir'de bulunmaktadır. (%29)'u ise başta Ankara, Kahramanmaraş, Kilis, Konya ve Kayseri olmak üzere Türkiye'nin geri kalan şehirlerinde ikamet etmektedirler⁽⁶⁾.

Şekil (4)'te, genel olarak Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin coğrafi dağılımı gösterilmektedir. Mülteciler, büyük ölçüde Türkiye'nin güneyinde, Suriye sınırına yakın şehirlerde, kuzeybatıda ise İstanbul ve Bursa'da yoğunlaşmaktadır.

Şekil (4): Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin dağılımını
Kaynak: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>

2. Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki İstihdam Durumu

İstihdamın niteliği hakkında daha fazla bilgi edinmek için öncelikli olarak Suriye'deki işgücü piyasasının bazı göstergelerine ışık tutmak gerekmektedir. Zira bu durum, 2011 yılında Türkiye'ye yönelik göç başlamadan önceki istihdam gücünün bir kısmını temsil eden Suriyeli mültecilerin istihdam niteliğini bize daha iyi anlatacaktır.

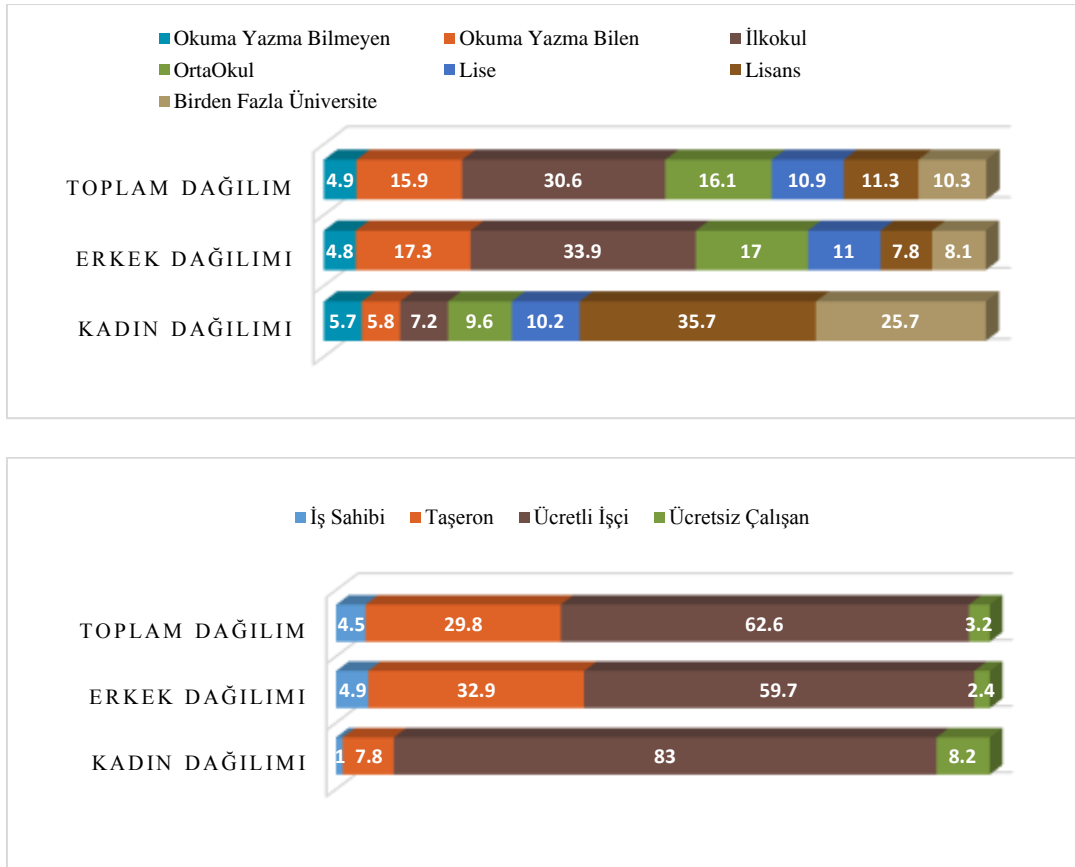
Birçok uzmana göre, 2012 öncesinde Suriye'deki işgücü piyasası bölgesel ve uluslararası piyasaların seviyesinin çok gerisinde bir durum arz etmektedir. Bu durum, bölgesel ve uluslararası oranlara kıyasla işgücü piyasasının tüm göstergelerindeki gerilemeyi ortaya koymaktadır. 2012 yılı Küresel Rekabet Raporu'na göre, bu piyasanın yeterliliği, değerlendirmeye dahil olan 142 devletten 134'ncüsü olarak belirlenmiştir⁽⁷⁾. Öyle ki bu piyasa,

⁽⁶⁾ Migration Statistics, General Directorate of Migration Management, Ministry of interior, Turkey: <https://goo.gl/w9NLZ9>

⁽⁷⁾ Klaus Schwab, **The Global Competitiveness Report 2011-2012**, World Economic Forum, Geneva, Switzerland, 2011.

2011 yılı iç savaşının patlak vermesinden önce de birçok sorunla karşı karşıyaydı. Suriye'deki Merkezi İstatistik Bürosu tahminlerine göre, 2011'den önce Suriye'deki nüfusun işgücü piyasasına katılım oranı, işgücü hacmi açısından erkeklerde yüzde 83, kadınlarda ise yüzde 17 olarak görülmüştür⁽⁸⁾. İstihdam gücüne katılım oranı 2000 yılında yüzde 50,8 iken, 2010 yılına gelindiğinde yüzde 43,5'e gerilemiştir. Kadın istihdam oranı erkek istihdam oranının oldukça altındayken, 30 yaş üzeri erkek çalışanlar için istihdam oranları yaklaşık yüzde 100'dür. İşgücü piyasasıyla ilgili resmi olmayan veriler ise, 2010 yılında istihdam gücünün yüzde 56,6'sının gayri resmi olduğunu göstermektedir. Bu durum Halep, İdlib, Rakka, Haseke, Deyri Zor ve Şam kırsalında yoğunluk arz etmektedir⁽⁹⁾.

Diğer taraftan gençlerin işsizlik durumu, eğitim geçmişlerine bakılmaksızın ciddi oranda yüksektir. Zira temel eğitim alan veya temel eğitimden daha az eğitim gören 15- 19 yaş grubundaki gençlerin işsizlik oranı yaklaşık yüzde 20'dir. 2010 yılında genel işsizlik oranı yaklaşık yüzde 8,6 iken, bu oran aynı yıl içerisinde erkeklerde yüzde 6,2, kadınlarda ise yüzde 22 olarak tahmin edilmektedir⁽¹⁰⁾. Şekil (5), Suriye'deki işçilerin cinsiyete göre 2011 yılı eğitim ve iş durumlarını göstermektedir. Çalışan kadınların büyük çoğunluğu üniversite mezunu olsa da en büyük işgücü oranını eğitim düzeyi düşük bireyler oluşturmaktadır. Bu oran erkeklerde daha fazladır.

Şekil (5): Suriye'deki işçilerin cinsiyete göre, 2011 yılı eğitim ve iş durumlarını göstermektedir.
Kaynak: İşgücü Göstergeleri, Suriye Merkezi İstatistik Bürosu

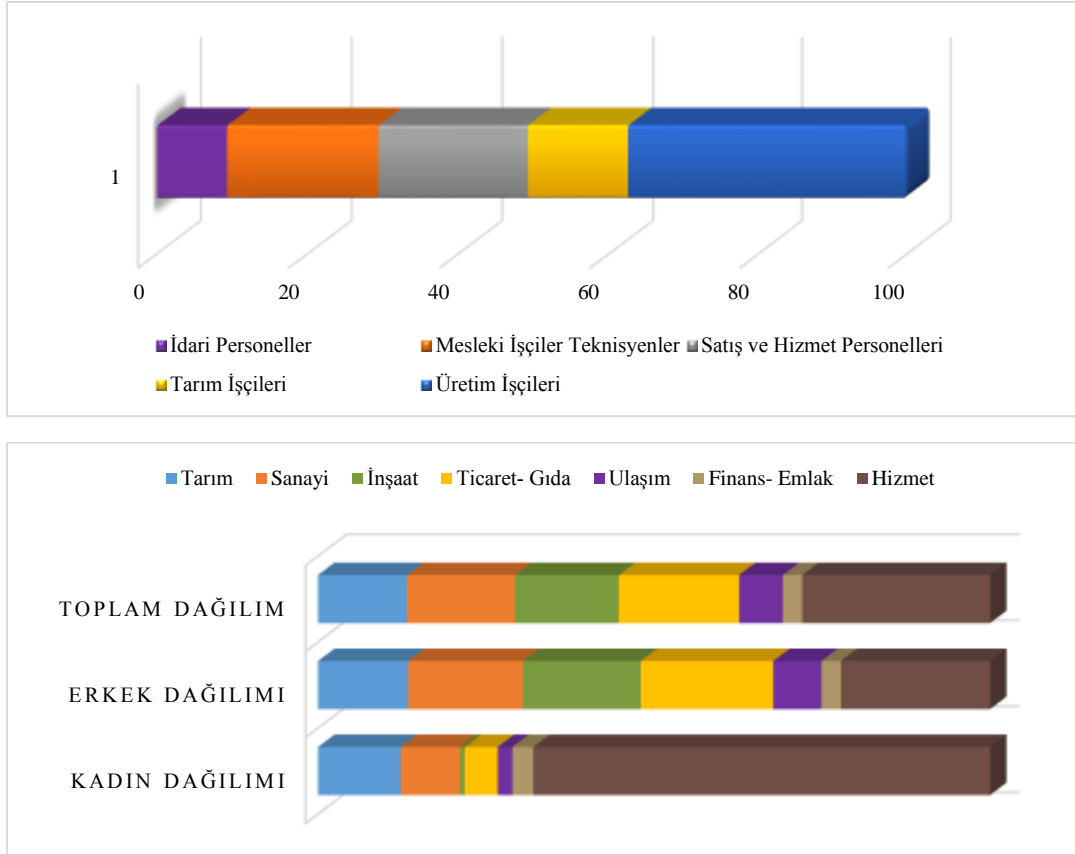
⁽⁸⁾ İşgücü Göstergeleri, Suriye Merkezi İstatistik Bürosu: <https://goo.gl/1g7LQY>

⁽⁹⁾ Syrian Center for Policy Studies, **Informal labor in Syria**, Arab NGO network for development, Arab Watch on economic and Social Rights 2016 - Informal Labor: <https://goo.gl/k8HCBL>

⁽¹⁰⁾ Suguru Mizunoya, **Economic Loss from School Dropout due to the Syria Crisis: A Cost-Benefit Analysis of the Impact of the Syria Crisis on the Education Sector**, December, 2015, UNICEF MENA Regional Office.

Şekil (5), aynı zamanda işgücü piyasasındaki işçilerin iş durumuna göre dağılımını da göstermektedir. Ücretli işçi istihdamı grubu, değerlendirmenin ilk sırasında yer alırken, bunu taşeron işçiler takip etmektedir.

Ekonomik faaliyet açısından işçilerin dağılımına bakıldığında, Şekil (6)'da 2011 yılında hizmet sektörünün ekonomik sektörler arasında ön sırada olduğu görülmektedir. İstihdam gücü bakımından ticaret, sanayi ve inşaat sektörleri sırada gelirken, tarım ve taşımacılık sektörleri en alt sırada yer almaktadır. Bu bağlamda, kadın işgücünün yüzde 60'ından fazlası hizmet sektöründedir.

Şekil (6): Suriye'deki işçilerin, 2011 yılındaki mesleklerine, ekonomik faaliyetlerine ve cinsiyetlerine göre dağılımını göstermektedir.
Kaynak: İşgücü Göstergeleri, Suriye Merkezi İstatistik Bürosu

Şekil (6) ise işçilerin mesleklere göre dağılımını göstermektedir. Üretim işçileri, işgücü bakımından ön sıralarda yer alırken, bunu mesleki işçiler ve teknisyenler takip etmektedir. Tarım işçileri ve idari personeller ise bu sıralamanın en altında yer almaktadır.

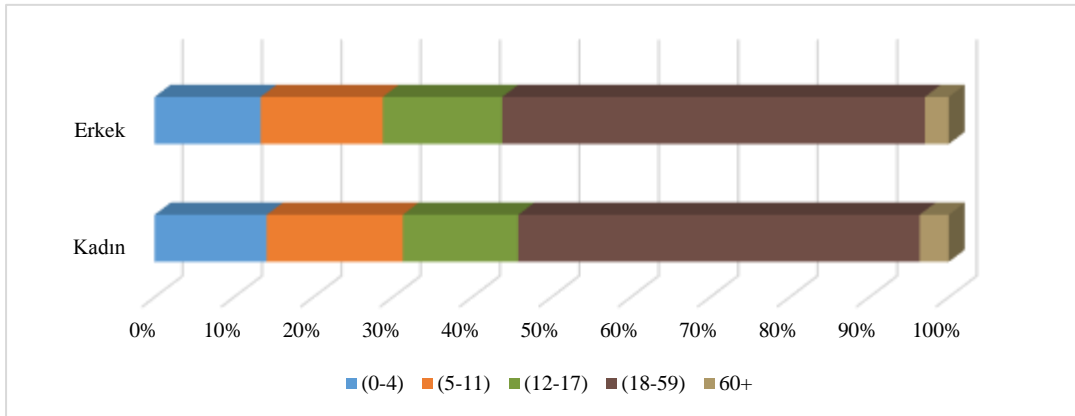
Suriye'deki işgücü piyasasının durumunu tanıdıktan sonra, işgücünün net bir portresi ve bu piyasadaki iş talebi açısından uygunluğunu görmek için Türkiye işgücü piyasasındaki Suriyeli mültecilere yönelik iş tekliflerini etkileyen faktörleri tanımlamak gerekmektedir. Genel olarak Türkiye'deki Suriyeli mültecilere sunulan iş tekliflerinin etkilendiği bir dizi faktörden bahsedilebilir. Bu bağlamda;

2.1. Mülteci Sayısının Gelişimi ve Yıllık Büyüme Oranları

Türkiye Sağlık Bakanlığı'ndan elde edilen verilere göre, AFAD, 2011 yılındaki iç savaşın patlak vermesinin ardından Türkiye topraklarındaki Suriyeli mültecilerin doğum sayısının 6 yıl 3 ayda içinde 224,750'ye ulaştığını açıklamıştır⁽¹¹⁾. Özellikle Suriyeli mültecilerin barındığı güney kesimlerde ve kamplarda Suriyeli'ler arasındaki doğum oranlarının son zamanlarda artış gösterdiği ve bu oranın Türklerin doğum oranını aştığı kaydedilmiştir⁽¹²⁾. Bu durum, Suriye sınırına yakın Türk şehirlerinde yaşayan Suriyeli mülteciler arasındaki ekonomik farklılıklar ile açıklanabilir. Öyle ki az çocuk yapma eğiliminde olanlar, yüksek ekonomik düzeye sahip şehirlere gitmiştir. Genel olarak Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sayısı, Şekil (1)'de görüldüğü üzere, 2011 yılında 8000 iken, 30/11/2017 tarihinde 3,359,915'e ulaşmıştır.

2.2. Mültecilerin Yaş Düzeyi

18- 59 yaş grubuna ilişkin, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin yüzde 28,3'ünü erkekler, yüzde 23,6'sını ise kadınlar oluştururken, çocuk yaştaki mültecilerin yüzde 7,1'i erkek, yüzde 6,6'sı ise kızdır. Şekil (7)'de görüldüğü gibi, 60 yaş üzeri mültecilerin oranı kadınlarda da erkeklerde de yüzde 1,7'yi aşmazken, Suriyeli mültecilerin yaş düzeyi, genç nüfus üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Şekil (7): Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin yaş düzeyi
Kaynak: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>

2.3. Mültecilerin Eğitim Düzeyi

Şubat 2017 verilerine göre⁽¹³⁾ Türkiye'deki 6- 18 yaş arası temel eğitime kayıtlı Suriyeli mültecilerin sayısı yaklaşık 500,000 iken, üniversite dönemindeki öğrencilerin sayısı 15,000'dir. Bunların 1149'u yüksek lisans, 352'si doktora öğrencisidir⁽¹⁴⁾.

Suriyeli mültecilerin eğitim yapısına dair ise resmi bir istatistik bulunmamaktadır. Ancak bazı tahminlere ve Suriye'deki işçilerin 2011 yılındaki eğitim durumu ve cinsiyetlerine göre, Suriyeli mülteci işçilerin çoğunluğu sınırlı eğitim almış gruplar üzerinde yoğunlaşmaktadır

⁽¹¹⁾ Türkiye'de 75 ayda, 224 bin Suriyeli bebek doğdu, Ensonhaber.com, 27-07-2017, access on: 01-10-2017: <https://goo.gl/RbXsoX>

⁽¹²⁾ Bülent Sarıoğlu, **Birth rate of Syrians in Turkey surpasses that of Turkish citizens**, hurriyet daily news, 15/11/2016: <https://goo.gl/xuCrAL>

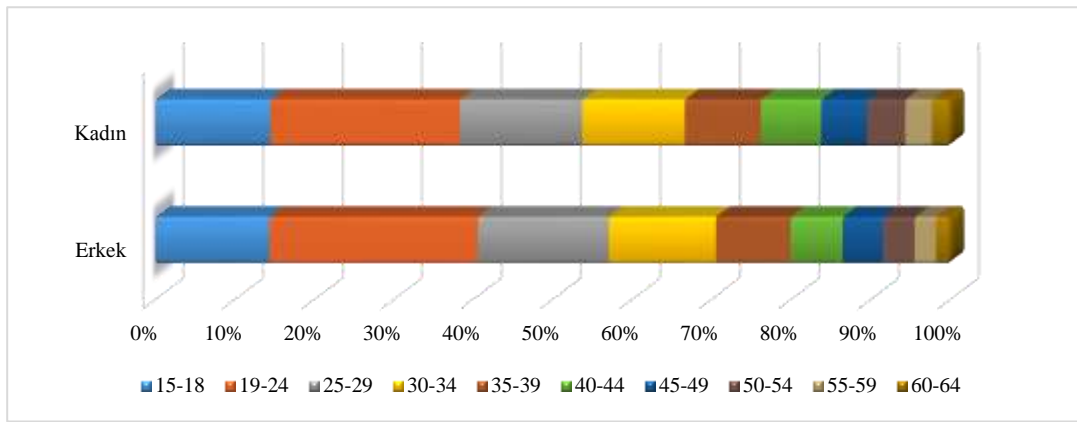
⁽¹³⁾ Mustafa Muhammed, **Türkiye'de Suriyeli Doğumları, Yüksek Sayılar Kararlar ve Özellikler Bekliyor**, Sada eş-Şam Gazetesi, 10/05/2017: <https://goo.gl/m38Xf5>

⁽¹⁴⁾ **Yüksek Öğretim: Türk üniversitelerindeki Suriyeli öğrenci sayısı 15 bindir**, Turk Press, 10/03/2017: <https://goo.gl/j5v61u>

ve her iki cinsiyet arasında da orta öğretime kayıtlı birey bulunmamaktadır. Zira mültecilerin büyük bir kısmı, Türkiye'ye geldikten sonra eğitimlerine ara vermek zorunda kalmıştır. Ayrıca son yıllarda, Türkiye'den Avrupa ülkelerine veya diğer ülkelere göç eden Suriyeli mülteci sayısı da oldukça fazladır.

2.4. Mültecilerin Beşeri Gücü

Şekil (8), Suriyeli mültecilerin beşerî güç dağılımını yaş ve cinsiyete göre göstermektedir⁽¹⁵⁾. Bu bağlamda Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin beşerî gücü toplamda 1,906,618'e ulaşmaktadır. Bu oranın, yüzde 55'ini erkekler, yüzde 45'ini de kadınlar oluşturmaktadır. 19-24 yaş arası genç grubu, beşerî gücünün en üst sırasındadır. Bu grubun, yüzde 25'ini kadınlar, yüzde 23'ünü erkekler oluştururken, diğer yaş gruplarındaki kadın-erkek oranı birbirlerine yakındır.

Şekil (8): 15- 64 arası yaş ve cinsiyete göre, Suriyeli mültecilerin beşeri güç dağılımını göstermektedir.
Kaynak: Directorate general of migration management, Ministry of Interior, Turkey, 07/12/2017

Türkiye işgücü piyasası içindeki Suriyeli mültecilerin toplam işgücü belirleninceye kadar, çalışan veya çalışmayan oranını gösteren kesin bir istatistikten bahsedilememektedir. Bu durum, işgücü piyasasında çoğunlukla gayri resmi olarak çalışan Suriyeli mültecilerin istihdam gücünün sayımının zorluğundan kaynaklanmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerin toplam yüzdesinin yüzde 61'i (1,7 milyondan fazla), çalışma yaşına ulaşmıştır. Aynı şekilde Mülteci Hayatlar Monitörü tarafından 2017 yılında yapılan son anket, Suriyeli mülteciler arasındaki işsizlik oranının yaklaşık olarak 17,2 olduğunu ortaya koymuştur⁽¹⁶⁾. Ankete göre, her iki cinsiyet arasında da çalışanların oranı yüzde 31 iken, kadın çalışanlar bu oranın yüzde 17'sini oluşturmaktadır. İşgücü kapsamı dışındakilerin oranı ise, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin beşeri gücünün yüzde 52'si kadardır⁽¹⁷⁾. Tahminlere göre, farklı sektörlerde gayri resmi olarak çalışan Suriyelilerin sayısı

⁽¹⁵⁾ Beşeri güç, çalışma ve üretme yaşındaki tüm bireylerden, yani 15- 64 yaş grubundaki bireylerden oluşmaktadır. Diğer yaş grupları, beşeri gücün dışındadır.

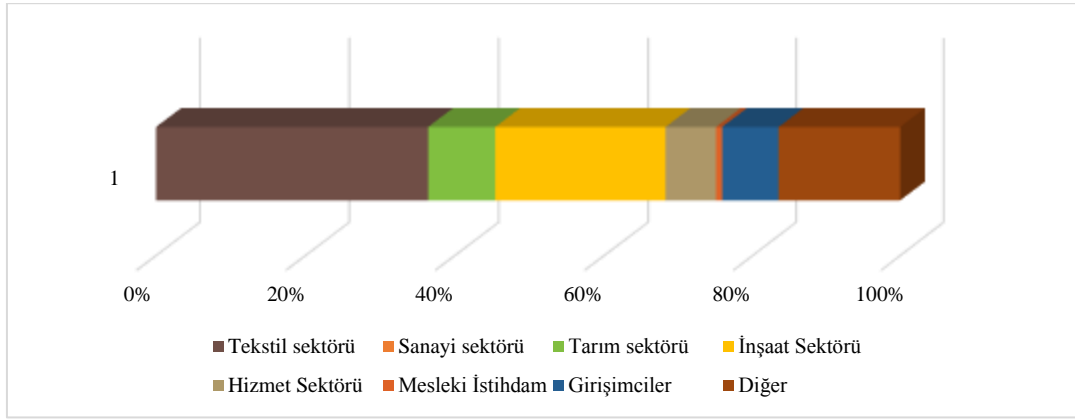
⁽¹⁶⁾ **Mülteci Hayatlar Monitörü**: Bu girişim Türkiye merkezli İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV) ve İngiltere merkezli IPSOS Sosyal Araştırmalar Enstitüsü işbirliğinde 2017 yılında faaliyete başlamıştır. Türkiye'de kamp dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin yaşam koşullarını, Türkiye'de yaşamaya ilişkin genel tutumları ve gelecek planlarını, tüketim davranışlarını periyodik olarak izlemeyi amaçlamaktadır.

⁽¹⁷⁾ Sunata, Ulaş (2017), **Syrian Refugee Livelihood Monitor**, İnsani Gelişme Vakfı and Ipsos Social Research Institute, İstanbul.

400,000'dir⁽¹⁸⁾. Bazı tahminler ise, bu sayının resmi verilere göre çoğunlukla 500,000-1 milyon arasında değiştiğini belirtmektedir⁽¹⁹⁾.

2.5. Çalışan Mültecilerin Sektörlere Göre Dağılımı

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin gelir kaynakları arasında başlıca ekonomik sektörlerle dayalı gelir kaynakları ve bu sektörlerin dışındaki gelir kaynakları şeklinde bir ayırım yapmak mümkündür. Sektör içindeki Mültecilerin çok az bir kısmı yasal olarak, büyük bir kısmı da yasal olmadan çalışmaktadır. Buradaki temel sorun ise inşaat, tekstil ve mevsimlik tarım sektörleri dahil olmak üzere tüm bu sektörlerin Türkiye ekonomisinde gayri resmi gelirlerin en yüksek oranını oluşturmasıdır. Son yıllarda Türkiye'de gayri resmi milli gelir yüzde 35'ten yaklaşık olarak yüzde 25'e gerilese de gayri resmi kısım, bir sömürü alanı olarak kalmaya devam etmektedir. Diğer taraftan bu durum, sadece Suriyeli mülteciler için değil, sigortasız çalışan Türk işçiler için de geçerlidir⁽²⁰⁾.

Şekil (9): Sektörlere göre Türkiye işgücü piyasasında Suriyeli istihdamını göstermektedir.
Kaynak: Integration of Syrian refugees under temporary protection into the Turkish labor market: Challenges and Opportunities, December 2, 2016 Round table FLA and UNHCR, Turkey

UNHCR tarafından Türkiye'deki on şehirde yürütülen bir araştırmaya göre, Türkiye'deki Suriyeli mülteciler; girişimciler, küçük ölçekli proje sahipleri, profesyoneller, çiftçiler ve işsizler olmak üzere 5 farklı gruba ayrılabilir⁽²¹⁾. Bu bağlamda Şekil (9), Türkiye işgücü piyasasındaki Suriyeli istihdamını göstermektedir. Diğer taraftan Suriyeli mültecilerin istihdam oranı, tekstil sektöründe yoğunlaşmaktadır. Fakat bu sektör, Türkiye işgücü piyasasında gayri resmi istihdamın en fazla görüldüğü sektördür. Bu bağlamda inşaat ve sanayi sektörleri ikinci ve üçüncü sırada yer alırken, geri kalan istihdam oranı diğer sektörlerle dağılmaktadır. Suriyeli mülteciler çoğunlukla tekstil, inşaat, sanayi ve mevsimlik tarım sektörlerinde yoğunlaşırken, bu sektörlerde düşük vasıflı işlerde istihdam edilmektedir⁽²²⁾.

⁽¹⁸⁾ Zhengizkhan Zhanaltay, *Syrian Refugees in the Turkish Labor Market: Current Situation, Policies and Opportunities*, Eurasian Research Institute, 18-07-2017

⁽¹⁹⁾ Omar Kadkoy, *Syrians and Labor Market Integration: Dynamics in Turkey and Germany*, February, 2017, The German Marshall Fund of the United States: <https://goo.gl/y7mhE3>

⁽²⁰⁾ Bu sektörlerdeki kara borsa faaliyetlerinin, Türk vatandaşları arasında bir hiyerarşi içerdiğini belirtmek gerekmektedir. 2012'den sonra yapılan çalışmalar, Suriyeli mültecilerin yoğun olarak bulunduğu Şanlıurfa ve Adana gibi şehirlerde tarım sektöründe çalışmak üzere diğer Türk şehirlerinden göç eden işçilerin oranının azaldığını göstermektedir. Bu işçilerin, kötü yaşam koşulları sebebiyle en zorlu şartlar altında çalışan Suriyelilerle değiştirilmesi, onları işgücü piyasasında son sıraya yerleştirecektir.

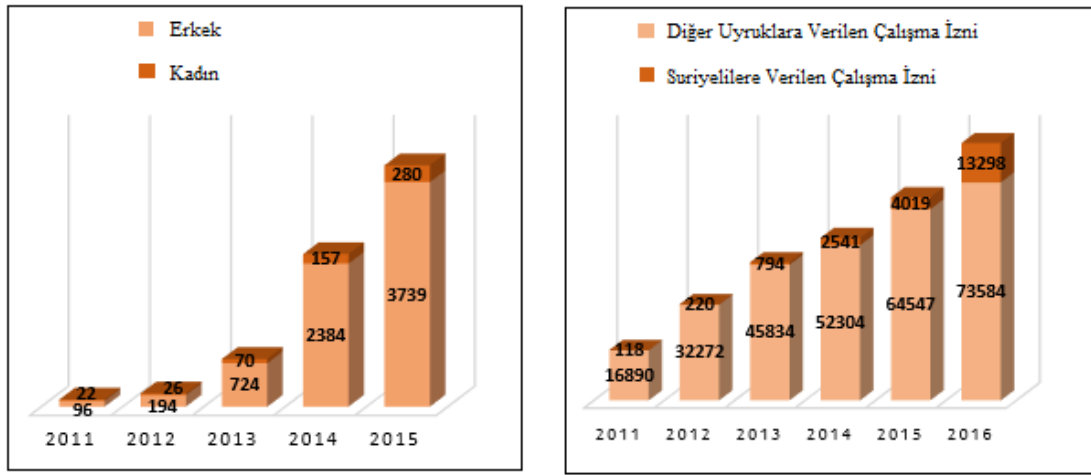
⁽²¹⁾ Ahmet İçduygu, Eleni Diker, *Labor Market Integration of Syrian Refugees in Turkey: From Refugees to Settlers*, the journal of migration studies, V. 3, No. 1, 06-09- 2017.

⁽²²⁾ workshop on **problems faced by Syrian workers, employers and entrepreneurs in labour market and suggestions for solution overall evaluation**, International Labour Organization & Syria friendship association, 13-06-2016: <https://goo.gl/3rTNh5>

2.6. Suriye İstihdamının Yasal Durumu

Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelişinden bu yana Türk Hükümeti, işgücü piyasasındaki mültecilerin istihdamını düzenlemek için herhangi bir somut girişimde bulunmamıştır. Hükümet ancak altı yılın sonunda, 15 Ocak 2016 tarihinde, Türkiye'deki Suriyeliler için "Geçici Koruma" adı altında düzenlediği "çalışma izni" yönetmeliğini yayınlamıştır. Ancak bu izin; yasal boşluklar, uygulama imkânı ve Suriyeli işveren veya işçilere verilen süreler gibi birçok bakımından kusurludur.

Bu bağlamda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın verilerine göre, düzenli çalışma iznine sahip Suriyeli mültecilerin sayısı, 2011 yılından 2016 yılının sonuna kadar 20,891'e ulaşmıştır. Bu sayı da çalışma yaşına ulaşan tüm mülteci gruplarının ancak yüzde 1'ini oluşturmaktadır. Şekil (10), 2011- 2016 yılları arasında verilen toplam düzenli çalışma izni sayısını Suriyelilere verilen izinlerle kıyaslarken erkek-kadın arasındaki dağılımı da göstermektedir.

Şekil (10): Diğer uyruklara kıyasla Suriyelilere verilen çalışma izni sayısını göstermektedir.

Kaynak: Foreign work permits statistic: work permits of foreigners, Ministry of Labour and Social Security, Turkey; 2016'da 13 bin Suriyeli çalışma izin aldı, Hürriyet Gazetesi, 18-01-2017: <https://goo.gl/uPTzeu>

Suriyelilere verilen çalışma izni kartlarında görülen artışa dikkat çekilmelidir. Zira Suriyeliler, 2016 yılında çalışma iznini alan diğer uyruklar arasında birinci sıradadır. Türk iş kanunları kapsamında bu izni almak için yaşanan zorluklar sebebiyle Suriyelilere verilen düzenli çalışma izninin sayısı, işgücü piyasasındaki Suriyelilerin toplam istihdam sayısına kıyasla oldukça düşüktür. Zira iş kanunlarına göre, bireyin kimlik kartına ve oturma iznine sahip olması gerekirken, Suriyeli işçilerin çoğunda bu belgeler bulunmamaktadır. Bu çerçevede, Suriyeli işçilerin çoğu, istihdam hakları kapsamındaki resmi işlerde, çalışma izinleri bulunmaksızın çalışmaktadır.

Geçici korunma statüsündeki Suriyelilere verilen çalışma izninin sayısı, 2016 yılında yaklaşık 4039'a ulaşmıştır⁽²³⁾. Geçici koruma kimlik kartına sahip Suriyelilere çalışma izninin beklenene kıyasla düşük oranda verilmesinin çeşitli sebepleri vardır. Çalışma iznini alırken ödenen ücretlerin yanı sıra Suriyelileri resmi olarak işe almanın yüksek maliyetli olması, işverenleri

⁽²³⁾ Integration of Syrian refugees under temporary protection into the Turkish labor market, op.cit.

çalışma izni alma gerekliliğinden caydırmaktadır. Bunun yanında işverenler, aidat ve sigortalara ek olarak aylık asgari ücret ödemek zorundadır.

Öte yandan resmi prosedürler, özellikle az nitelikli sektörlerde sigortaları olmadan daha az ücret talep ederek kolaylıkla iş bulabilen Suriyeli işçilerin Türk vatandaşları karşısında ayrıcalıklarını kaybetmesine neden olmaktadır. Öyle ki bu durum, resmi olmayan sektörlerde ücret konusunda daha az baskıya yol açarken, Suriyeli ve Türk işçiler arasında toplumsal gerginliklere de sebep olmaktadır. Ayrıca bir diğer konu da resmi olmayan bu durumu resmiymiş gibi göstermek isteyen işverenlerin Suriyeli işçileri kovması ihtimalidir. Dolayısıyla Suriyeli işçiler, gelirlerini korumak amacıyla riskli çalışma koşullarını kabul etmeye devam etmektedirler.

2.7. Türkiye İşgücü Piyasasının Durumu

Suriyelilerin istihdamının piyasaya etkisini açık bir şekilde anlamak için Türkiye işgücü piyasasına değinmek gerekir. Türkiye işgücü piyasası, uluslararası sınıflandırmada yeterlilik açısından son sıralarda yer almaktadır⁽²⁴⁾. 15 yaş üstü nüfus 2015 yılında yüzde 57,475 iken, 2016 yılında bu oran yüzde 58,366'ya yükselmiştir. Bu bağlamda Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2017 yılı tahminlerine göre, Türkiye'deki işgücü 2015 yılında 28,713 milyon, 2016 yılında 29,565 milyon, 2017 yılında ise 30,54 milyona ulaşmıştır. Söz konusu sayının 1,2 milyonu yurt dışında çalışmaktadır. Aynı şekilde 2016 yılında işgücüne katılım oranı yüzde 50.7, istihdam oranı ise yüzde 45'tir. Bu oranın da yüzde 63,5'ini erkekler, yüzde 27'sini ise kadınlar oluşturmaktadır. Bu oran, 2017 yılının ilk çeyreğinde 50.9'a ulaşmıştır⁽²⁵⁾. Ekonomik sektörlerde işgücü dağılımı, tarım sektöründe yüzde 18.7, sanayi sektöründe yüzde 19.6, inşaat sektöründe yüzde 7.6 ve hizmet sektöründe yüzde 54.2'dir. Şu an Türkiye işgücü piyasasında 2.4 milyon Suriyeli mülteci bulunurken, bu sayının 2018 yılında yaklaşık 2.6 milyona ulaşması beklenmektedir. Aynı şekilde, iş talep oranı şu anda 2 milyon olarak tahmin edilmekte ve bu rakamın 2.1'i aşması, ayrıca işsizlik oranının da yüzde 8'i geçmesi beklenmektedir. Bu durum, yapısal ekonomik büyümede yaratacağı pozisyonların yanı sıra 2016- 2018 yılları arasında yaklaşık 206,000 iş fırsatı oluşturmuştur⁽²⁶⁾. Maaş açısından Türkiye'deki işgücü piyasası, asgari ücret altında çalışan çok sayıda işçiyi kapsamaktadır⁽²⁷⁾. Çalışma yaşındaki bireylerin yaklaşık yarısının gelirleri, ortalama harcanabilir gelirden (yüzde 13) kadar azdır. Bu oran, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nin yüzde 10 olarak belirlediği orandan daha yüksektir. İşsizlik oranı, 2012 yılından bu yana Türkiye'de artış göstermektedir. Bu çerçevede işsizlik oranı, 2017 yılının başlarında yüzde 11.7 iken, bu oranın 2018 yılında da yüzde 10'unun üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Öte yandan Türkiye'de istihdam her geçen gün artmaya devam etmektedir. Öyle ki son 10 yılda bu yönde ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu oran 2009'un ikinci çeyreğinde 15- 74 yaş grubunda yaklaşık yüzde 40, 2016 yılının dördüncü çeyreğinde de yüzde 48'e ulaşmıştır. Ancak söz konusu oran OECD tarafından belirlenen yüzde 61 ortalamasının oldukça altında kalmıştır. Bu durum, 2016 yılında kısmen, kadın istihdam oranının yüzde 27.9'a gerilemesinden kaynaklanmaktadır. Zira OECD, bu oranı yüzde 48.5

⁽²⁴⁾ 2016- 2017 Küresel Rekabet Raporuna göre, Türkiye işgücü piyasası yeterlilik açısından 138 ülke arasında 126 sıradadır.

⁽²⁵⁾ Türkiye İstatistik Kurumu: <https://goo.gl/UfiDmn>

⁽²⁶⁾ Regional Strategic Overview, Turkey: Regional Refugee & Resilience Plan 2017-2018 in response to Syria crisis, UNHCR

⁽²⁷⁾ H. Burcu Yüncüler & Çağlar Yüncüler, **Minimum Wage Effects on Labor Market Outcomes in Turkey**, Central Bank of the Republic of Turkey, 2016, working paper No. 16/14.

olarak belirlemiştir. Bu bağlamda OECD, Türkiye'deki istihdamın 2018 yılı sonuna kadar artmaya devam edeceğini, ancak daha yavaş bir ilerleme kaydedeceğini öngörmektedir. Bunların yanı sıra işgücü piyasasında işsizliğin risk ve maliyetlerinden kaynaklanan eşitsizlik ve güvensizlik göstergeleri, OECD ortalamasından yüzde 30 daha yüksektir. Genel olarak Türkiye'deki işgücü piyasasının performansı, OECD işgücü piyasası ortalamasından daha düşüktür. Ancak son yıllarda bu performans bakımından bazı şehirlerde iyileşmeler görülmüştür⁽²⁸⁾.

Türkiye'deki gayri resmi sektörler, piyasanın yaklaşık yüzde 40'ını oluşturmaktadır. Devlet tarafından denetim ve gözetim hacmindeki azalmayla birlikte büyük karlar elde edilirken, milyonlarca kişiye de iş fırsatı sağlanmıştır. Gayri resmi çalışanlar, Türkiye'deki sosyal güvenlik sistemi çerçevesinde kayıt dışı çalışan olarak tanımlanır. Zira bu çalışanların, yasal olarak asgari ücret hakları bulunmamaktadır. Aynı zamanda, işverenler gerekli vergiyi ödemeyip çalışanların sigortalarını da yatırmamaktadır. Bu durum, Türkiye'deki resmi veya gayri resmi işyerleri arasında rekabete yol açmaktadır. Türkiye'deki gayri resmi sektör; çocuk işçiler, uzun iş saatleri ve diğer birçok sorun gibi farklı problemler barındırmaktadır. Bunların yanı sıra gayri resmi sektörlerde, Türk yasası, uluslararası standartlar ve davranış kurallarının gerekliliklerine uymak için herhangi bir bağlayıcı kural bulunmamaktadır. Resmi sektörlerde çalışan birçok şirket, gayri resmi sektörlerdeki işyerlerinden daha büyük bir ağa sahiptir. Resmi ve gayri resmi sektörler arasındaki ilişki; aralarındaki işbirliği geçmişi ve karşılıklı çıkarlar ile karakterize edilmektedir. Dolayısıyla da ilgili merciler, Türkiye istihdamının büyük bir kısmını oluşturan bu ticari iş şeklini ortadan kaldırmak için somut ve etkili adımlar atmaya hazır değildir

Türkiye'de gayri resmi işgücü piyasasına dair gerçekleştirilen bir fuarda, dış ticarete en büyük ikinci sektör olan tekstil ve hazır giyim sektöründe değişiklikler yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu sektörde, 2 milyon kişinin bulunduğu, ancak yarısının da gayri resmi olarak çalıştığı tahmin edilmektedir⁽²⁹⁾. Bu sektördeki Türk çalışanlar, tehdit, işten çıkarılma ve sendika üyelerinin cezalandırılması durumlarının yanı sıra resmi iş sözleşmelerini imzalatma ve sosyal güvenlik kurumunda sigortaya kaydetme konularında yetersiz olan işverenlerle çatışmaktadır. İşverenlerin, çalışanlarına bu sosyal güvenlik haklarını vermesi gerekirken Türkiye'de istihdam gücünün yüzde 60'ı gayri resmi çalışanlardan oluşmaktadır⁽³⁰⁾. Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu (WFTU)'na göre, Türkiye, sendikal hakları ihlal eden ülkeler arasında yer almaktadır⁽³¹⁾. Sendikaların zayıf statüsü ve iş güvenliğini sağlayamaması, çalışanların makul ücretler ve sosyal güvenlik gibi haklarını talep etmesini engellemektedir. Nihayetinde de hazır giyim sektöründe çalışan birçok kişi, aylık sadece 1300 lira ücret almaktadır. Bu gelir ise kira, gıda ve sağlık masrafları gibi temel ihtiyaçları karşılamak için çok uzun saatler çalışmayı gerekli kılmaktadır⁽³²⁾.

⁽²⁸⁾ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Employment Outlook 2017.

⁽²⁹⁾ Emre Eren Korkmaz, **BBC Panorama's investigation and the Syrian refugee workers in the Turkish garment industry**, International Migration Institute, University of Oxford, 3 November 2016: <https://goo.gl/UVLx5p> accessed on: 21-09-2017.

⁽³⁰⁾ Fair Wear Foundation, Country Study – Turkey, 2015: <https://goo.gl/i1boHw> accessed on: 21-09-2017.

⁽³¹⁾ The International Trade Union Confederation, ITUC Global Rights Index, 09-06-2016: <https://goo.gl/8LFzpV>

⁽³²⁾ Fair Wear Foundation, Country Study – Turkey, 2015, op.cit

2.8. Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkisi

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin iskân, eğitim, sağlık ve gıda gibi sorunları bürokratik engellerle ilişkilidir. Suriyeli bir mültecinin geçiminde ve hayatında karşılaştığı diğer problemler büyük ölçüde onu saran yasal çerçeve ile ilgilidir. Aynı zamanda, siyasal hassasiyet ve Türk halkının zihnindeki Suriyeli mültecilerin istihdamı algısı da önemli etkenlerdir.

Türkiye'deki Suriyelilerin istihdamının piyasaya etkileri konusunda bölgeler ve endüstriler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Birçok araştırma neticesinde Suriyelilerin istihdamının düşük becerilere sahip gayri resmi piyasayı olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır⁽³³⁾. Suriyeli mültecilerin akını, genç- kadın işçiler ile düşük eğitilmiş işçilerden oluşan bu bölgelerdeki gayri resmi Türk istihdamında çok büyük zararlara yol açmıştır. Bu etki özellikle Suriye sınırına yakın bölgelerde yoğunlaşmıştır. Gayri resmi işgücü piyasasındaki artan işgücü arzı, bu bölgelerin sakinleri için gayri resmi istihdam üzerinde önemli bir etki uyandırmıştır⁽³⁴⁾. Geçici korunma statüsündeki mültecilere çalışma izni verildikten sonra, resmi işgücü piyasasındaki istihdam arzının kademeli olarak artması, dolayısıyla da ücretlerde azalma ve halk arasında işsizlik seviyesinde artış yaşanması beklenmektedir. Bununla birlikte bu etkiler, Suriyelilerin istihdam gücünün sadece yüzde 10'una geçici korunma kimlik kartı verilmesiyle ilgili yasanın uygulanması nedeniyle beklenenden daha düşük olabilir. Suriyelilerin gayri resmi istihdamında sürekli bir artış beklenirken, bu durum, düşük vasıflı gayri resmi Türk istihdamında kayıplara ve Türk işçilerin düşük ücretlerle çalışmayı kabul etmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda yüksek vasıflı Türk çalışanlarının da daha zayıf bir rekabetle karşılaşması beklenmektedir. Öyle ki, son derecede kaliteli Suriyeli işçilerin çoğunluğu son yıllarda Türkiye'yi terk etmiştir. Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkisini, çalışanların çoğunun kayıt dışı olması nedeniyle doğru bir şekilde ölçmek kolay değildir. Dahası bu etkinin Türk ekonomi sektörü üzerindeki çeşitliliğinin yanı sıra resmi ve gayri resmi istihdam için sağlanan veriler de mevcut durumu doğru bir şekilde yansıtamamaktadır⁽³⁵⁾. Öte yandan tekstil, sanayi, inşaat ve tarım sektörleri Suriyeli mültecilerin istihdamını talep ederken turizm, finans ve sağlık gibi bazı sektörler de bu istihdama uzak kalmayı tercih etmektedir⁽³⁶⁾.

Oytun Orhan ve Sabiha Gündoğar tarafından yürütülen araştırmaya göre, Suriyeli mültecileri Türkiye piyasasında istihdam etmenin birçok olumlu ve olumsuz etkiler bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin istihdamı; tarım, sanayi ve küçük ölçekli işletmelerde gayri resmi istihdamın artmasını ve maliyetlerin düşmesini netice vermiştir. Zira kabul edilemez çalışma şartları ve işverenlerin ciddi sömürleri ile ilgili olarak bu durum ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili ortaya çıkan sorunlar, bu piyasadaki işçiler ve işverenler arasında endişe yaratan bir istikrarsızlığa yol açmaktadır. İstihdamı sağlayan Suriyeli ve Türk işverenler

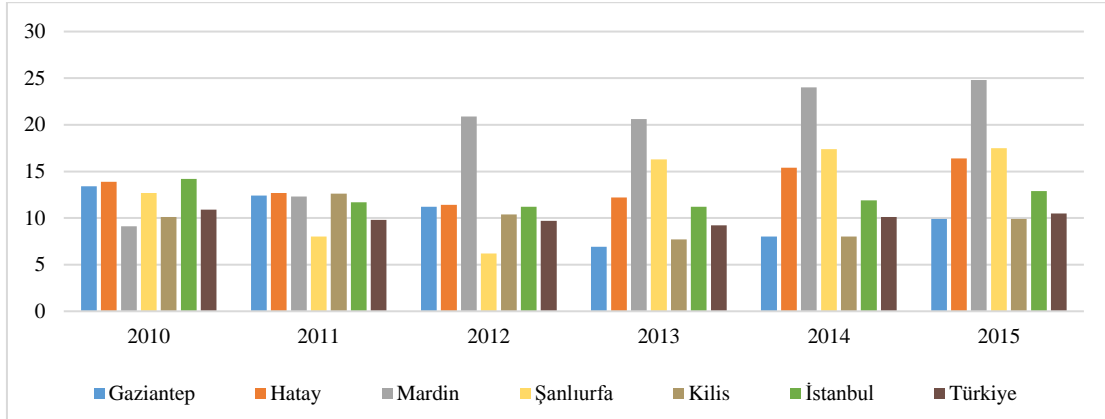
⁽³³⁾ Türkiye'deki gayri resmi sektör, Suriyeli mültecilerin ülkeye gelişinden önce de birçok sorundan muzdaripti. Suriyeli mültecilerin istihdamı ve gayri resmi işgücü piyasasına katılımları, bu sorunları artırıp daha da karmaşık hale gelmesine yol açtı.

⁽³⁴⁾ Suriyeli mültecilerin akın ettiği bu bölgelerde ekonomik yaşamın canlanmasına rağmen, asıl sorun Suriyeli mülteci istihdamının gayri resmi niteliğinde ve rekabet, istihdam dengesi, vergi ve sigorta primlerindeki zararlarla ilgili sorunlarda yatmaktadır.

⁽³⁵⁾ Cihan Kizil, Turkey's Policy on Employment of Syrian Refugees and its Impact on the Turkish Labour Market, In book: Turkish Migration 2016 Selected Papers, Ed: First, Chapter: 21, press London: <https://goo.gl/am2XYN>

⁽³⁶⁾ Türkiye'deki bazı işverenler, Suriyelilerin turizm gibi bazı alanlardan uzaklaştırılmasını istiyor. Ekonomi sitesi, 09/12/2015: <https://goo.gl/rb3MFU>

arasındaki haksız rekabet, işgücü piyasasında uzun yıllardır var olan söz konusu sorunların olası etkilerini temsil etmektedir⁽³⁷⁾.

Şekil (11): 2010- 2015 yıllarında bazı şehirlerin, Türkiye'deki işsizlik oranlarına kıyasla işsizlik oranlarını göstermektedir.
Kaynak: Anadolu International Conference in Economics V, 11-13-05-2017, Eskişehir, Turkey

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Suriyeli mülteciler arasındaki istihdam oranının artmasıyla Türkiye'deki işsizlik oranında artış yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya göre, bu artışın olumsuz etkileri çoğunlukla toplumun az ayrıcalıklı kesimleri olarak sayılan kadınlar, gençler ve eğitim seviyesi düşük olan bireylerin işsizlik oranına yansıyan artışta görülmektedir. Türkiye işgücü piyasasında gayri resmi istihdam artış gösterirken Suriyeli mültecilerin gelişinin Türk halkının işgücü piyasasına olumsuz etkileri de yükselişe geçmiştir. Fakat genel olarak, Türk işgücü piyasalarına Suriyeli göçmenlerin dahil olmasının etkisi sınırlıdır⁽³⁸⁾. Bu bağlamda Şekil (11), 2010- 2015 yılları arasında bazı şehirlerin, Türkiye'deki işsizlik oranlarına kıyasla işsizlik oranlarını göstermektedir. Son birkaç yılda Mardin, Şanlıurfa ve Hatay gibi Suriye sınırına yakın bazı Türk şehirlerinde işsizlik oranındaki artış açıkça görülürken, Kilis, Gaziantep ve İstanbul gibi şehirlerde de işsizlik oranının Türkiye'deki işsizlik oranına yakın olduğu görülmektedir.

Genel olarak Türkiye'deki işsizlik oranı, 2016 yılında yüzde 11'i aşmamaktadır. Fakat, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin istihdamı için yaratılacak herhangi bir ek işgücü, bu durumun kabulü açısından önemli derecede zorluk oluşturmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre; Gaziantep, Adıyaman ve Kilis gibi bazı şehirlerdeki işsizlik oranı, 2013 yılından sonraki Türkiye genel işsizlik oranına kıyasla azalmıştır. Bu şehirlerde ekonomik kalkınmanın gelişmesinin yanı sıra sermayelerini Türkiye'ye devreden çok sayıda Suriyeli iş adamının ve yatırımcının ülkeye gelişi de yerel halk için çok sayıda iş fırsatı yaratılmasında ve bu şehirlerin gelişmesine katkıda bulunulmasında önemli bir faktör olmuştur⁽³⁹⁾.

⁽³⁷⁾ Oytun Orhan & Sabiha Gündoğar, **Effects of the Syrian Refugees on Turkey**, Report No. 195, January, 2015, Center for Middle Eastern Strategic Studies & TESEV.

⁽³⁸⁾ Evren Ceritoğlu and others, **The Impact of Syrian Refugees on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-Experimental Design**, working paper No: 17/05, 2017, Central Bank of Turkey.

⁽³⁹⁾ Murat Erdoğan, **Syria in Turkey: social acceptance and integration**, November, 2014, Hacettepe University Migration and Politics Reseach Center: <https://goo.gl/HyayrC>

Suriyeli mültecilerin Türk halkının zihnindeki imajına bakıldığında, son 6 yılda Suriyeli mültecilerin ülkedeki uzun süreli varlığı konusunda bazı görüş ayrılıkları görülmektedir⁽⁴⁰⁾. Bu çerçevede ülkede içinde Suriyelilerin varlığına karşı olan Türk halkı içindeki bazı kesimler, bazı Suriyeli mültecilerin zihinlerdeki imajlarını zedeleyen eylemleri nedeniyle gösteriler düzenlenmiştir. Bununla birlikte Türk Hükümeti, Türkler ve Suriyeliler arasında bazı bölgelerde yaşanan gerilimlerin arkasında bazı kesimlerin ülke içindeki Suriyelilere karşı gerilim ve öfke yaratma girişimi olduğu yönünde bir pozisyon takınmıştır. Türkiye İçişleri Bakanlığı'nın belirttiğine göre, Suriyelilerin karıştıkları olayların Türkiye'deki toplam asayiş olaylarına oranının 2014-2017 arasındaki yıllık ortalaması yüzde 1,3'tür. Bu olayların önemli bir kısmı kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanan olaylardır⁽⁴¹⁾. Öte yandan Suriye sınırına komşu bölgelerdeki bir grup Türk vatandaşı, Suriyelilerin, kendilerine sunulan her türlü işi kabul etmeleri ve maaşlarının düşük olması sebebiyle bu bölgelerde Türk'lerin gayri resmi olarak istihdama katılmasına zarar verdiğini düşünmektedir⁽⁴²⁾. Aynı şekilde şirketler ve işverenler, Suriyeli mültecilerin istihdamını gerekçelendirirken bunun büyük bir ihtiyaç olmasının yanında yerel halkın tarım, hayvancılık ve sanayi sektörlerinde çalışma konusundaki isteksizliğini de önemli bir faktör olarak görmektedir⁽⁴³⁾. Bu nedenle Suriyeli mültecilerin istihdamı konusu, bu bölgelerdeki vasıfsız istihdam boşluğu dolana kadar, yerel halkın istihdam hakkının elinden alınması olarak görülmemektedir. Nitekim, işverenlerin Suriyeli mültecileri istihdam ederken dini ve ahlaki açıdan bakarak onların geçimlerini sağlamalarına yardım etme eğilimi göstermeleri de önem arz eden diğer bir husustur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: VERİLERİN ANALİZİ

Aşağıda, bireylerin katıldıkları ankete verdikleri cevapların analizine yer verilmiştir.

1. Şablon Özellikleri

1.1 Cinsiyet

Şekil (12)'de de görüldüğü gibi alan verileri, araştırma şablonunun yüzde 64.4'ü erkeklerden, yüzde 35.6'sı ise kadınlardan oluşturmaktadır. Araştırma şablonundaki kadın oranının düşük olması, Türkiye'deki Suriyeli kadınların büyük bir kısmının fabrika, atölye ve tarlalarda çalışırken karşılaşabileceği birçok riskten dolayı çalışmama ve erkek işgücüne yaslanma eğilimi göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bunların yanı sıra muhafazakâr vasıflı şehir ve

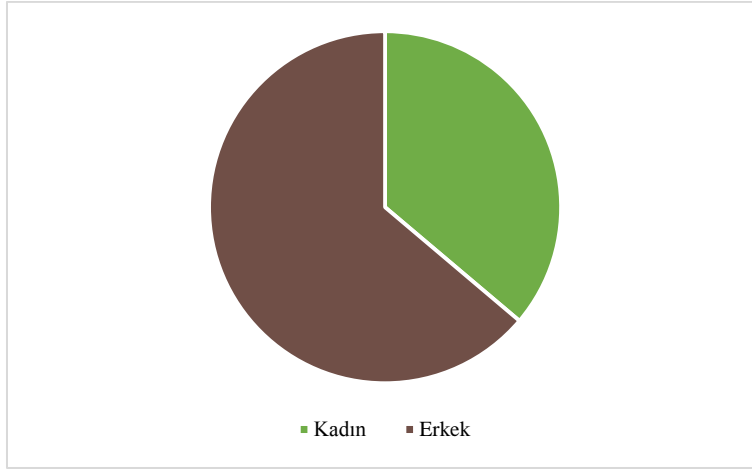
⁽⁴⁰⁾ Türkiye'deki Suriyeli mültecilere ilişkin bir alan araştırmasına göre, ankete katılanların yüzde 41'i Suriyeli mültecilerin ülkelerindeki zulümden kaçtığına inanıyor. Yüzde 21'i ise mültecileri, Türkiye'de misafir olarak görüyor. Yüzde 20'lik bir kesim, Türkiye'ye yük olduklarını düşünürken, yüzde 12'lik kesim de Suriyeli mültecilerin din kardeşleri olduğu eğilimi taşıyor. Ankete katılanların yüzde 6'sı ise mültecilerin dilenci ve yardıma muhtaç oldukları görüşünü taşıyor; Murat Erdoğan, *Syrian in Turkey: social acceptance and integration*, 2014, op.cit.

⁽⁴¹⁾ Daily Sabah Gazetesi, 05/07/2017: <https://goo.gl/MFz5cd>

⁽⁴²⁾ Türkiye Araştırmalar Merkezi tarafından yapılan bir ankete göre, Suriye sınırındaki bölgelerde işlerini kaybeden kişilerin yüzde 40'ı, bu durumun Suriyelilerden kaynaklandığına inanıyor. Bu algı, Suriyelilerin iş fırsatlarını yok ettiği düşüncesiyle birçok kesim tarafından tepkilere neden oluyor. Aynı şekilde çoğu durumda, işlerini kaybeden yerel halkın büyük bir kısmı da şehirlerindeki normal ekonomik gelişmelerin bu duruma yol açtığını düşünüyor. Kaynak: Murat Erdoğan, *Syrian in Turkey: social acceptance and integration*, 2014, op.cit.

⁽⁴³⁾ 01/10/2017 tarihinde CNN Türk kanalında açıklamada bulunan Ahmet Fakıbbaba'nın ifadelerine bakınız. Türkiye'deki tarımla ilgili konuşan Fakıbbaba, Suriyelilerin varlığının önemine değinirken, "Üreten insanlar bunu hobi haline getirmişler, biz bu insanlara biraz destek verirsek Türkiye'nin sulanabilir arazileri ile her şeyi yapabiliriz. Ben bunu yüzde yüz ile de çalıştırabilsem benim işsizlik oranım bitecek. Şu an 3,5 milyon Suriye'den gelen misafirlerimiz var, kendileri gitse biz onları göndermeyeceğiz, bizim ihtiyacımız var" dedi. Kaynak: **Bakan Fakıbbaba'dan Suriyeli mülteciler hakkında açıklama**, Yurt Gazetesi, 01-10-2017: <https://goo.gl/QMNn3d>

kent toplumuna mensup birçok Suriyeli aile de kadın çalışanlara yönelik var olan tutucu toplumsal görüş de bu oranı düşüren sebepler arasında yer almaktadır.

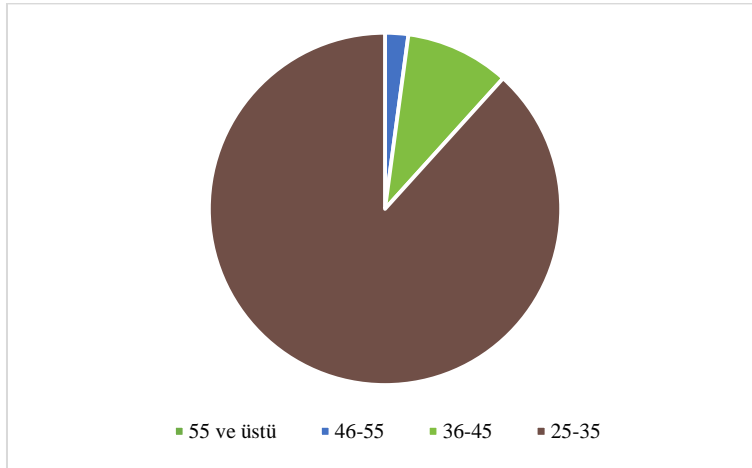

Şekil (12): Cinsiyete göre araştırma şablonunu göstermektedir

Zor ekonomik şartlar ve yaşam koşulları, ailelerine sağlanan mali veya diğer türlü desteklerin azlığı nedeniyle işgücü piyasasındaki kadınların çoğunu geçimlerini sağlamak için küçük işletmeler kurmaya ya da eğitim, sağlık, hizmet sektörlerinde ve endüstriyel atölyelerde çalışmaya itmektedir.

1.2 Yaş Grupları

Araştırma şablonunun büyük bir kısmını (yüzde 87.8) 25- 35 yaş grubu oluşturmaktadır. Bu genç yaş grubunun oranı, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin yarısından fazlasına denk gelmektedir. Şekil (7)'de görüldüğü üzere 36- 45 yaş grubu yüzde 10'u oluştururken, Şekil (13)'te görüldüğü üzere yüzde 2.2'yi oluşturan 46- 55 yaş grubu ise son sırada yer almaktadır.

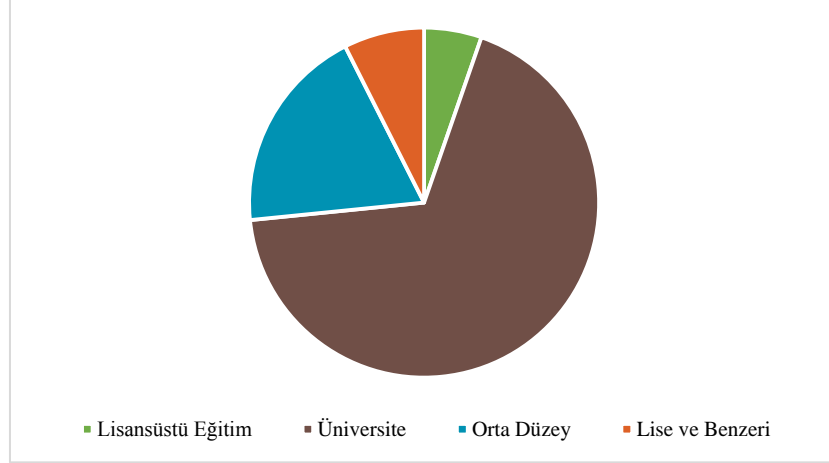

Şekil (13): Yaş gruplarına göre iş dağılımını göstermektedir

Araştırma şablonundaki yaş grubu, geçim yükümlülüğü altına giren Suriyeli mültecilerin oranı açısından mantıksal dengeyi yansıtmaktadır. Nitekim şablondaki çoğunluğu oluşturan yaş grubu, proje geliştirmek ve bu piyasadaki varlıklarını kanıtlamak için dil, beceri ve çalışma ortamına uyum sağlama açısından Türkiye işgücü piyasasının ihtiyaçlarına adapte olabilen genç gruptur. Ve çalışmanın sonuçlarını zenginleştirmeye katkıda bulunmaktadır.

1.3 Eğitim Seviyeleri

Alan araştırmasının sonuçları, Şekil (14)'te de görüldüğü gibi, araştırma şablonunun eğitim seviyesinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, Türkiye işgücü piyasasındaki Suriyeli mültecilerin geçim yollarının çeşitlenmesine etki eden faktörleri anlamada bireylerin yeterliliklerini yansıtmaktadır. Ve bu sonuçlar, yeni çalışma ortamlarının sağlanması için yardımcı faktörleri de ortaya koymaktadır.

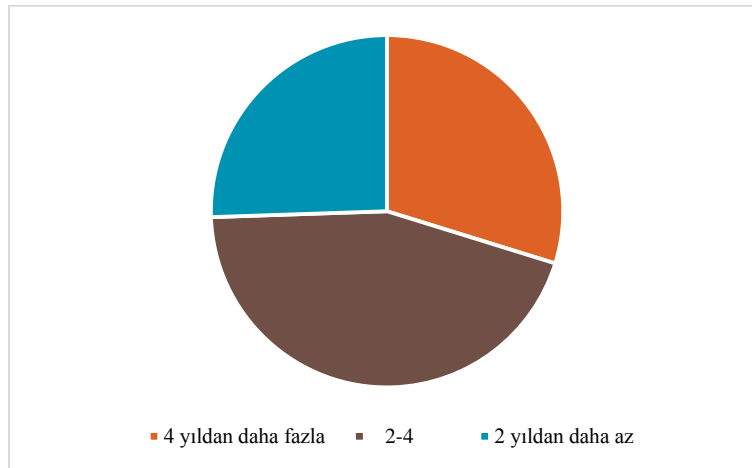

Şekil (14): Araştırma şablonunun eğitim seviyesini göstermektedir

Üniversite eğitimi alan bireylerin oranı yüzde 67,8, orta düzey eğitim alanların oranı yüzde 20, lise ve dengi diploma alanların oranı yüzde 7 ve lisansüstü eğitim alanların oranı da yüzde 4,4 olarak belirlenmiştir.

1.4 Türkiye'deki Yıllık İkamet Sayısı

Şekil (15)'te yer alan veriler, şablonun yüzde 44,4'ünün Türkiye'de 2 ila 4 yıldır bulunduğunu ve yüzde 30'unun Türkiye'de 4 yılı aşkın bir süredir bulunduğunu göstermektedir. Bu oranlar; beraber yaşamın sağlanması, ve geçim kaynaklarının geliştirilmesinde karşılaşılan sorun ve zorlukların belirlenmesi, Türkiye işgücü piyasasındaki geçim yollarının ve bu piyasadaki başarıları etkileyen faktörlerin kalkınmasını engelleyen sorun ve zorlukların belirlenmesi için yeterli ikamet oranını da yansıtmaktadır için yeterli ikamet oranını da yansıtmaktadır Bu bağlamda, Türkiye'de 2 yıldan daha az yaşayanların oranı ise yüzde 26,6'dır.

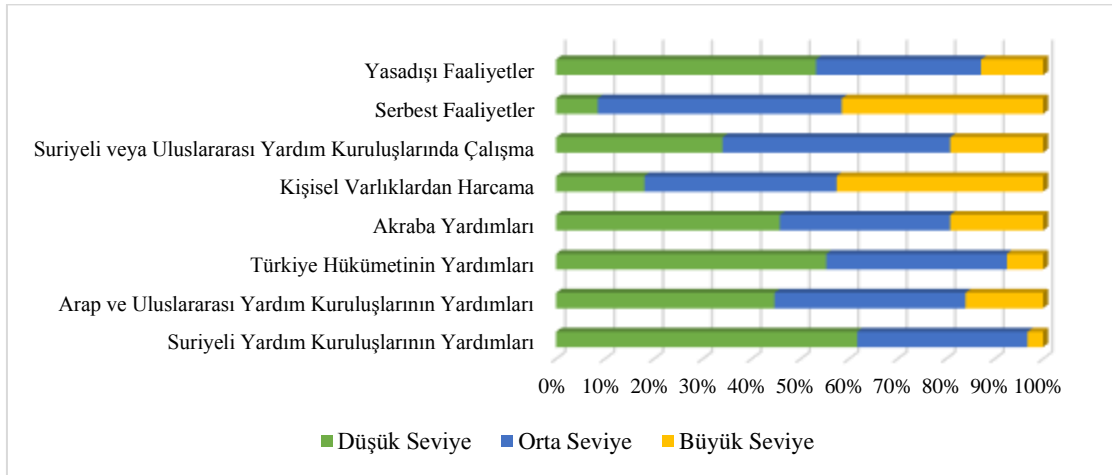

Şekil (15): Mültecilerin Türkiye'de buldukları yıl sayısını göstermektedir

2. Suriyeli Mültecilerin Gelir Kaynakları

Suriyeli mültecilerin gelir kaynakları, ekonomik sektörlere göre farklılık göstermektedir. Araştırma şablonunun yüzde 13'ü büyük oranda yasadışı faaliyetlere veya gayri meşru kazanç yollarına dayanarak geçimini sağlamaktadır. Şekil (16)'da görüldüğü gibi şablonun yüzde 34'ü, bu kaynaklara orta düzeyde bir bağlılık gösterirken, yüzde 53'ü de geçimlerini sağlamak için bu kaynaklara az bir oranda dayanmaktadır. Birçok kaynağa göre, yasadışı faaliyetler Suriyeli mültecilerin geçim yollarından sadece birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda esas olarak söz konusu kaynak, özellikle Suriye sınırına yakın Türk şehirlerinde görülen kaçakçılık ve büyük şehirlerde görülen fuhuş faaliyetleridir. Aynı şekilde dolandırıcılık ve dilencilik gibi eylemler de gayri meşru kazanç araçları kapsamındadır⁽⁴⁴⁾. Yoksulluk ve yaşam şartlarının güvence altına alınması zorluğu neticesinde Suriyeli mülteciler, genellikle düşük ücretli gayri resmi işlerin yanı sıra sözü edilen faaliyetleri de yürütmektedir. Gençler, çocuklar ve kadınlar gibi savunmasız gruplar, yaşamlarının güvence altına alınması karşılığında olumsuz adapte mekanizmalarını benimsemenin yanında çok eşlilik veya erken evlilik durumlarını da kabul etmek zorunda kalmaktadır⁽⁴⁵⁾. Serbest faaliyetler, Suriyeli mültecilerin ana gelir kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Araştırma şablonunun yüzde 41'i, mültecilerin büyük ölçüde gelir kaynağı olarak serbest faaliyetlere dayandığını ortaya koymaktadır. Yüzde 50'lik kısım, bu kaynağa orta düzeyde dayanırken, yüzde 9'luk az bir kısım da geçim kaynağı olarak bu faaliyetlere düşük bir oranda dayanmaktadır. Bu çerçevede Suriyelilerin mültecilerin çoğu, küçük ve orta ölçekli işletmeler kurmaya çalışmaktadır.

Bu seçeneğin birçok zorluk barındırmasına ve pek çok durumda başarılı olma olasılığının düşük olmasına rağmen, söz konusu projelerin önemli bir kısmı bazı Türk şehirlerinde başarılı olmuştur. Bu başarıda, Türk Hükümeti'nin, daha çok Suriyelinin istihdamı için bu tür projelere sağladığı kolaylıkların önemli katkıları vardır⁽⁴⁶⁾ ⁽⁴⁷⁾.

Şekil (16): Araştırma şablonuna göre Suriyeli mültecilerin, ana ekonomik sektörler dışındaki gelir kaynaklarının oranlarını göstermektedir

Suriyeli ve uluslararası yardım kuruluşlarında çalışmak, Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin istihdamında önemli gelir kaynaklarından birisidir. Araştırma şablonuna göre, şablonun yüzde 47'si geçim kaynağı olarak orta seviyede bu kaynağa başvurmuştur. Yüzde

⁽⁴⁴⁾ Türkiye'de Suriyeli dilenci çocuklardan oluşan bir şebeke yakalandı. "Zamanalwsl" gazetesi, 12/09/2017: <https://goo.gl/bWtRGp>

⁽⁴⁵⁾ Regional Strategic Overview, Turkey: op.tic.

⁽⁴⁶⁾ Ömer Ahmed, Türkiye, Suriyeli sanayicilerin gözdesi oldu, Al-Jazeera Net, 05/09/2015: <https://goo.gl/gLhkB9>

⁽⁴⁷⁾ İstanbul'da özel projeler yürüten Suriyeliler, gelirlerini güvence altına alıyor. "Zamanalwsl" gazetesi, 20/08/2015: <https://goo.gl/Fw6tf7>

19'u, özellikle Suriye sınırına yakın Türk şehirlerinde, büyük oranda bu kaynağa dayanmaktadır. Öyle ki bu kuruluşlar, büyük ölçüde Suriye topraklarına yardım sağlamaktadır. Araştırma şablonunun geri kalan yüzde 34'lük kısmı, geçimlerini sağlamak için bir araç olarak bu kaynağa düşük seviyede başvurmaktadır. Suriyeli mültecilerin yardım kuruluşlarındaki çalışmaları büyük ölçüde etkin akraba, dost ve tarafları aracılığıyla olmaktadır⁽⁴⁸⁾. Ayrıca uluslararası yardım kuruluşlarında çalışmak, iş arayan Suriyeli mültecilerin çoğunun sahip olmadığı birçok beceri ve mesleki uzmanlık gerektirmektedir.

Yıllardır Türkiye'de bulunmalarına rağmen Suriyeli mültecilerin bir kısmı, geçimlerini sağlamak için kişisel maddi birikimlerini kullanmaktadır. Bu durum, özellikle de Türkiye'ye gelmelerinden önce kendi ülkelerinde zengin olan Suriyeliler arasında yaygındır⁽⁴⁹⁾. Öyle ki araştırma şablonuna göre mültecilerin yüzde 82'sinin geçimleri büyük ve orta oranda Suriye'den getirdikleri birikimlerine dayanmaktadır. Özellikle büyük şehirlerdeki mültecilerin bir kısmı, Türkiye'deki yüksek yaşam giderlerini karşılayabilecek düzenli aidatlarına dayanmaktadır. Bu bağlamda şablonun yüzde 18'i, en az 7 yıldır Türkiye'de oldukları için bu kaynağa başvurma ihtimali düşüktür. Bu yüzden, Türkiye'ye geldiklerinde giderleri konusunda daha tasarruflu olmaya başladıkları görülmektedir. Özellikle mültecilerin birçoğu, Suriye'deki mal varlıklarını ve gelir kaynaklarını kaybetmelerinin yanı sıra bir zaman sonra Türkiye'de iş ve ekonomik entegre fırsatı bulamadıkları için harcamalarına önemli ölçüde kısıtlama getirmiştir.

Akrabalarından yardım alanlara bakıldığında, araştırma şablonuna göre mültecilerin yüzde 19'u gelir kaynağı açısından büyük oranda akrabalarından destek almaktadır. Yüzde 35'i ise bu kaynağa orta seviyede dayanmaktadır. Araştırma şablonunun büyük bir kısmını oluşturan yüzde 46'lık kısımdaki mültecilerin geçimlerini sağlamak için bu kaynaktan düşük bir düzeyde faydalandıklarını görülmektedir. Suriyeli mültecilerin Türkiye'de uzun süredir bulunmaları ve yaşam maliyetlerinin yüksek olması, birçok ailenin birbirlerini destekleme kabiliyetlerini büyük ölçüde azaltmaktadır. Bu durum, bu ülkelerdeki çalışma şartları ve ülkelerin ekonomisinin değişmesi ile ilgili olarak Türkiye içerisinde ve özellikle Körfez ülkeleri dahil olmak üzere diğer ülkelerde yaşayan mültecileri de kapsamaktadır⁽⁵⁰⁾.

Öte yandan mültecilerin bir kısmı da Türk Hükümeti tarafından sağlanan yardımlarla geçinmektedir. Bu çerçevede araştırma şablonuna göre mültecilerin yüzde 8'i gelir kaynağı olarak büyük oranda Türk Hükümeti'nce sağlanan yardımlara dayandığı görülmektedir. Yüzde 37'si ise bu kaynaktan orta seviyede faydalanırken, şablonun büyük bir kısmını oluşturan yüzde 55'lik kısmı da geçim kaynağı olarak bu kaynağa düşük seviyede başvurduğu görülmektedir. Türk Hükümeti'nin kamplar dışında yaşayan Suriyeli mültecilere sağladığı yardımlar maddi destekte bulunma kapasitesinin dışında kalan çok sayıdaki mülteci açısından bazı bölgelerle sınırlı kalmıştır. Öte yandan Türk şehirlerinde yer alan bazı mahallelerdeki mültecilerin varlığı, fakir yerel halkın yaşadığı bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Bu durum da hükümet tarafından mültecilere dağıtılan yardımlar nedeniyle mahalledeki fakir halka karşı hassas davranılmasını gerektirmiştir. Hatta bazı mülteciler, Türkiye'deki yaşamlarının uzamasıyla Türk Hükümeti

⁽⁴⁸⁾ Mai Muhammed, *Türkiye'de Faaliyet Gösteren Suriyeli Kuruluşlar, Yanlış Yönetim ve Profesyonel İş Yasalarının Yokluğu*, El-Hil Web Sitesi, 01/12/2014: <https://goo.gl/dZec15>

⁽⁴⁹⁾ *Off-camp Syrian refugees in Turkey: A Food Security Report*, world food program, April, 2016, Turkey.

⁽⁵⁰⁾ *Basra Körfezi'nde yabancı istihdamı artan zorluklarla karşı karşıya*, Suriye Net, 31/07/2017: <https://goo.gl/2RR7wU>

tarafından sağlanan yardımlara karşı çıkmaktadır⁽⁵¹⁾. Yoksulluk sınırının altında yaşayan Türk vatandaşlarının oranı 2016 yılında yüzde 21.9'a ulaşmıştır⁽⁵²⁾. Son zamanlarda Türk Hükümeti, Suriyeli mültecilere aylık mali yardım yapmak için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve BM'ye bağlı Dünya Gıda Programı (WFP) ile iş birliği içerisinde bir program düzenlemiştir⁽⁵³⁾. Mültecilerin geleceği ve yardım sağlanacak mültecilerin seçimi hususunda, programın önemine dair görüş ayrılıkları olmasına rağmen⁽⁵⁴⁾, mültecilerin birçoğu, yaşam masraflarının karşılanması ve ekonomik- sosyal bir istikrar ortamı yaratılması konusunda kendilerine sunulacak yardımları beklemektedir⁽⁵⁵⁾.

Arap ve uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan maddi yardımlar, büyük ölçüde Türk Hükümeti ile iş birliği içerisinde mülteci kamplarında yaşayan Suriyeler üzerine yoğunlaşmıştır⁽⁵⁶⁾. Bu yardımların dağıtımı, 2011 yılının başından bu yana en büyük sayıyı barındırdıkları için Suriye sınırına yakın şehirlerde yoğunlaşmıştır. Öyle ki araştırma şablonuna göre mültecilerin yüzde 16'sı, gelir kaynağı olarak büyük ölçüde Arap ve uluslararası yardım kuruluşlarınca sağlanan yardımlara dayanmaktadır. Şablona göre mültecilerin yüzde 39'u bu kaynaktan orta seviyede faydalanırken, şablonun en büyük kısmını oluşturan mültecilerin yüzde 45'i de bu kaynaktan düşük oranda istifade etmektedir. Bu kuruluşların sağladığı destek, ağırlıklı olarak yetimlerin özel ihtiyaçlarını oluşturan eğitim, sağlık ve koruma alanlarına yoğunlaşmaktadır⁽⁵⁷⁾. Öte yandan Suriyeli yardım kuruluşları, mültecilerin nakdi yardım aldığı kurumlar içerisinde alt sıralarda yer almaktadır. Zira araştırma şablonuna göre mültecilerin ancak yüzde 3'ü gelir kaynağı olarak büyük oranda Türkiye'deki Suriyeli yardım kuruluşlarınca sağlanan yardımlara dayanır. Mültecilerin yüzde 35'i bu kaynaktan orta seviyede istifade ederken, şablonun en büyük kısmını oluşturan mültecilerin yüzde 62'si ise bu kaynağa düşük seviyede dayanmaktadır. Bu durum, bireysel bağışçıların ve tüzel kişilerin desteğine dayanan birçok kuruluşun, sınırlı maddi güçlerinin yanı sıra farklı sektörlerin önemli ihtiyaçları nedeniyle Suriye topraklarında faaliyet gösterdiği gerçeği ile açıklanmaktadır.

3. Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasındaki Sorunları

Suriyeli mültecilerin gayri resmi gelir kaynaklarının belirtilmesinin ardından, mültecilerin Türkiye işgücü piyasasında karşılaştıkları sorunların belirlenmesi gerekmektedir. Bu sorunlar, geçim yollarıyla ilgili olarak üç ana kategoriye ayrılabilir.

3.1 İş Ortamıyla İlgili Sorunlar

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin durumu ve sorunlarına dair yayınlanan istatistik ve haberlere göre, iş ortamıyla ilgili sorunlar, Türkiye işgücü piyasasındaki Suriyeli mültecilerin karşılaştığı ana sorunlardan biridir. Bu sorunlar, diğer birçok problemin çözümünde temel oluşturmaktadır. Bu sorunların giderilmesine verilen önem, mültecilerin çalışma durumunu düzenleyen

⁽⁵¹⁾ Ankara'daki bir mahalle, Türklerle yaşayan on binlerce Suriyeliyi barındırıyor, Radyo Vatan FM, 12/07/2017: <https://goo.gl/Vq5goR>

⁽⁵²⁾ Statistics on Family, 2016, Turkish Statistical (TurkStat) Institute: <https://goo.gl/ESPfg4>

⁽⁵³⁾ Zuhail Demirci, Türkiye... Mültecilere maddi destek kartları 2017'nin başında dağıtılacak: Kartlar, kamplar dışındaki Suriyelilere verilecek, Anadolu Ajansı, 28/11/2017: <https://goo.gl/dU6b2v>

⁽⁵⁴⁾ Muhammed İkbâl Bello, Antakya'daki fakir mülteciler Türk yardımlarının kendilerine ulaşmasını bekliyor, El-Quds El-Arabi gazetesi, 17/09/2015: <https://goo.gl/7jyGCn>

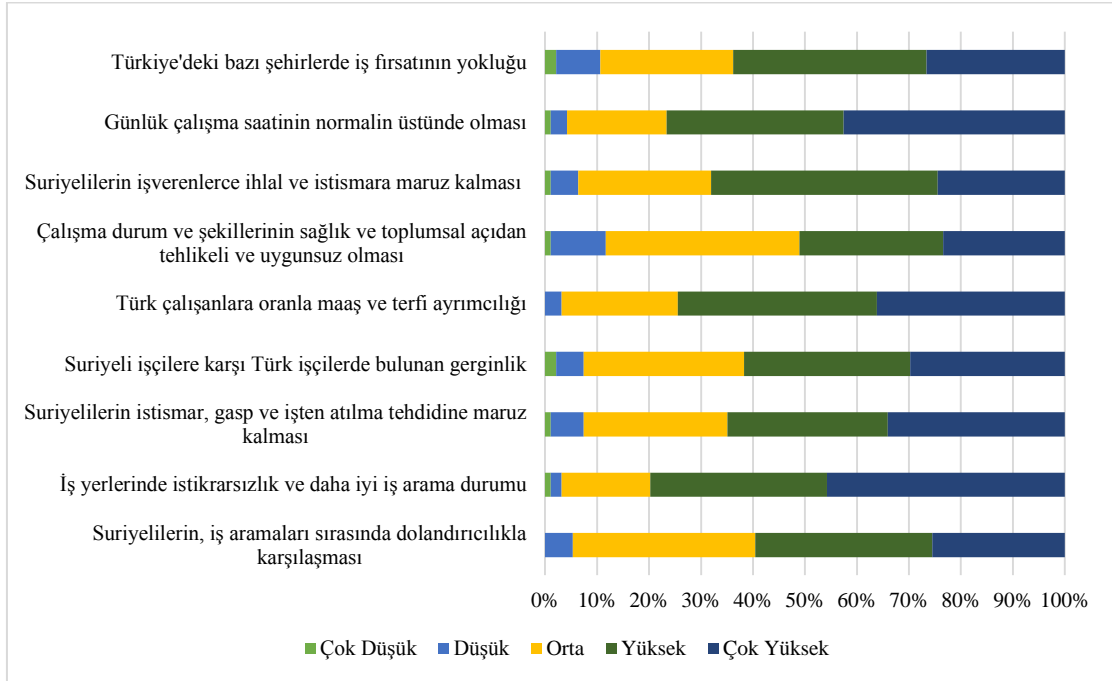
⁽⁵⁵⁾ Diego Cupolo, Cop-out or vital lifeline? Massive EU cash aid programme rolls out for refugees in Turkey, IRIN organization, Switzerland, 25-01-2017: <https://goo.gl/yL3z2z>

⁽⁵⁶⁾ Bir Japon yardım kuruluşu, Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yardım sağlıyor, Al-Alam News, 03/04/2013: <https://goo.gl/3Q1Wo8>

⁽⁵⁷⁾ Türkiye... Yetimler için dünyanın en büyük yetimhanesi açıldı, Orient News, 18/05/2017: <https://goo.gl/y3UHQI>

yasaların azlığı bağlamında gayri resmi işgücü piyasasını sömürü, ihlal ve insan kaçakçılığına açık hale getiren çok sayıda Suriyeli mültecinin bu piyasada istihdamından kaynaklanmaktadır. Çok sayıda işveren ve mültecinin bizzat kendileri tarafından sağlanan koruma çerçevesinde Suriyeli mülteciler, çalışmalarına ilişkin şartlara uymayan iş yerlerinde, birçok yasal boşluktan mustarip geçici koruma altında çalışmaktadır. Bu bağlamda Şekil (17)'de iş ortamıyla ilgili en önemli sorunlar gösterilmiştir.

Araştırma şablonuna göre, iş yerlerindeki istikrarsızlık ve sürekli olarak daha iyi çalışma koşullarını arama sorunu yüzde 80 oranda “yüksek” ve “çok yüksek” seviyeyede bir sorundur. Bunun temelinde, Suriyeli mültecilerin iyi bir maaş alma çabasının yanı sıra mültecilerin çalışma durumunu düzenleyen yasaların yokluğu vardır. Bu bağlamda günlük çalışma saatlerinin normalin üstünde olması sorunu, ikinci sırada yer alırken; yüzde 80'e yakın oranda “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede bir problemdir. Suriyeli mültecilerin istihdamına ilişkin hazırlanan bir alan raporuna göre, günlük çalışma saatlerinin fazlalığı sorunu, yaşamlarını güvence altına alma baskısından dolayı bazı durumlarda günlük 12 saat sınırını aşan büyük bir sorundur. Zira bu durum, mültecilerin Türkiye'ye gelişinden önce yaygın değildi.

Şekil (17): Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin iş ortamında karşılaştığı sorunları göstermektedir

Suriyeli mültecilerin iş ortamlarında karşılaştığı üçüncü sorun ise, Türklerin istihdamına kıyasla maaş ve terfi açısından maruz kaldıkları ayrımcılıktır. Suriyeli çalışanların geçmiş deneyimleri sayesinde iyi performanslar göstermesine ve Türkiye işgücü piyasasında yeni deneyimler kazanmasına rağmen bu sorun, Suriyeli mülteciler ve Türk işverenler arasında gerginliğe yol açmaktadır. Söz konusu sorun, büyük şehirlerde tekstil ve hazır giyim sektöründe yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda Suriyeli çalışanlar, Türk meslektaşlarına nispeten daha düşük maaşla çalışırken, bu oran emek sektörüne ve Türkiye'deki mevcut bölgelere göre

farklılık arz etmektedir^{(58),(59)}. En savunmasız gruplara kıyasla işgücü piyasasındaki sömürü seviyesi kapsamında, bazı Suriyeli çalışanlar, sadece maaş konusunda değil, aynı iş yerindeki Türk meslektaşlarıyla bazı tehlikeli görevlerde bulunma konusunda da ayrımcılığa maruz kalmaktadır⁽⁶⁰⁾.

Mevsimlik çalkantılar, bu çalışanların işlerini sürdürebilme kabiliyetlerine dair önemli bir rol oynamaktadır⁽⁶¹⁾. Diğer taraftan işverenleri tarafından önemli ölçüde sömürüye maruz kalan ve iş yerlerinde birçok haktan mahrum bırakılan Suriyeli mülteciler, yaşamlarını güvence altına almak için eline geçen herhangi bir işte çalışmayı kabul etmektedir.

Bazı Türk şehirlerinde, iş güvenliği en zor konulardan biridir. Zira birçok mülteci, iş güvenliğini sağlamak için farklı Türk şehirlerine taşınmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda bu sorun; kadınlar ve çocuklar gibi savunmasız grupların gayri meşru iş ortamlarına girmesine neden olmuştur. Bu bağlamda araştırma şablonuna göre, bu sorun “yüksek” ve “çok yüksek” seviye açısından yüzde 70'e yakındır. Dünya Bankası tarafından yürütülen bir araştırma, Suriyeli mülteci istihdamında sosyo-ekonomik özelliklere sahip bir iş arama eğiliminin düşük seviyede olduğunu ortaya koymuştur. Bunun nedenleri ise; ortak bir iletişim dilinin bulunmaması, Suriyelilerin büyük bir kesiminin eğitim seviyesinin düşük olması, birçoğunun eğitim seviyelerini kanıtlamada yetersizliği ve bu işçilerin mali ihtiyaçları nedeniyle kötü şartlar altında düşük maaşla çalışmayı kabul etme eğiliminde olmaları olarak belirlenmiştir⁽⁶²⁾.

Öte yandan Suriyeli ve Türk istihdamı arasındaki gerginlik sorunu, şablona göre yüzde 60'a yakın “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede bir problemdir. Bazı Türk çalışanlar, Suriyeli istihdamının maaşları düşürmeye neden olduğunu düşünmektedir. Gayri resmi sektörlerde hasara yol açabilecek görevleri ve asgari ücretin altında maaş almayı kabul ettiklerinden dolayı, mültecilerin iş yerlerinde daha fazla tercih edildiklerine inanılmaktadır. Suriyeli ve Türk istihdamı arasındaki rekabet ise özellikle düşük beceri gerektiren pozisyonlar ve düşük ekonomik faaliyetlerin, iş fırsatlarının ve beşeri sermaye becerisinin azlığıyla tanınmış şehirler, aynı şekilde mültecilerin kısıtlı imkana sahip olduğu bazı bölgeler için geçerlidir. Bazı raporlar, Doğu Anadolu bölgesindeki mevsimlik işler için verilen günlük ücretlerin, Suriyeli işçilere ev sahipliği yapmadan önce toplum tarafından kabul edilmeyen önceki beşte bir seviyesine düştüğünü ortaya koymuştur. Bu raporlar, işgücü piyasasındaki savunmasız gruplara yönelik sömürü düzeyine de ışık tutmuştur.⁽⁶³⁾ İstihdamdaki adaletsiz rekabet, bazı Türk şehirlerindeki Suriyelilere karşı artan protestoların ana sebeplerinden biri olabilir. Bu durum iyi bir şekilde yönetilmediği takdirde, Suriyeli mültecilere karşı oluşan fobi ve düşmanlık, Türk toplumundaki bazı gruplar arasında hızla yayılabilir⁽⁶⁴⁾. Bu bağlamda yapılan bir anket, Türkiye kamuoyunun Suriyeli mültecilerin istihdamına dair olumsuz bir yaklaşıma sahip olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki katılımcıların yüzde 48'i, Suriyeli mültecilere istihdam izni verilmemesi gerektiğini

⁽⁵⁸⁾ Şebnem Turhan, **Majority of Syrians in Turkey employed in unregistered work for lower wages**: Survey, Hurriyet Daily News Newspaper, 06-07-2017: <https://goo.gl/ZB3ByS>

⁽⁵⁹⁾ **Struggling to survive: refugees from Syria in Turkey**, Amnesty International, United Kingdom, 2014.

⁽⁶⁰⁾ Maria Sjödin, **Invisible workers: Syrian Refugees in Turkish garment factories**, Fair Action organization, January, 2017.

⁽⁶¹⁾ Mustafa Muhammed, **Örnekler, Antep'teki ekonomik küçülmenin Suriyeli istihdamına etkisi nedir?** Özel rapor, Suriyelilerin Finans ve İş Ekonomisi Sitesi, 18/12/2015: <https://goo.gl/HdKc9u>

⁽⁶²⁾ Ximena V. Del Carpio & Mathis Wagner, **The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market**, August 2015, Policy Research Working Paper 7402, Social Protection and Labor Global Practice Group, World Bank Group.

⁽⁶³⁾ **Regional Strategic Overview, Turkey**: Regional Refugee & Resilience Plan 2015-2016: in response to Syria crisis, UNHCR

⁽⁶⁴⁾ Murat Erdoğan, **Syrian in Tyrkey: Social Acceptance and Integration**, November 2014, Hacettepe University Migration and Politics Reseach Center: <https://goo.gl/uqutK3>

savunurken, yüzde 28'i belirli alanlarda mültecilere geçici çalışma izninin verilebileceğini düşünmektedir. Katılımcıların yüzde 13'ü, tüm alanlarda geçici çalışma izni verilebileceğini belirtirken, yüzde 6'sı ise şartsız ve belirsiz olarak Suriyelilere çalışma izni verilmesini kabul etmektedir⁽⁶⁵⁾. Öte yandan Suriyelilerin istihdamı, çoğunlukla tarihsel olarak yüksek işsizlik seviyesine sahip Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Bu sebeple geçici koruma kimlik kartına sahip Suriyelilere çalışma izni verilmesine dair mevcut yasal çerçeve, yerel ve Suriyeli istihdam gücünü tekstil, inşaat ve imalat sektörleri başta olmak üzere düşük maaşlı ve gayri resmi pozisyonlarda rekabete iterek bölgedeki mevcut iş sorunlarını daha da şiddetlendirecektir. Sonuç olarak Suriyeli barındıran bölgelerdeki Suriyeliler ve yerel halk arasındaki rekabet, özellikle düşük vasıflı ve vasıfsız bireylerden oluşan yerel istihdam gücünün göç etmesine neden olmaktadır⁽⁶⁶⁾.

Birçok Suriyeli, büyük şehirlerde iş fırsatlarına ulaşma çabası içindedir. Çalışma şartlarını ve bu fırsatlara nasıl ulaşılacağını bilmediğinden dolayı, çoğu mülteci iş arama sürecinde dolandırıcılığa maruz kalmaktadır. Nitekim sosyal paylaşım sitelerinde, mültecilere yönelik sahtekarlık ve dolandırıcılık eylemleri yaparak iş fırsatı sunan birçok sayfa bulunmaktadır. Suriyelilerin istihdamını ihlal eden kanunlar uygulayan uzman Suriyeli şebeke ve komisyoncuların yanı sıra bu işçiler dolandırılmak için çeşitli yollarla takip edilmektedir.⁽⁶⁷⁾ Bu bağlamda, söz konusu sorun yüzde 60 oranından “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede bir problem olarak görülmektedir.

Çalışma şartları ve ortamlarından mustarip mültecilerin karşılaştıkları sorunlardan diğeri de sağlık ve toplumsal açıdan tehlikeli ve uygunsuz ortamların varlığıdır. Bu sorun yüzde 52 oranında “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede bir problem olarak görülmektedir. Fabrika ve atölyelerde çalışan Suriyeli işçilerin çoğu, işyerlerinde uygun mesleki koşulların ve sağlık şartların yoksunluğu ile karşılaşmaktadır. Öyle ki işçiler, fiziksel deformasyonlara neden olabilecek birçok yaralanmaya maruz kalırken, bu yaralanmaların tedavisi için gerekli sağlık sigortalarına da sahip değildirler. Bu çerçevede bazı tehlikeli meslek gruplarındaki koruma ekipmanları bile minimum koruma şartlarını taşımamaktadır. Bazı işverenler ise sağlık ve insani şartları dikkate almaksızın zorlu çalışma şartları altında işçi istihdamı sağlayarak, suistimallere yol açmaktadır. Bu fabrika ve atölyelerin çoğu, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) standartlarına dayanan iş yerlerinde mesleki davranış kuralları uygulamamaktadır. Nitekim işverenler, bu istihdamın gayri resmi niteliğinin, çalışma şartlarıyla ilgili herhangi bir anlaşmada sorumluluk taşımayı zorlaştırdığını düşünmektedir.

3.2 Yasalar ve Maaş İle İlgili Sorunlar

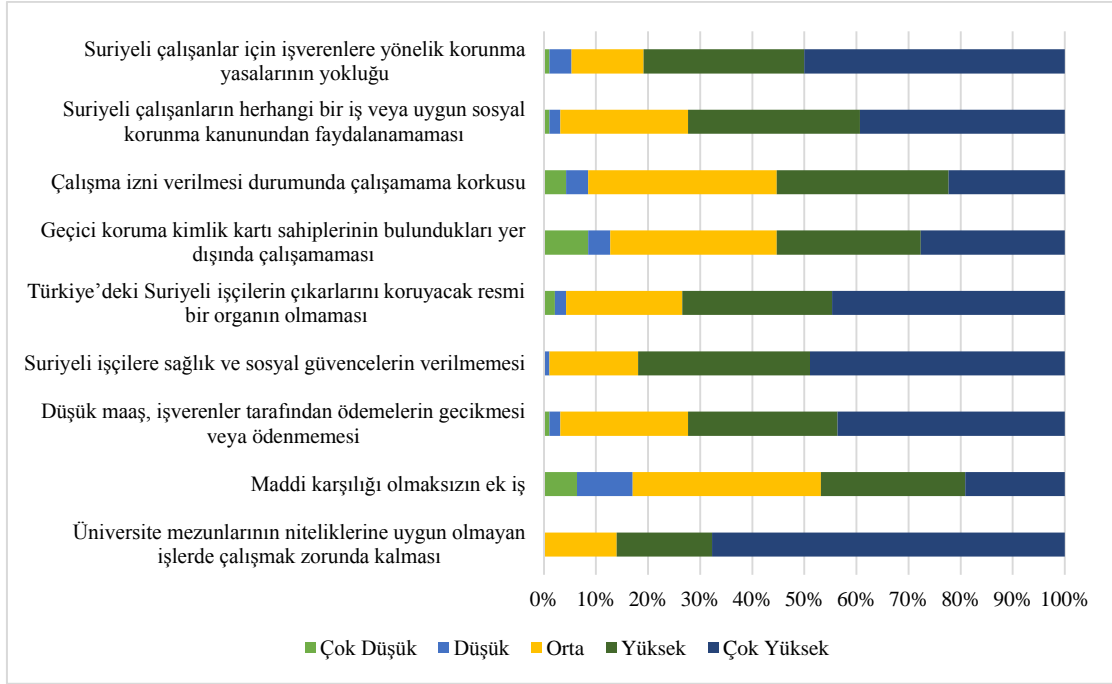
Suriyeli mültecilerin istihdamının hukuki statüsü, maaş ve tazminatla ilgili sorunların işçilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesi üzerinde büyük bir etkisi vardır. Mültecilerin Türkiye'ye gelişinden ve çalışma şartlarının düzenlenmesinden bu yana herhangi bir yasanın yayınlanmaması veya yayınlanmasının gecikmesi, işverenleri Suriyelilerin haklarını ihlal etmeye itmiştir. Suriyeli mültecilerin istihdamını sağlayan işverenleri, çalışma saatleri ve

⁽⁶⁵⁾ Murat Erdoğan & Can Ünver, **Perspectives, Expectations and Suggestions of the Turkish Business Sector on Syrians in Turkey**, December 2015, Turkish Confederation of Employer Associations,

⁽⁶⁶⁾ Timur Kaymaz & Omar Kadkoy, **Syrians in Turkey – The Economics of Integration**, September 2016, Alsharq Forum, Turkey.

⁽⁶⁷⁾ Ahmed Hac Hamdava, **Türkiye'deki Suriyelileri istihdam eden emlak ve şirketler... Mültecileri koruyan yasa yoktur**, El-Hayat Gazetesi, 22/03/2016: <https://goo.gl/ZmKrz7>

maaşları sömürü yönünden caydıracak yasa ve kuralların olmaması da hak ihlalini arttırmıştır. Bu çerçevede Şekil (18), yasa ve maaşlarla ilgili sorunları göstermektedir.

Şekil (18): Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin işgücü piyasasındaki yasa ve maaşlarına ilişkin sorunları göstermektedir

Araştırma şablonuna göre, üniversite mezunlarının niteliklerine uygun olmayan işlerde çalışması, önem sıralamasında ilk sırada yer alırken, yüzde 90 oranında “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede bir problemdir. Bu durum, birçok Türk şehrinde yaygınlaşırken, üniversite mezunu mülteciler, Türkiye’de veya Suriye içerisinde kendilerinin ve ailelerinin geçimlerini güvence altına alma zorunlulukları nedeniyle çalışma ve mesleki yetenekleri bakımından nitelikleriyle orantılı işlerde çalışmamaktadır. Aynı şekilde hukuki statünün yoksunluğunun yanında Suriyeli mültecilerin istihdamında uygun iş olanakları sağlayan Türkçe’yi zaman ve kurs yetersizliğiyle öğrenememeleri de bu işlerde çalışmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda bu mülteci grubu, fabrika ve atölyelerdeki bazı yeni pozisyonlarda ve resmi olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır^{(68),(69)}. Bazı mülteciler; mühendis, eczacı gibi çeşitli bölümlerin mezunlarını kapsayan Suriyeli mültecilere özel geçici eğitim merkezlerine başvurmaktadır. Nitekim geçtiğimiz yıllarda Türkiye Hükümeti’nin diplomaları inceleyebilme ve resmi işgücü piyasasında engel teşkil eden istihdam bürolarında eğitimlerinin ispat edilme zorluğu nedeniyle de bu başvurular gerçekleşmektedir⁽⁷⁰⁾. Bununla birlikte bu gruptaki Suriyeli mültecilerin istihdamını takip eden gözlemciler, mültecilerin büyük bir kısmının Türkiye’de kendilerine uygun iş fırsatı bulamamaları ve işgücü piyasasındaki işlere ayak uyduramamaları sebebiyle diğer ülkelere özellikle de Avrupa’ya gittiğini belirtmektedir. Diğer yandan, bu mülteci grubunu kapsayan devlet kurumlarının ya da özel kurumların yokluğu ve işgücü piyasasına karışmalarını sağlayacak eğitimlerden yoksun olmaları da Türkiye’den ayrılmalarını

⁽⁶⁸⁾ Bassem Dabbagh, *Keşfedilmiş Meslekler... Türkiye’deki Suriyeli mülteciler iş değiştiriyor*, El-Arabi El-Cedid Web Sitesi, 24/12/2015: <https://goo.gl/Zqs4jX>

⁽⁶⁹⁾ *İşsizliğin başka yüzü*, Suriye Ekonomik Forumu, 29/11/2017: <https://goo.gl/gYsyE2>

⁽⁷⁰⁾ *Problems faced by Syrian workers, employers and entrepreneurs in labor market and suggestions for solutions: overall evaluation*, workshop report, International labor organization, Turkey, 13-06-2016.

tetikleyen nedenler arasında yer almaktadır⁽⁷¹⁾. Fakat Türkiye Hükümeti tarafından bu konuya dair atılan adımlar, hala ekonomiye değer katan ve diğer ülkelere gitmeyen kalifiye, eğitilmiş insan gücü ve becerilerin korunması için gerekli seviyeye ulaşamamıştır.

Suriyeli çalışanlar açısından, işverenlere yönelik hukuki prosedürlerin ve korumanın olmaması, aynı şekilde sağlık ve toplumsal güvencelere sahip olmamaları önem sıralaması açısından ikinci sırada yer alırken; yüzde 80' oranında "yüksek" ve "çok yüksek" seviyede bir problem olarak görülmektedir. Türkiye'ye gelişlerinden sonra Suriyeli mülteci işçilerin çoğu, haklarının korunmadan ve işverenler tarafından ihlal edilerek istihdam edilmesi sorununa maruz kalmaya devam etmektedir. Bu bağlamda bazı bireyler, gayri resmi Türk işgücü piyasasında hukuki prosedür ve korumanın olmaması durumunun mülteciler ülkeye gelmeden önce de var olduğunu savunmaktadır. Ayrıca bu hususta atılacak adımların işverenler, sendikalar ve hükümet arasında anlaşmazlığa yol açabileceğini öne sürmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türkiye'deki gayri resmi işgücü piyasasının geniş hacmi; hükümet kurumlarını ve sendikaları bu piyasanın işverenleriyle daimi bir denge kurmaya zorlamaktadır. Türk Hükümeti, geçtiğimiz günlerde geçici koruma kimlik kartına sahip mültecilere çalışma izni verilmesine dair bazı mevzuatlar ve onların istihdamı için yasal korumanın sağlanabileceği bazı yasalar çıkartmaya başlamıştır. Bu bağlamda iş yerlerindeki istihdam oranı, işgücü piyasasında gayri resmi Türk istihdamının istikrarının korunması amacıyla, her kurumda en fazla yüzde 10 olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde yetkili makamlar, bu mevzuatın yürürlüğe girmesi sırasında özellikle özel sektördeki küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalışanların sosyal güvenliklerini arttırmak ve daha fazla korunma sağlamak için Suriyeli mültecilere sağlık ve sosyal güvence vermeye çalışmaktadır.

Türkiye'de Suriyeli istihdamını korumak için resmi bir organın bulunmaması, mültecilerin herhangi bir çalışma veya sosyal korunma hakkından faydalanamaması, düşük maaş ödenmesinin yanında işverenler tarafından maaşların ödenmemesi ya da ödemenin geciktirilmesi durumlarının her biri önem sıralamasına göre üçüncü sırada yer alırken; yüzde 70 oranında "yüksek" ve "çok yüksek" seviyede birer problemdir. Suriyeli istihdamının denetlenmesi ve desteklenmesi adına çalışan alanında uzmanlaşmış resmi bir kurumun bulunmaması ve Türkiye işgücü piyasasında bu istihdamın karşılaştığı engelleri aşmak için uygun çözümlerin sağlanamaması; Suriyeli mültecilerin bu piyasaya entegre olmasının gecikmesindeki ana engeldir. Nitekim bu engel, işçilerin işveren, yerel çalışan ve ev sahibi topluluklarla karşılaştığı engellerin büyümesine neden olmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli mültecilere, sivil toplum kuruluşlarına ve Türk Hükümeti'nin temsilci kurumlarına bağlı olarak uzman bir oluşumun sağlanamamasının birçok sebebi vardır. Öyle ki bu işçilerin büyük bir kısmının herhangi bir resmi organla iletişim kurma isteksizlikleri, işlerini kaybetme korkusu, taraflar arasındaki zayıf koordinasyon, işgücü piyasasındaki sayılarıyla ve şehirler- ekonomik sektörlere ilişkin dağılımlarıyla ilgili doğru istatistiklerin eksikliği; sayılabilecek bazı sebeplerdendir⁽⁷²⁾. Bu sorun, Suriyeli işçilerin büyük bir kısmının çalışma hakkından veya yeterli sosyal korumadan faydalanamamasından ve işverenleri tarafından düşük maaşlara

⁽⁷¹⁾ Üniversite mezunu Suriyeli mültecilerin istihdam eğitimine, 2016 yılından sonra devlet kurumları, özel ve uluslararası kurumlar tarafından ilgi daha da artmıştır. Öyle ki bu kurumların plan ve programlarında Suriyeli mültecilerin konularına dair büyük bir destek sağlanmaktadır.

⁽⁷²⁾ Suriyeli mülteci işçilerin sayısına dair, resmi kurumlar tarafından yayınlanmış kesin bir istatistik yoktur. Bu istihdamın yüzdesi, toplam mültecilerin sayısı ve yaş gruplarına göre tahmin edilmektedir.

maruz kalmasından kaynaklanmaktadır. Düzenli maaş alma endişesi, bu istihdamın en önemli sıkıntılarının birisidir. İşverenlerin maaşları ödeyememesi ve çeşitli nedenlerle maaşların bir kısmını kesmesi nedeniyle çok sayıda mülteci, işlerinden ayrılmak zorunda kalmaktadır. Zira bazı işverenler, bu ücretleri haftalar veya aylar sonra ödemektedir. Bunların yanı sıra işçilerin düşük maaş almaları, kendilerine verilen görevleri yerine getirme çabalarıyla orantılı değildir. 2013 yılında Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yapılan bir ankete göre, Türkiye’de çalışan Suriyelilerin ortalama aylık geliri 239 dolardır. Bu rakam ise, o dönemin asgari ücretinin neredeyse yarısıdır⁽⁷³⁾. Bu bağlamda geçtiğimiz yıllarda Türk lirasının değer kaybetmesi, Suriyeli işçilerin maaşlarını da olumsuz etkilemiştir⁽⁷⁴⁾.

Aynı şekilde geçici koruma kimlik kartına sahip Suriyeli mülteciler için Türkiye Hükümeti’nin onayladığı çalışma izinlerine dair bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Öyle ki geçici koruma kimlik kartına sahip mültecilerin resmi çalışma izni verilmesi durumunda çalışamayacaklarından korkmaları, ayrıca yalnızca kayıtlı oldukları şehirlerde çalışabilecekleri durumu bu sorunlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda bu sorun, önem sıralamasında dördüncü sırada yer alırken, yüzde elli oranında “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede bir problem olarak görülmektedir. Ancak Türk Hükümeti, çalışma izni verme kararının Suriyeli işçilerin lehine olacağını ve gayri resmi işgücü piyasasındaki sorunlarını çözeceğini düşünmektedir. Diğer taraftan bu yasa, amaçlanan aksine uygulamada birçok sorunla karşı karşıyadır. Birçok uzman, çalışma izni kanununun, uygulamada kanuni etkisini kaybeden yasal boşluklara maruz kaldığını belirtmektedir. 15 Ocak 2016 tarihinde yayınlanmasından bu yana yasa, ancak dar bir çerçevede uygulanmıştır. Türk makamları, kısa bir süre önce işverenleri Suriyeli çalışanların durumlarına çözüm getirmemekten sorumlu tutmaya başlamıştır. Bu bağlamda bazı işverenler, anlaşmazlık durumunda haklarına dair alınabilecek önemli finansal endişelerden kurtulmak için bu gereklilikleri sağlamıştır⁽⁷⁵⁾.

Birçok işveren hala düzenli iş sözleşmesi yapılmasını ve asgari ücret ödenmesini talep eden bu yasaya uyma konusunda habersiz veya isteksizdir. Birçok işvereni farklı sektörlerdeki Suriyeli mülteci istihdamına teşvik eden tek etken ise işlerini kaybetme korkusu içinde olan bu işçilere düşük maaş ödeyecek olmalarıdır.

Tarım sektörü gibi çalışma iznine ihtiyaç duyulan alanlarda, bu işçilerin düşük maaş almalarının ana sebebi ise mültecilerin tarımsal üretimdeki yoğunluklarıdır⁽⁷⁶⁾. Ayrıca işverenlerin çocuk mültecileri istihdam tercihi, yetişkinlere kıyasla işi ve dili hızlı bir şekilde öğrenme kapasiteleriyle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışma hayatının bu çocukların gelecekleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı; onların aileleri işverenler tarafından belirlenen çalışma şartlarına karşı çıkamamaktadır. Bunun ana nedeni ailelerin fakir olmaları neticesinde çocuklarının maaşlarına dayanmalarındır⁽⁷⁷⁾. Diğer taraftan, Türk Hükümeti’nin 2014 yılında yayınladığı ve 15 yaş altı çocukların çalışmasını yasakladığı karar göz ardı edilmektedir.

⁽⁷³⁾ AFAD, *Syrian refugees in Turkey: field survey results*, 2013, Prime Ministry, Republic of Turkey.

⁽⁷⁴⁾ Türkiye’deki Suriyeli işçiler tarafından yaşanan maddi zorluklar ve nedenleri, Souriatna Press, 29/01/2017: <https://goo.gl/jeHY9U>

⁽⁷⁵⁾ Mustafa Muhammed, *Onlarca Suriyeli Gaziantep’teki iş fırsatlarını neden kaybediyor?* Eqtasat sitesi, Özel rapor, 27/05/2017: <https://goo.gl/TwCuin>

⁽⁷⁶⁾ Deniz Kesmez & others, *Fertile Lands, Bitter Lives: the Situation Analysis Report on Syrian Seasonal Agricultural Workers in the Adana Plain*, Development Workshop, Turkey, November 2016.

⁽⁷⁷⁾ Ahmed Azzam- Havle Dünya, *Çocuk istihdamının Gaziantep- Karataş’ta yaşayan Suriyeli çocuk göçmenler üzerindeki etkisi*, Demokratik Cumhuriyet Çalışmaları Merkezi, Eylül 2015

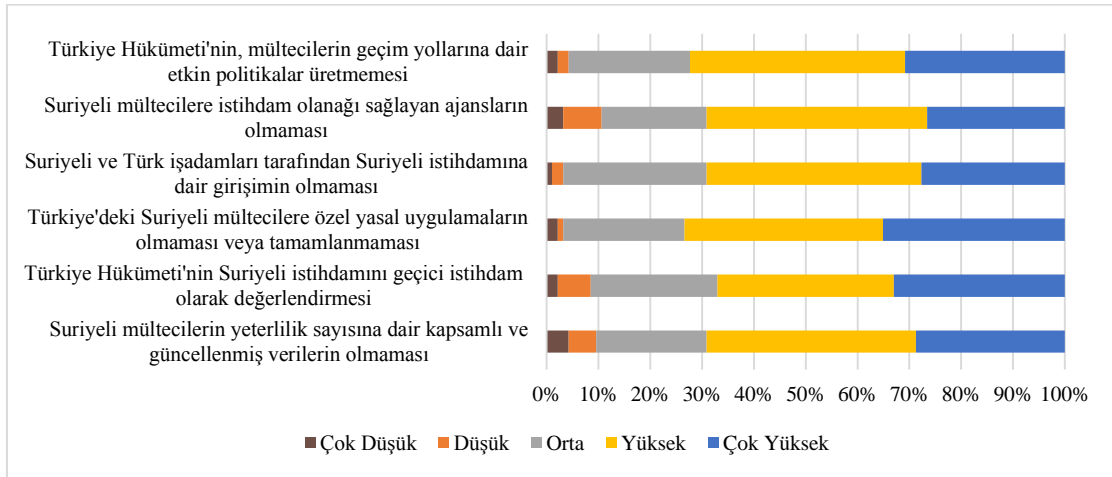
Öte yandan geçici korunma kimlik kartlarına sahip mültecilerin, çalışma izni aldıktan sonra yaşadıkları şehirlerde çalışma zorunlulukları da birçok durumda çalışanın işini kaybetmesine neden olan sorunlardan biridir. Öyle ki Suriyeli işçiler, çoğu zaman iş fırsatı bulabilmek için birden fazla şehre seyahat etmek zorunda kalmaktadır. Nitekim bu karar, kendileriyle ilgili olmayan bu dengesizlik sebebiyle Gaziantep'te onlarca Suriyelinin işlerini kaybetmesine neden olmuştur⁽⁷⁸⁾. Aynı şekilde fazla mesai sorunu da önem derecesine göre son sırada yer alırken; yüzde 50'ye yakın bir oranda “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede bir problemdir. Nitekim bu durum da doğru uygulamaların ve yasal korunmaya tabi mülteci istihdamının eksikliğinin bir sonucudur.

4. Geçim Kaynaklarına Dair Kalkınma Engelleri

Geçim kaynaklarının geliştirilmesini engelleyen ve geçim kaynakları sektöründeki ana etkenlerle bağlantılı birçok zorluk bulunmaktadır. Bu sorunları iki gruba ayırabiliriz;

4.1 Türk Hükümeti'nin Politikaları ve İşverenler İle İlgili Engeller

Türkiye'nin siyasi durumuyla ilgili engeller, Türk Hükümeti'nin ve işverenlerin Suriyeli mültecilere yönelik politikalarında önemli bir rol oynamaktadır. Zira Suriyeli mültecilerin sayısının fazlalığı ve Suriye krizinin sürmesiyle uluslararası bağışçıların Türk Hükümeti'ne desteklerini azaltması da bu politikaları etkilemektedir⁽⁷⁹⁾. Türk Hükümeti, bu durumu hem iç hem de dış düzeyde başarılı bir şekilde idare etme konusunda birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Bu zorluklarla beraber, ülkede iç istikrar korunmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda Şekil (19)'da Türk Hükümeti ve işverenlerin politikalarıyla ilgili bazı engeller gösterilmiştir.

Şekil (19): Türkiye Hükümeti ve işverenlerin politikalarına dair Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının kalkınma engellerini göstermektedir

Araştırma şablonuna göre, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin istihdamıyla ilgili yasal uygulamaların yokluğu ve tamamlanamaması, Türk Hükümeti'nin geçim kaynaklarına dair etkin politikalar üretememesi sorunlarından her biri, önem derecesine göre ilk sırada yer

⁽⁷⁸⁾ Çocuk istihdamının Gaziantep- Karataş'ta yaşayan Suriyeli çocuk göçmenler üzerindeki etkisi,

⁽⁷⁹⁾ AB desteği, AB'nin 2016'da destek sağlama sözü verdiğini söyleyen Türkiye Hükümeti ile anlaşmazlık konusu olmaya devam ediyor. Öyle ki 3 milyar dolarlık bir anlaşma imzalandıktan sonra 2017 yılının sonlarına kadar Türkiye Hükümeti bu yardımın yalnızca 800 milyon dolarını teslim aldı. AB yetkilileri, Türkiye Hükümeti ile Suriyeli mültecilere destek sağlanmasına ilişkin birçok söz vermiştir. Diğer taraftan Türkiye Hükümeti, 2011 yılından bu yana Türkiye'deki Suriyeli mülteciler için yaklaşık 30 milyar dolar harcama yapmıştır. Kaynak: Çavuşoğlu, AB Türkiye'deki Suriyeli mültecileri destekleme sözünü yerine getirmiyor, Suriye Medya İdaresi, 22/09/2017: <https://goo.gl/ShbW3k>

alırken; yüzde 70 oranında “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede problemler olarak görülmektedir.

Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelmesinden bu yana Türk Hükümeti, mültecilere gayri resmi işgücü piyasasında kendi geçimlerini sağlama adına piyasadaki Türk istihdamına benzer çeşitli kolaylıklar sağlamaktadır. Suriyeli işverenler de aralarındaki işsizlik oranını azaltmak için Türkçe konuşamayan çok sayıda Suriyeli işçiyi cezbedici projeler üreterek onlara imkân sağlamıştır. Bu bağlamda üretilen birçok imkân, mültecilerin yardım kuruluşlarının yardımlarına dayanmadan hayatın yükünü taşımasına fırsat tanımaktadır⁽⁸⁰⁾. Suriyeli bazı işçi ve işverenlerin bakış açısı olumlu olmasına rağmen, Türkiye'deki mültecilerin beklenen ikamet müddeti, onları yerel ve uluslararası düzeydeki siyasi çekişmelere maruz bırakmanın yanında yasal statüleri iyileşmedikçe yerel topluma entegrasyonlarını da erteletecektir^{(81),(82)}. Bu yüksek orandaki istihdamın yasallaştırılması, mültecilerin sosyal ve ekonomik istikrarını sağlayacaktır. Aynı zamanda, gelecekte oluşabilecek sosyal entegrasyonun da yolunu açacaktır. Bu tür yasaların ertelenmesi veya yasalarda eksiklik yaşanması durumunda, Türk Hükümeti tarafından Suriyeli işçiler için uzun vadeli geçim stratejileri ve programlarının ortaya konulması da zorlaşacaktır. Öyle ki, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin istihdamını düzenleyen yasaların yayınlanmaması, mültecilerin işsizlik ve iş kazaları gibi bazı sorunların ülkenin işgücü piyasasıyla ilgili resmi istatistiklerde yer almasını engelleyecek ve hükümetin gelecek politikalarının dikkate alınmamasına neden olacaktır.

Türk Hükümeti'nin geçim kaynakları politikasını takip eden bir gözlemci, hükümetin Suriyeli işçilerin yeteneklerine ne ölçüde yatırım yapmaya çalıştığı konusunda net bir politikasının bulunmadığını belirtmiştir. Gözlemci, ayrıca, krizlerle bütünleşen bir hükümetin (il, belediye, kalkınma ajansları düzeyinde) herhangi bir stratejisinin ve planının olmadığını; mültecilerin ülkeye akınının ekonomik ve toplumsal etkilerini değerlendiren analitik bir çalışmasının bulunmadığını da kaydetmiştir⁽⁸³⁾. Bu bağlamda Suriyeli mülteciler ikamet ve istihdam olanakları konusunda birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Zira hükümet, 2012 sonrası ülkeye gelen mültecilerin korunması için herhangi bir adım atmamıştır. Bu durum, bilimsel uzmanlığı olan Suriyeli mültecilerin çoğunlukla AB, Kuzey Amerika ve Haliç ülkelerine yönelmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda Türk Hükümeti, söz konusu mültecilerin beşerî sermayelerine yatırım yapmaya da çok fazla önem göstermemektedir. Bu konuda Türk Hükümeti'nin attığı adımlar, hala herhangi bir ekonomiye katma değer oluşturan ve diğer ülkelere gitmelerini engelleyen kalifiye ve eğitilmiş işçilerin korunması için gerekli seviyenin altındadır. Bu durum kısmen Suriyeli mültecilerin istihdamıyla ilgili faaliyetleri koordine etmekle görevlendirilmiş bir bakanlık organının olmamasından kaynaklanabilir⁽⁸⁴⁾. Hükümet, artan mülteci yükünden kurtulmak için Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin durumuyla ilgili gerçekleri ve bilgileri Türk kamuoyuna daha iyi bir şekilde aktarmak zorundadır. Ayrıca, Suriyeli mültecilerle ilgili

⁽⁸⁰⁾ Ömer Ahmed, **Türkiye, Suriyeli sanayicilerin gözdesi oldu**, Suriye Medya İdaresi

⁽⁸¹⁾ **Türkiye ve Avrupa Birliği: Yasadışı göçle mücadele portalları ile işbirliğine dönüş**, Durum değerlendirmesi, Arap Araştırmalar ve Siyasi Çalışmalar Merkezi, Nisan 2016: <https://goo.gl/xUj7L4>

⁽⁸²⁾ **Türkiye muhalefeti, Suriyeli mültecilerin ülkeye gelmesine karşı gözdağı verdi**, Noonpost Web Sitesi, 29/04/2015: <https://goo.gl/qFkdDV>

⁽⁸³⁾ Regional Strategic Overview, Turkey: Regional Refugee & Resilience Plan 2015-2016, op.cit.

⁽⁸⁴⁾ 02/12/2017 tarihinde Suriyeli mülteciler konusu, Türkiye “Yardım ve Doğal Afet” Örgütü'nden 2013 yılında kurulan Türkiye İşçileri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi'ne kadar birçok kuruma nakledilmiştir. Bu adım, mülteci dosyası yönetiminin konuyla ilgili kurumlara ulaşmasına da katkıda bulunmuştur. Nitekim bu da Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin gelecekteki statüsüne olumlu bir şekilde yansımacaktır. Kaynak: **AFAD, Suriyeli mülteciler dosyası Göç İdaresi'ne taşındı**, Enab Baladi Gazetesi, 02/12/2017: <https://goo.gl/WmEXJM>

hükümet tarafları mültecilerin yetenekleri ve kapasitelerini artırma bağlamında daha yüksek oranda ve daha iyi bir istihdam planı oluşturmalıdır⁽⁸⁵⁾.

Öte yandan araştırma şablonuna göre, Suriyeli mültecilere istihdam olanağı sağlayan ajansların olmaması, Suriyeli ve Türk iş adamlarının bireysel girişimlerinin Suriyeli istihdamını kapsama azlığı, Suriyeli mültecilerin sayı ve nitelikleri hakkında kapsamlı ve güncellenmiş verilerin bulunmaması önem sıralamasında ikinci sırada yer alırken; yüzde 70'e yakın bir oranda "yüksek" ve "çok yüksek" düzeyde problemlerdir.

Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelişinden bu yana mültecilere iş olanağı yaratmak için istihdam bürolarının bulunmaması da mültecilerin işgücü piyasasına karışmalarını engellemektedir. Öyle ki bu işçilerin büyük bir kısmının Türkçe bilmemesi ve Türk iş verenlerle doğrudan iletişim kurmada zorluk çekmeleri nedeniyle işe alımda kişisel ilişkilere daha çok önem verilmektedir. Bu bağlamda istihdam gücünün bir kısmını içeren ve sınırlı iş imkanı sağlayan sosyal medya ve web siteleri yaygınlık göstermeye başlamıştır⁽⁸⁶⁾.

2014 yılında bazı özel istihdam ajansları, Suriyeli mültecilere geçim olanakları oluşturmak için çaba sarf etmeye başlamıştır. Suriye Forumu kurumuna bağlı Rızık İstihdam Ofisi, 2014 yılında Türkiye'de kurulmasından bu yana 10 binden daha fazla Suriyeli mültecinin istihdamına katkıda bulunmuştur⁽⁸⁷⁾. Bu bağlamda son zamanlarda Suriyeli işçiler için kalıcı ve yasal istihdam olanağı bulmayı amaçlayan Hollandalı bir şirket olan United Work, iş arayan kişileri eğitmeyi ve bu kişilere alanlarında nitelik kazandırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca küçük ölçekli projeleri finanse etmeyi hedefleyen ACT & IMPACT'a bağlı iş bankası kuruluşu gibi bazı kuruluşlar da Suriyeli mültecilere istihdam olanağı temin edilmesine ilgi göstermeye başlamıştır. Türk Hükümeti ise, geçici koruma ve İŞKUR aracılığıyla işgücü piyasasının ihtiyaçları ile Suriyeli işçilerin becerileri arasında ilişki kurma çalışmalarına başlamıştır. Bunların yanı sıra ajans hizmetlerinden faydalananların sayısı, dil engeli ve işgücü piyasasında istenilen becerilerin eşleşmemesi nedenleriyle çok sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla da bazı mesleki eğitim kursları yoluyla bu mültecilerin eğitilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Suriyeli istihdamının bir bölümünü oluşturan iş adamlarının bireysel girişimleri açısından bakıldığında, şablon bize Türk şehirlerindeki Suriyelilere ait özel sektör bireysel girişimlerinin bu bağlamda önemli bir rol üstlenmediğini göstermektedir. Ancak girişimlere ve mültecilerin başarısı için gerekli olan yeterli kolaylıkların sağlanmasına ilişkin Türk Hükümeti'nin sağladığı desteğe de dikkat çekilmelidir. Nitekim Suriyeli göçmenlerin kişisel varlıkları, Suriyeli mültecilerin komşu ülkelerde istihdam edilmesi ve yoksulluk pençesinden çıkarılması için ana taşıyıcılar anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, mültecilerin Türkiye'ye yönelik yatırımları, yabancı yatırımların yüzde 14'ünü (371 milyon dolardan fazla) oluşturmasına ve Suriyeli şirket sayısının yaklaşık 8 bin 100'e ulaşmasına rağmen Türk şehirlerindeki Suriyeli iş adamlarının büyük yatırım projelerine sahip olmaması da var olan girişimlerin düşük sayıda Suriyeli işçiyi kapsamına neden olmaktadır. Bazı istatistiklere göre, bu şirketlerin sermayeleri düşük

⁽⁸⁵⁾ Kılıç B. Kanat & Kadir Ustun, Turkey's Syrian Refugees: Toward Integration, Report No. 49, SETA, Turkey.

⁽⁸⁶⁾ Adnan Abdurrezzak, **Sosyal paylaşım siteleri Türkiye'deki Suriyelilere rızık kapısı açtı**, Al-Araby Al-Jadeed Sitesi, 06/10/2017: <https://goo.gl/c9NisY>

⁽⁸⁷⁾ **Rızık Ofisi, Türkiye işgücü piyasasında 10 binden fazla Suriyelinin istihdamına katkı sağladı**, Türk Press sitesi, 11/09/2017: <https://goo.gl/U6KeEm>

olmasına rağmen iş olanağı 100 bini aşmıştır^{(88),(89)}. Bu çerçevede, diasporadaki Suriyeli iş adamlarını bir araya getirmek üzere Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) liderliğinde destekleyici bir uluslararası girişim başlatılmıştır. Ayrıca, kurum Suriyeli mültecileri barındıran ülkelerde büyük kalkınma projeleri oluşturmak ve mültecilerin yeteneklerinden faydalanmak için ortak bir kuruluşun tesis etmeyi de hedeflemektedir. Bu girişim, 2017 yılında Fransa'da Uluslararası Suriye İş Birliği'nin kurulmasını netice vermiştir. Böylece, Dünya Bankası'ndan uluslararası ve doğrudan bir destek sağlanarak dünya genelindeki Suriyeli iş adamlarına ve yatırımcılara yönelik engeller kaldırılmaya çalışılmıştır⁽⁹⁰⁾.

Suriyeli mültecilerin sayısı ve nitelikleri hakkında kapsamlı ve güncel bilgilerin olmayışı, sektördeki birçok tarafın Türkiye'deki Suriyeli istihdamıyla ilgili gelir olanakları sağlama bağlamında ifade ettiği engellerden birisidir. Öte yandan bilgileri düzenleme ve toplama sorumluluğu sadece Türk Hükümeti ile sınırlandırılmamalıdır. Suriyeli mültecilerin istikrarsız durumu ve şehirler arası göç etmeleri; bundan dolayı da birçok mültecinin bilgilerinin kayıt edilememesi ve periyodik olarak güncellenememesi Suriyeli mülteci istihdamının sayı ve niteliklerine ilişkin tam bir veri tabanının kurulamayışını netice vermektedir. Türk Hükümeti, ülkedeki Suriyeli akademisyenlerin istihdamına yönelik bir elektronik veri tabanının kurulması için yüksek öğretim kurulu bünyesinde bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda uygun pozisyonlar olması halinde mültecilerle iletişim kurmak için bu veriler Türk üniversiteleriyle paylaşılmak üzere veri tabanına girilmeye başlanmıştır⁽⁹¹⁾.

Araştırma şablonuna göre, Türkiye Hükümeti'nin Suriyeli istihdamını geçici istihdam olarak değerlendirmesi durumu üçüncü ve son sırada yer alan bir sorundur. Ve yüzde 70'e yakın bir oranda "yüksek" ve "çok yüksek" seviyede bir problemdir. Öyle ki Türk Hükümeti'nin, Suriyeli istihdamını iç savaşın sonlanmasının ardından kendi ülkelerine dönüncüye kadar geçici bir istihdam olarak kabul etmesi, mültecilerin geçim kaynaklarını geliştirmesinin önündeki engellerden birisidir. Bununla birlikte birçok analist, Suriye konusunun siyasallaştırılması nedeniyle olayın insani bir mesele olmaktan soyutlandığını düşünmektedir. Dolayısıyla bu durum, çok sayıdaki Suriyeli mülteci ile nasıl başa çıkılacağına belirlenmesi ve gelecek stratejilerin geliştirilmesi açılarından Türk Hükümeti'ni daha karmaşık bir duruma sokmaktadır. Geçtiğimiz iki yıl içinde, Türkiye'deki Suriyelilerin hayatta kalma meselesine dair belirgin bir isteğin olmaması, Türkiye'deki üst düzey yetkililerin de dediği gibi, olay meselenin gerçekliğinin kabul edilmesi yönünde evrilmiştir. Bu zorunlu kabule ve bu meselenin yönetiminin geçici olarak entegrasyona dönüşme işaretlerine rağmen, kapsamlı ve stratejik kararlar henüz bu amacın gerçekleştirilmesi aşamasına geçememiştir. Ayrıca bu kararların alınmasındaki gecikme, alanda faaliyet gösteren kurumların etkinliğini ve iş teşviklerini azaltacaktır. Bu durum ise çoğu zaman vakit ve kaynak kaybına yol açmaktadır.

⁽⁸⁸⁾ Türkiye'deki Suriyeli şirketlerin sağladığı iş fırsatı 100 bini aştı, Enab Baladi Gazetesi, 23/10/2017: <https://goo.gl/dGGVx3>

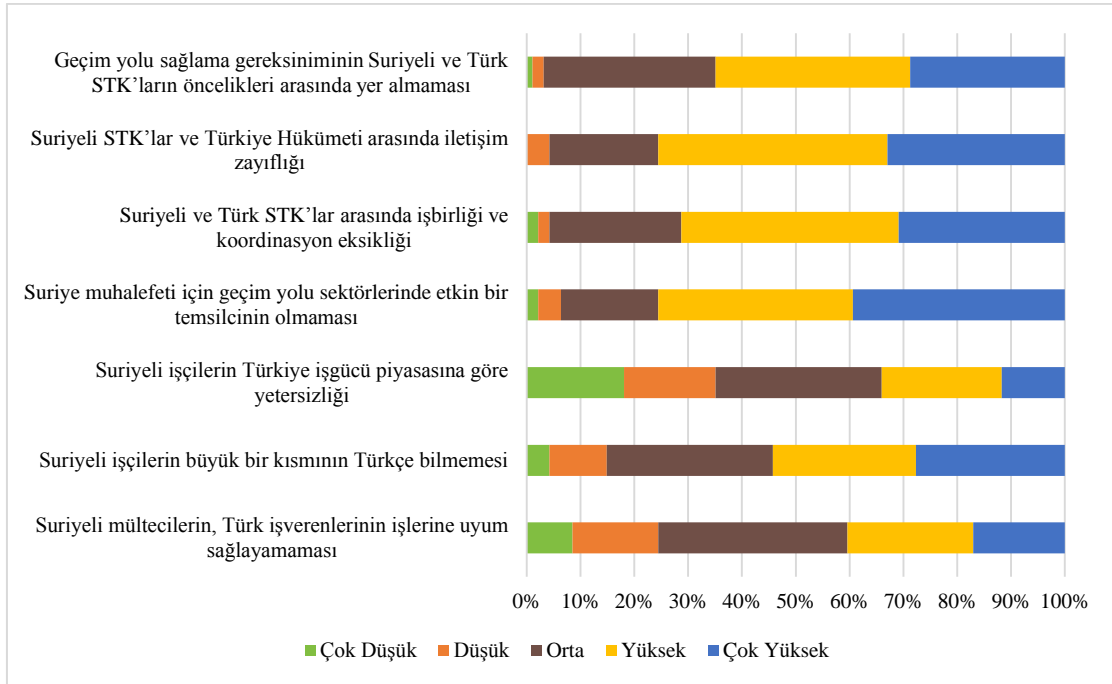
⁽⁸⁹⁾ Adnan Abdurrezzak, Suriyeliler Türkiye'deki yabancı yatırımların yüzde 14'ünden faydalanıyor, Al-Araby Al-Jadeed Sitesi, 04/10/2017: <https://goo.gl/5c3Sku>

⁽⁹⁰⁾ Fransa'nın Marsilya şehrinde Uluslararası Suriye İş Birliği'nin kurulmasına dair basın açıklaması, Arageek Sitesi, 24/07/2017: <https://goo.gl/StPdtV>

⁽⁹¹⁾ Türkiye Hükümeti, "muhacir akademisyenler için elektronik site" geliştirdi, Türk Press, 26/03/2016: <https://goo.gl/7k4oHf>

4.2 Sivil Toplum Kuruluşları ve Suriyeli Mülteciler İle İlgili Engeller

Suriyeli ve Türk STK'ların mültecilerin geçim olanaklarını iyileştirmeye yönelik başarısı; Türkiye ekonomisindeki iş fırsatlarının varlığı, işgücü piyasasının yerel bağlamı ve içerisinde bulunan fırsatlarla uyumlu geçim programları tasarlama yeteneği, Suriyeli mültecilerin işverenlerle bağlantısı, bu istihdam için oluşturulmuş eğitim ve geliştirme programlarının etkinliği de dahil çeşitli faktörlere bağlıdır⁽⁹²⁾. Bu bağlamda Şekil (20)'de ortaya konulduğu gibi, Suriyeli işçilerin kendi imkanlarına ve işgücü piyasasındaki başarılı yeteneklerine yatırım yapma isteği, Türk işverenlerin mülteci istihdamına dair istekleri, tereddütleri veya bu istihdamı reddetmeleri; hukuki engellerin kaldırılmasından, mültecilerin yeteneklerinin eksikliğinin, güvenlik sorunlarının ve mültecilere karşı ayrımcılıkların giderilmesinden sonra da bu faktörlerin arasında yer almaktadır.

Şekil (20): Suriyeli mültecilerin geçim yollarının kalkınmasına dair sivil toplum kuruluşları ve kendileriyle ilgili engelleri göstermektedir

Araştırma şablonuna göre, STK'lar ve Türkiye Hükümeti arasındaki iletişim eksikliği, Suriyeli ve Türk sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliği ve koordinasyon eksikliği, Suriye muhalefeti için piyasadaki sektörlerde etkin bir temsilcisinin olmaması önem derecesi açısından ilk sırada yer alan problemlerdir. Ve yüzde 70'ten fazla bir oranda “yüksek” ve “çok yüksek” düzeyde sorunlardır.

Suriyeli STK'lar ile Türk Hükümeti arasındaki iletişim ve koordinasyon eksikliği sorunu, Suriyeli mültecilerin istihdam sorunlarının net bir portresinin çizilememesi konusundaki en açık engellerden birisidir. Türkiye'deki Suriyeli STK'ları bir araya getiren tek bir oluşumun bulunmaması, Türk Hükümeti'nin kurumları ile arasındaki iletişim zayıflığının başlıca nedenlerinden birisidir. Zira bu eksikliğe de bu kurumların fazlalığı ve genel olarak Suriyeli

⁽⁹²⁾ Türkiye'de Suriyeli kuruluşların toplam sayısı 300 iken, Suriyeli çalıştırmayı hedefleyen kuruluşların oranı yalnızca yüzde 12'dir. Bu kuruluşların projelerinin çoğu, işgücü piyasasındaki Suriyelilerin eğitilmesi ve geliştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda bunların bazıları doğrudan istihdam sağlarken, çok azı da hizmet veya üretim projeleri sunmaktadır.

mültecilere ve özel olarak da geçim kaynakları sektörlerine destek sağlanmasında boyut, işlevsellik, dış bağlantılar, devamlılık ve etkinlikleri bakımından birbirleriyle olan farklılıkları sebep olarak gösterilebilir. Nitekim bu faktörler, Türk Hükümeti'nin genel olarak Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları sorunlara ve özel olarak Suriyeli mültecilerin istihdamıyla ilgili sorunlara nasıl cevap verileceğine dair ortak bir vizyon sağlayamamasına yol açmaktadır. Bu kuruluşların faaliyetlerinin çoğu, Suriye içerisindeki yardım taraflarına, az bir kısmı da Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yöneliktir⁽⁹³⁾. Bu çerçevede Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin varlığıyla ilgili dil engeli, kültür ve çalışma üslubu farkı, bazı Türk STK'ların politik yönelimi nedeniyle Türk ve Suriyeli STK'lar arasında işbirliği ve koordinasyon eksikliği oluşmuştur⁽⁹⁴⁾. Diğer taraftan Suriyeli muhaliflerin Türkiye'de etkin bir temsilcisinin olmaması, maddi ve beşerî kuruluşların Suriyeli mültecileri çok sayıdaki istihdam etmesi ve farklı Türk şehirlerine dağılımlarına dair sınırlı imkanları Suriyeli istihdam yönetimi ve organizasyonunda Türk yetkililerle iş birliği konusunda büyük bir engel teşkil etmektedir. Nitekim kuruluşların faaliyetlerinin çoğu, farklı sektörlerin ihtiyaç duyduğu geniş gereksinimleri sağlamak için geçici Suriye hükümeti aracılığıyla Suriye içerisine yöneltilmektedir.

Diğer taraftan, geçim kaynağı sağlama gereksiniminin Suriyeli ve Türk STK'ların öncelikleri arasında yer almaması sorunu önem derecesi açısından ikinci sırada yer almaktadır. Bu bağlamda STK'ların faaliyetlerini takip eden bir gözlemci, bu kuruluşların son 6 ayda eğitim, sağlık ve yardım sektörlerine odaklandığını, ayrıca az bir kısmının da iş fırsatı bulma konularında eğitim, geliştirme ve yardım konularına önem gösterdiğini belirtmektedir. Bu kuruluşlar Suriyelilerin Türkiye'de uzun süredir bulunması nedeniyle ancak son iki yılda söz konusu sektörlere daha fazla önem göstermiştir.

Üçüncü sırada ise, Suriyeli işçilerin büyük bir kısmının Türkçe bilmemesi sorunu yer almaktadır. Bu sorun yüzde 50'den fazla bir oranda "yüksek" ve "çok yüksek" düzeyde bir problemdir. Suriyeli mültecilerin maruz kaldıkları sorunlarla ilgili çok sayıda kamuoyu yoklaması, Türkçe bilmeme konusunun işgücü piyasasına dahil olma niteliklerini etkileyen başlıca engellerden biri olduğunu göstermiştir⁽⁹⁵⁾. Zira bu durum Türk işverenlerin sömürüleri karşısında mültecileri savunmasız bırakmaktadır. Bu kategorideki Suriyeli mültecilerin Türkçe öğrenmeye karşı isteksizlikleri nedenleri arasında ise, bazılarının istikrar oluşması halinde ülkelerine dönme istekleri de dahil çeşitli sebepler yer almaktadır. Zira bu mülteciler, günlük geçimlerini sağlamak için asgari bir düzeyde Türkçe öğrenmekle yetinmektedir. Aynı şekilde bazı mülteciler, Türkçe'nin mantıksal olarak Arapça'dan farklı olması sebebiyle bu dili öğrenmekte büyük güçlük çekmektedir. Bazıları da Türk Hükümeti'nin yeteri sayıda ücretsiz Türkçe kursu açmaması dolayısıyla, ekonomik, sosyal ve psikolojik nedenlerden bu dili öğrenmemektedir⁽⁹⁶⁾.

Öte yandan araştırma şablonuna göre, Suriyeli mültecilerin, Türk işverenlerinin işlerine uyum sağlayamaması ve Suriyeli işçilerin Türkiye işgücü piyasasına göre yetersizliği sorunları önem

⁽⁹³⁾ **Syrian refugees in Turkey: challenges to and opportunities for longer-term integration**, workshop summary, Capacities for Peace' project, Safe World Organization, UK, 29-02-2016: <https://goo.gl/5dmdNN>

⁽⁹⁴⁾ Helen Mackreath & Şevin Sağınç, **Civil Society and Syrian refugees in Turkey**, March, 2017, Citizens' Assembly, Turkey: <https://goo.gl/D4qqwc>

⁽⁹⁵⁾ Mohammed Jamjoom, **Turkey's Syrian refugees carve out their own opportunities**, Aljazeera news, 14-07-2017: <https://goo.gl/v9C8Du>

⁽⁹⁶⁾ **Suriyeliler neden Türkçe öğrenmeyi kabul etmiyor?** Arabi21 Web Sitesi, 17/12/2016: <https://goo.gl/yoR3eR>

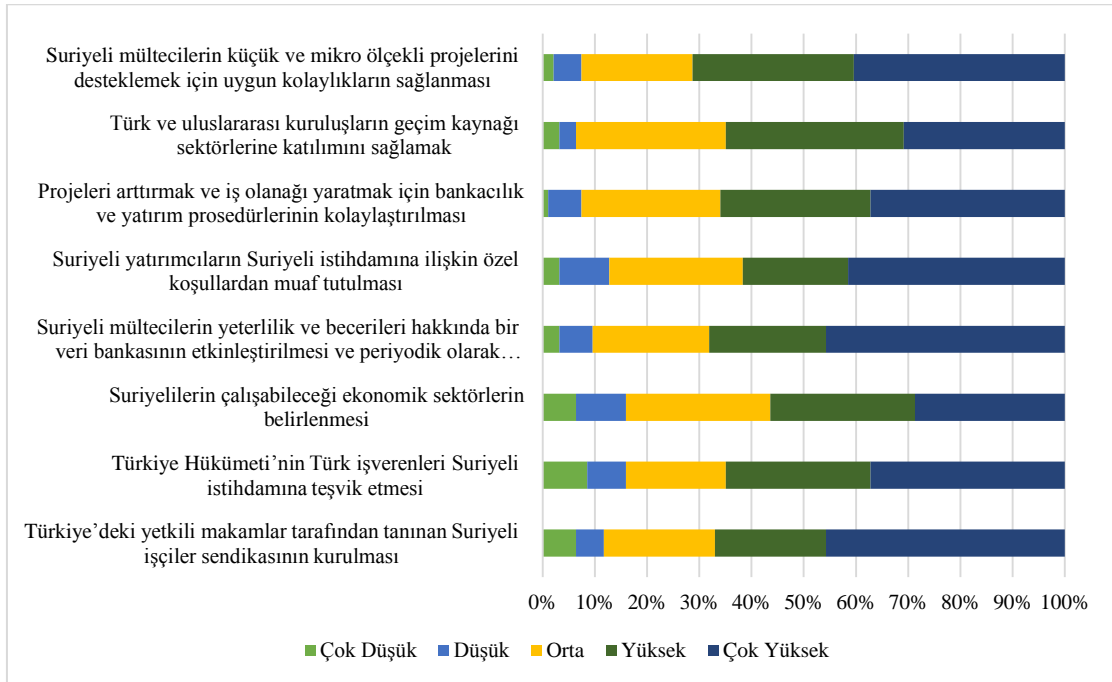
sıralamasında dördüncü ve son sırada yer almaktadır. Bu sorunlar yüzde 50'den az bir oranda “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede problemlerendir. Nitekim bu engeller, Suriyeli mülteci işçilerin Türkiye işgücü piyasasına karışmalarına ilişkin önemli bir etki oluşturmamaktadır. Ayrıca Türkiye’de uzun süredir bulunan Suriyeli mültecilerin çoğu işgücü piyasasına uyum sağlamıştır. Öyle ki birkaç yıl önce Türkiye’ye geldiklerinde kaybettikleri yeteneklerini piyasa içinde yeniden kazanıp zamanla daha iyi iş fırsatları yakalama imkânı elde etmişlerdir.

5. Geçim Olanaklarının Geliştirilmesi Mekanizmaları

Geçim olanaklarının geliştirilmesi ile ilgili mekanizmalar, Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin ekonomik ve sosyal istikrarlarında önemli bir rol oynamaktadır. Bu mekanizmalar, Türk Hükümeti tarafından hazırlanan programlarla, özel sektörden ve yerel veya uluslararası STK’lardan bireysel girişimlerle, UNHCR ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) liderliğindeki uluslararası kuruluşlarla doğrudan ilgilidir. Bu taraflar, öncelikli hedef olarak destekleyici yollarla mültecilerin kendilerini koruma imkanlarını arttırmak veya gelirlerini, becerilerini ve varlıklarını desteklemek üzere genel olarak geçim kaynakları programları oluşturmaya çalışmaktadır⁽⁹⁷⁾. Geçim kaynakları programları, istihdam merkezli kalkınma programları olarak görülmektedir. Ve, üretici pozisyonların oluşturulmasını mümkün olan en üst düzeye çıkaracak bir dizi mekanizma içermektedir. Dolayısıyla bu programların iyi tasarlanmaları ve etkin bir şekilde uygulanmaları, Suriyeli mültecilerin ekonomik ve sosyal canlanmalarına yardımcı olacaktır.

5.1 Türk Hükümeti İle İlgili Mekanizmalar

Şekil (21), Suriyeli mültecilerin geçim olanaklarının geliştirilmesi için Türk Hükümeti’nin uygulayabildiği en önemli mekanizmaları göstermektedir.

Şekil (21): Türkiye Hükümeti tarafından Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının kalkınması için uygulanan mekanizmaları göstermektedir.

⁽⁹⁷⁾ Caverzasio, Sylvie Giossi, 2011, **strengthening protection in war: A search for professional standards**, International Committee of the Red Cross, Geneva.

Araştırma şablonuna göre, Suriyeli mültecilerin küçük ve mikro ölçekli projelerini desteklemek için uygun kolaylıkların sağlanması, önem sıralamasında ilk sırada yer alırken; mültecilerin yüzde 70'inden fazlası bunu "yüksek" ve "çok yüksek" seviyede önemli bulmaktadır. Suriyeli mültecilerin bu projeleri, ekonomik dirençlerini arttırmak ve Suriyeli mülteci istihdamının önemli bir kısmına iş fırsatı yaratmak için kullanılan mekanizmalardan birini temsil etmektedir⁽⁹⁸⁾. Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin durumlarını takip eden gözlemciler, mültecilerin büyük bir kısmının sınırlı sermayelerle küçük ve mikro ölçekli işletmeler açtığını belirtmektedir. Öyle ki Türk Hükümeti de bu projelere göz yumarak; ihlal, şikâyet durumları dışında mültecilerden işletmelerini açmak için ruhsat istemeyerek onlara özel muamelede bulunmaktadır⁽⁹⁹⁾. Bu muamele, Türk Hükümeti'nin tüm şehirlerdeki Suriyeli mültecilerin küçük ve mikro ölçekli işletmelerini desteklemek için bir kolaylık sağlamaktadır. Birçok Suriyeli girişimci, Türkiye'deki işletmelerin kayıt altına alınma sürecinin kolay bir şekilde gerçekleştiğini düşünmektedir⁽¹⁰⁰⁾. Bununla birlikte bu küçük işletmeler için düzenli ruhsat almak, iş sahibinin ticari bir tesis kurmasını ve bir ya da birçok defa işletmelerinin maliyetinden daha fazla ödeme yapmasını gerektirecektir. Ancak Türkiye Hükümeti'nin gelecekte bu işletmeler için yasal statü istemesi halinde, işletme sahipleri gerçek bir tehdit ile karşı karşıya kalacaktır.

Suriyeli mültecilerin yetkinlik ve becerilerine dair bir veri bankasının etkinleştirilmesi ve periyodik olarak güncellenmesi mekanizmasının kurulması, Türkiye'deki yetkili makamlar tarafından tanınan Suriyeli işçiler sendikasının kurulması, işletmeleri arttırmak ve iş fırsatı yaratmak için Suriyelilere dair bankacılık ve yatırımcılık prosedürlerinin kolaylaştırılması, Türk Hükümeti'nin Türk işverenleri Suriyeli istihdamına teşvik etmesi de konuyla ilgili mekanizmalar arasında yer almaktadır.

Yasal açıdan, birleşik bir strateji kapsamında Türk ve uluslararası kuruluşlarının geçim kaynağı olabilecek sektörlere katılımını sağlamak, Suriyeli yatırımcıların Suriyeli istihdamına ilişkin özel koşullardan muaf tutulması önem sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır. Şablona göre, yüzde 60- 70 oranında "yüksek" ve "çok yüksek" seviyede problemlerdir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Suriyeli mülteci istihdamına dair tam veri tabanının bulunmaması konusu bu mülteciler için uygun geçim kaynaklarının geliştirilmesini engelleyen sebeplerden birisidir. Bu bağlamda oluşturulan araştırma şablonu, Türk Hükümeti tarafından Suriyeli mültecilerin yeterlilik ve becerileri hakkında bir veri bankasının etkinleştirilmesi ve periyodik olarak güncellenmesi; işgücü piyasasındaki bu işçilerin yeteneklerine uygun geçim programlarının kurulması için bir mekanizma olarak sayılmaktadır. Bu geçim programlarının, Suriyeli mültecilerin beceri ve stratejileri tam olarak anlaşılmadan oluşturulması durumunda, istenilen gelişimin elde edilemeyeceği Türk Hükümeti tarafından dikkate alınmalıdır. Bu programın başarısı, mülteci birey ve ailelerin kendilerini destekleme yeteneklerinin artmasına, artan fakirlik oranının azalmasına, hükümet yardımlarına ve yerel yardım programlarına itimadın düşmesine sebep olacaktır. Geliştirilecek projelerden biri de bilimsel niteliklere,

⁽⁹⁸⁾ Türkiye Hükümeti, ülkedeki küçük, orta ve mikro ölçekli projeleri destekleme konusuna büyük bir önem göstermektedir. Bazı istatistiklere göre, mikro ölçekli projeler, özel sektör istihdamının yüzde 34'ünü, küçük ve orta ölçekli projeler de yüzde 40'ını oluşturmaktadır.

⁽⁹⁹⁾ **Türkiye'de küçük ölçekli işletme açma prosedürleri nelerdir?** Arab Turkey Web Sitesi, 16/07/2015: <https://goo.gl/5dqrmQ>

⁽¹⁰⁰⁾ Ucak, S, Holt P. J & Raman, K, **another side to the story: A market assessment of Syrian SMEs in Turkey**. Building Markets & Syrian Economic Forum, June, 2017, New York City, USA.

mesleki tecrübeye sahip mülteciler için iş bulmaya ve hayatlarını inşa etmeye ve becerilerini yeni topluluklarla paylaşmaya yardım etmeye çalışan İngiliz “Chatter Box” projesidir^{(101),(102)}.

Öte yandan, Türkiye'deki Suriyeli istihdamının lehine çaba sarf eden bir kurumun varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Zira bu kurum, karşılıklı olarak seslerini duyurmak ve karşılaştıkları sorunları çözmek için Suriyeli mülteciler ve Türk Hükümeti arasında bir bağlantı işlevi görecektir. Bu çerçevede araştırma şablonu, Türk yetkililer tarafından bilinen Türkiye'deki Suriyeli işçiler için bir sendika kurulmasını ön görmektedir. Bu sendika, mültecilerin işgücü piyasasına entegre olmaları açısından ve maddi- beşerî imkanları konusunda işverenlerine karşı haklarını garanti etme bağlamında gelecekte önemli bir rol üstlenecektir.

Türkiye'deki Suriyeli yatırımcı ve işverenlerin başarısı, büyük ölçüde Türk Hükümeti'nin sunduğu kolaylıklara dayanmaktadır. Öyle ki bu durum, Türkiye'deki yatırım bağlamında ilk sırada yer alırken, 2015 yılında toplam yabancı yatırımlar arasında yaklaşık yüzde 22.3'e ulaşmıştır⁽¹⁰³⁾. 2011- 2017 yılları arasında Türkiye'deki Suriyelilerin toplam yatırımları, Türkiye'deki yabancı sermayenin yüzde 14'ünü oluşturmuştur⁽¹⁰⁴⁾. Araştırma şablonu, Suriyelilerin bankacılık ve yatırım prosedürlerinin kolaylaştırılmasının Suriyelilerin projelerini arttırabilecek; böylece daha fazla iş fırsatı yaratarak Suriyeli mülteci işçiler arasındaki işsizlik oranını azaltabilecek önemli bir mekanizma olduğunu göstermektedir. Bu kolaylıklar, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi yatırımcılara banka kredisi sağlanması, bazı sektörlerde borçlanma veya yatırım yapma hususunda zorunlu şartların hafifletilmesi anlamına gelecektir. Türkiye'deki küçük finans kurumları, çoğu durumda kendi vatandaşları dışındaki kimseye kredi vermemektedir. Bu durum, kredileri ödemek için gerekli teminatların sağlanamaması neticesinde Suriyeli yatırımcılar için önemli bir sorun teşkil etmektedir⁽¹⁰⁵⁾.

Geçici koruma kimlik kartlarına sahip Suriyeli mültecilerin işleri hususunda Türk Hükümeti tarafından yayınlanan son yasama paketine iki açıdan bakmak mümkündür. Birinci yönden bakıldığında, bu yasama paketinin işverenler karşısında bu istihdamın yasal haklarının korunmasına katkı sunacağı ve işverenlerin sömürülerini engelleyeceği söylenebilir. Ancak bu paket, işverenleri asgari ücret ve sağlık sigortası ödemeye mecbur ederek; onları bu istihdamdan vazgeçmek zorunda bırakabilir. Bu yüzden, onları dil ve yetenek sebeplerinden dolayı sivil işçilere yöneltebilir. Nitekim bu durum, işverenlerin bu tür bir istihdamı koruma isteklerine olumsuz yansımaktadır. Dolayısıyla araştırma şablonuna göre, Türk işverenleri Suriyeli istihdamını korumaya teşvik edecek ve haklarını yasal yollarla garanti altına alacak uygun mekanizmaların sağlanması gerekmektedir. Vergileri belirli bir oranda düşürme, ihracat primi veya diğer teşvik eylemleri bu mekanizmalara örnek gösterilebilir⁽¹⁰⁶⁾.

⁽¹⁰¹⁾ Stanton Beethan, **Mesleki tecrübeye sahip mültecilere İngiliz projesi**, Muhacir News Web Sitesi, 31/05/2017: <https://goo.gl/UgXTEj>

⁽¹⁰²⁾ Türkiye Hükümeti'nin programlarının, mültecilerin uzmanlıklarına uygun iş arama taleplerini yerine getirme konusunda yeterli çaba sarf etmedikleri ortaya konulmuştur. Zira bazen bu programlar, mültecileri mesleki tecrübelerine uymayan basit işlerde çalışmak zorunda bırakmaktadır. Bu durum da mültecilerin topluma katkı potansiyellerini sınırlandırmaktadır. Nitekim bu programlar, mültecileri hayal kırıklığına uğratmaktadır. Ve yeterli desteği almamaları durumunda da Suriyeli mültecilerin sahip oldukları beceri zamanla kaybolmaktadır.

⁽¹⁰³⁾ Mahir el-Nabvani, **Suriye sermayesi Türkiye yatırımında ilk sırada yer aldı**, El-Hayat Gazetesi, 17/01/2016: <https://goo.gl/dnsKHx>

⁽¹⁰⁴⁾ **Türkiye'deki Suriye yatırım hacmi, 360 milyon doları aştı**, New Turk Post Web Sitesi, 12/09/2017: <https://goo.gl/VGzYRo>

⁽¹⁰⁵⁾ **Jobs Make the Difference: Expanding Economic Opportunities for Syrian Refugees and Host Communities**, United Nations Development Programme (UNDP), the International Labour Organization (ILO) and the World Food Programme (WFP), 2017.

⁽¹⁰⁶⁾ Bu bağlamda çalışma izni verilmesi için Türkiye'deki geçici koruma kimlik kartına sahip Suriyelilere, finansal destek girişimleri başlatan HABITAT kuruluşu tarafından ortaya konulmuş girişime dikkat çekilebilir. Bu durum, mültecilerin büyük bir kısmına çalışma izni verilmesine ve yasal statülerinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Girişim IMECE projesi kapsamındaki mülteci ve işverenlere destek veren birey ve yatırımcıların inisiyatiflerini de içermektedir.

Türkiye'deki Suriyelilerin istihdamından 6 yıl sonrasında, işçilerin ekonomik yaşamındaki etkilerini ölçebilecek ve bunun neticesinde yüksek işsizlik oranı, teknik beceri eksikliği, mevcut iş fırsatlarının azlığı ve diğer birçok sorunları hafifletebilecek programların tasarlanması için herhangi bir stratejinin bulunmaması nedeniyle mültecilerin geçim kaynaklarını desteklemek için sunulan programlar, Türk Hükümeti ve uluslararası kuruluşlar tarafından çeşitlendirilmiştir. Türkiye'deki çok sayıda STK ve uluslararası kuruluşların varlığının yanında bu kuruluşların Suriyeli mültecileri destekleyecek çalışmalarına dair Türk Hükümeti'nin belirli bir çerçevesinin olmaması, taraflar arasındaki koordinasyon eksikliği ve diğer kalkınma sektörlerine kıyasla geçim kaynağı sektörünün destekçileri için maddi yetersizlik de yukarıda bahsi edilen nedenler arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda araştırma şablonuna göre, geçim kaynağı olan sektörlerle ilgili olarak Türk ve uluslararası kuruluşlar çabalarını birleştirmelidir. Öyle ki onların bu sektörlerle katılımını birleşik bir strateji kapsamında birleştirmek, istihdam için sağlanan geçim programlarından yeni sonuçlar doğuracaktır. Geçtiğimiz yıllarda Suriyeli mültecilere destek veren Türk Hükümeti ve uluslararası kuruluşlar arasında yaşanan bir gerginlik, her iki tarafın da birleşik bir eylem stratejisine ulaşamamasına neden olmuştur^{(107),(108)}.

Öte yandan, Türkiye'de Suriyelilerin yatırımları yoğunlaşırken, tüm projelerde Türk istihdamının belirli bir oranda sınırlandırılması da dahil, bazıları yabancı yatırımcılara uygulanan yatırım yasaları nedeniyle farklı zorluklarla karşılaşmaktadır. Nitekim bu durum, Suriyeli çalışanların mevcut iş fırsatlarını azaltmaktadır. Bu bağlamda araştırma şablonuna göre, mümkün olduğunca büyük bir kapasitede istihdam sağlama adına Suriyeli yatırımcılara öncelik vermek gerekmektedir.

Diğer taraftan araştırma şablonuna göre, Suriyeli mültecilerin çalışabileceği sektörleri belirleme mekanizmaları önem açısından üçüncü ve son sırada yer alırken; yüzde 60 oranında “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede önemli bulunan bir konudur. Bu çalışmanın başında, Türkiye işgücü piyasasındaki Suriyeli istihdamının yoğunlaştığı ekonomik sektörlerle yer verilmiştir. Bununla birlikte bu yoğunluk, Türk Hükümeti'nin Suriyelilerin istihdamının dağılımıyla ilgili belirli sektörleri tespit etmesi ve mültecileri bu sektörlerle entegre olabilmeleri için gerekli unsurları sağlaması üzerinde görülmemiştir. Bu durum, bazı sektörlerin birçok işçiyi ‘istihdam ucuzluğu ve bu sektörlerdeki haksız iş koşullarının kabulü’ nedeniyle tekstil ve inşaat sektörleri gibi gayri resmi işgücü piyasasına çekme kabiliyetlerinin bir sonucudur. Bu nedenle, araştırma şablonu Türk Hükümeti'nin Suriyeli istihdamını ve bu sektörlerdeki dağılımını belirli bir oranda sınırlandırdığını göstermektedir. Zira hükümet, kapasitelerine uygun olarak, bu işçilerin resmi işgücü piyasasına entegre olmalarına ve ekonomik-sosyal istikrarlarını sağlamalarına yardım edecektir.

⁽¹⁰⁷⁾ Bu gerginlikler, esas olarak son yıllarda Suriyeli mültecilere hizmet vermekte olan uluslararası kuruluşlarla karşılaşan geniş Türk bürokratik sisteminden ve ilgili devlet kurumlarının çalışma prosedürlerini yakından incelenmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki Türk şehirlerinde yaşayan mültecilere yönelik birçok program durdurulmuştur. Bununla birlikte Türkiye Hükümeti, bu kuruluşlarla koordinasyon sağlanmasını, çalışmalarda karşı karşıya kalınan prosedürlerin hafifletilmesinde ve programların uygulanması için iyi bir esneklik gösterilmesinde olumlu bir etkiye sahip AFAD kuruluşuna teslim etmiştir.

⁽¹⁰⁸⁾ Yayboke, Erol, **Syrian Refugees in Turkey: Beyond Burden**, Center for Strategic and International Studies. 31, August, 2017.

5.2. STK'lar ve İşverenlere İle İlgili Mekanizmalar

Şekil (22), STK'lar ve işverenlerle ilgili önemli geçim kaynaklarını geliştirme mekanizmalarını göstermektedir.

Araştırma şablonuna göre, Türk ve uluslararası kuruluşlar tarafından Suriyeli mültecilere yönelik uygulanan mesleki eğitim programları, önem sıralamasına göre ilk sırada yer alırken; yüzde 70'ten fazla bir oranda “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede önem taşır. STK'lar tarafından yürütülen mesleki eğitim programları, mültecilerin kendilerine güven duymas ve iş yaratma, aralarındaki işsizlik oranını düşürme konularında sürdürülebilir çözümler geliştirme açısından gerekli olan mekanizmalarından birisidir. Bununla birlikte son 6 aydır yürütülen programları takip eden bir gözlemci, açık bir şekilde eğitim, sağlık ve yardım sektörlerinde destek olmaya odaklanan STK'larda bu gibi kursların bulunmadığını belirtmiştir. 2016 yılı başlarında Türk ve uluslararası kuruluşlar tarafından Suriyeli mülteci işçilerin eğitimine artan ilgi, Türkiye işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun mesleki eğitim programları ve girişimleri aracılığıyla kendisini göstermiştir⁽¹⁰⁹⁾⁽¹¹⁰⁾.

Bu çerçevedeki önemli girişimler arasında sayılabilecek olan Norveç Mülteci Konseyi (NRC)'nin UNHCR ile iş birliğinde yürüttüğü bir girişim, mesleki eğitim kursları aracılığıyla geçim kaynaklarına ulaşımı kolaylaştırmayı amaçlamaktadır⁽¹¹¹⁾. Danimarka Mülteci Konseyi (DRC) ise, 2016 yılından bu yana Suriyeli bazı kuruluşlarla işbirliği içerisinde mesleki eğitim kursları düzenleyerek Türkiye'nin Şanlıurfa şehrinde geçim kaynakları kurma girişiminde bulunmuştur⁽¹¹²⁾. Aynı şekilde Katar Raf Kurumu da Şanlıurfa, Gaziantep ve İstanbul'da Suriyeli mülteci işçilere mesleki eğitim konusunda Rızık İstihdam Ofisi'ne sponsorluk yapmıştır⁽¹¹³⁾.

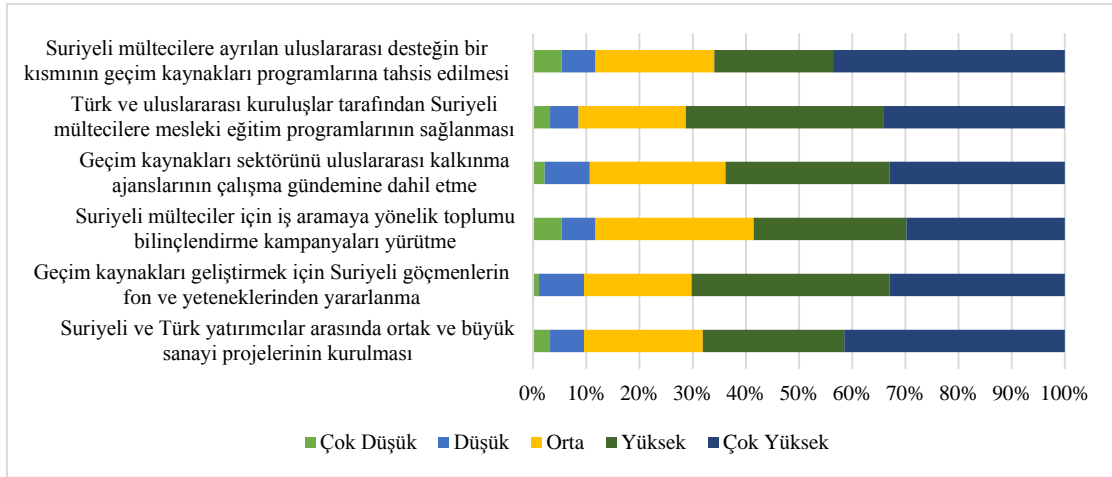
⁽¹⁰⁹⁾ Isparta ilindeki Batı Akdeniz Ekonomisini Geliştirme Vakfı (BAGEV) BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı ile işbirliği içerisinde, Suriyeli mültecilere istihdam olanakları sağlamak ve mültecilerin topluma entegre olmalarına yardım etmek amacıyla tarımsal eğitim programları yürütmektedir. Vakfın açıklamasına göre, proje, ekonomik fırsatlar yaratarak “Türkiye'nin güneyindeki Suriyelilere ve ev sahibi toplumun direnişine destek” çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Proje kapsamında yaklaşık 150 Suriyeli mülteci, başlangıç olarak üç ay boyunca eğitilecektir. Eğitimde, mültecilere Türk toplumuna entegre olmalarına yardımcı bazı bilgiler verilecektir. Aynı şekilde Suriyeli işçilere, eğitim boyunca günlük 35 TL ikramiye verilecektir. Kaynak: **Türkiye'deki Suriyeli çiftçilere eğitim projesi**, Enab Baladi Gazetesi, 19/07/2017: <https://goo.gl/ctSXNS>

⁽¹¹⁰⁾ Türkiye'deki Sanayi ve Ticaret Odaları, 2016 yılında kuruluşun Suriyeli işçilerin eğitilmesine dair bir proje üzerinde çalışmaya başlayacağını onayladı. Kuruluş ayrıca, eğitim için Alman modelinin benimseneceğini açıkladı. Proje, tarım ve hizmet sektöründe tecrübeli işçilerin eğitilmesi, bu kişilere iş fırsatı sağlanması üzerinde yoğunlaşacak. Aynı şekilde kuruluş, nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyan bazı sektörlerle teşvik için deneyimli istihdam sağlamayı amaçlayan bu projenin tamamlanması için bir bütçe sağlayacak. Kaynak: **Türkiye'deki Suriyeli işçilerin eğitilmesi çalışmalarına yakında başlanacak**, Asima Online Radio, 29/12/2015: <https://goo.gl/izdtHH>

⁽¹¹¹⁾ **Norveç Mülteci Konseyi, Türkiye'deki mültecilere teknik eğitim kursları veriyor**, 18/05/2017; TurkPress Web Sitesi, <https://goo.gl/AbRpHx>

⁽¹¹²⁾ **Türkiye'deki Danimarka Mülteci Konseyi (DRC)**, 10/11/2017: <https://goo.gl/XpPMzA>

⁽¹¹³⁾ **Raf Kurumu'ndan Suriyeli mültecilerin eğitimi için Rızık Ofisi'ne 850 bin riyal destek**, 16/08/2016, Al-Sharq Portal: <https://goo.gl/MJh11L>

Şekil (22): STK'lar ve işverenler tarafından Suriyeli mültecilere sağlanan en önemli geçim kaynağı geliştirme mekanizmalarını göstermektedir

Türkiye'deki Suriyeli gençlerin yeteneklerini geliştirmek ve becerilerini toplumda ve işgücü piyasasında sergilemek amacıyla UNHCR, BM Kalkınma Programı (UNDP) ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından geçim kaynaklarına dair çeşitli girişimler olmuştur. Ayrıca Türk Hükümeti, bu konuda mesleki kurslar sunan Halk Eğitim merkezleri ve Suriyeli mültecilere mesleki ve dil eğitimi kursları veren Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) aracılığıyla çeşitli girişimler başlatmıştır. Bu girişimlerin amacı; işgücü piyasasının gerekliliklerine uygun olarak mültecilere özel girişim mekanizmaları kurmak, kuruluşların Suriyeli mülteci istihdam kapasitelerini arttırmak, gayri resmi istihdamla mücadele etmek ve Suriyeli işçilerin işgücü piyasasına entegre olmasını sağlamaktır.

Geçim kaynakları geliştirmek için Suriyeli göçmenlerin fon ve yeteneklerinden yararlanma, Suriyeli ve Türk yatırımcılar arasında ortak ve büyük sanayi projeleri kurma, Suriyeli mültecilere ayrılan uluslararası desteğin bir kısmını geçim kaynakları geliştirmek için tahsis etme ve bu konuyu uluslararası kalkınma ajanslarının çalışma gündemine dahil etme durumları önem sıralamasına göre ikinci sırada yer alırken; bunları “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede önemli görenlerin oranı yüzde 60- 70 arasında yer almaktadır.

Diasporadaki Suriyeliler, sığındıkları ülkelerle iş birliği ilişkileri kurmaya çalışarak kalkınmak ve Suriyeli işçilerin geçim kaynakları geliştirmek için faydalanabileceği birçok maddi imkân ve teknik uzmanlığa sahiptir. Zira birçok Suriyeli bu projelere katkıda bulunmak için imkanlarını kullanmak istese de bu ülkelerdeki aktif kuruluşlarla koordinasyon eksikliği yaşamaktadır. Araştırma bağlamında daha önce de belirttiğimiz gibi, Dünya Bankası'nın bu alanda önemli bir girişimi olmuştur. Bu bağlamda araştırma şablonunda, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesinde önemli bir mekanizma olarak mültecilerin kendisinden yararlanmanın önemine dikkat çekilmektedir.

Türkiye'deki Suriyelilerin büyük yatırımlarına rağmen, Suriyeliler ve Türkler arasındaki ortak yatırımların hacmi hala belirli bir sınırdadır. Öyle ki Suriyeli yatırımcıların çoğu, daha önceki endüstriyel ve ticari tecrübelerine dayanarak orta ölçekli işletmeler kurma ve ürünlerin çoğunu Türkiye piyasasındaki yüksek rekabet nedeniyle dış piyasalarda pazarlama

eğilimindedir⁽¹¹⁴⁾. Bunların yanı sıra mültecilerin birçoğu, ülkeyi yeterli tanıyamamadan kaynaklı çeşitli nedenlerden dolayı Türk yatırımcılarla büyük yatırım projelerine girmeye tereddüt etmektedir. Türkiye'deki yatırım kültürünün ardından Türk yatırımcılar ve belirli hükümet güvenceleriyle güçlü bir bağın olmaması dolayısıyla büyük sermayeli projelere girmemektedir. Bu bağlamda araştırma şablonu, Türk Hükümeti'nin ortak yatırım hacmini arttırmak hedefiyle yatırımlara güvence ve kolaylık sağlamasının Suriyeli istihdamını büyük ölçüde arttıracığını öngörmektedir.

Geçim kaynakları programları, Suriyeli mültecilere ev sahipliği yapan hükümetler ve ilgili uluslararası kuruluşlar tarafından uygun destek bulmazsa istenilen başarıyı elde edemeyecektir. Türkiye'deki Suriyeli mültecilere ayrılmış bölgesel uygunluk planlarındaki rakamlar, diğer sektörlere kıyasla geçim kaynağı sektörünün finansmanının öneminin düşük olduğu belirtmiştir. Bu bağlamda 2015- 2016 planında, alınan fon hacminin 7 milyon dolar olduğunu, ancak bu sektör için 77 milyon dolar fon hacminin gerektiği gösterilmiştir. 2016-2017 planında ise, alınan fon hacmi 11 milyon dolar, gerekli duyulan fon hacmi ise 92 milyon dolardır. Ayrıca 2017- 2018 planında bu sektör için gerekli fon hacmi de 105 milyona ulaşmıştır⁽¹¹⁵⁾. Mültecilerin ekonomik ve sosyal istikrarını sağlama konusuna verilen öneme rağmen, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin bölgesel uygunluk planında bu sektörün önemi azalmıştır. Bu tür bir desteğin sağlanması da araştırma şablonunda gösterildiği gibi, geçim kaynakları programlarının başarısı için ortaya konulan gerekli mekanizmalardan birisidir.

Örgütler ve uluslararası kalkınma ajansları, sahip oldukları büyük imkanlar nedeniyle mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerde geçim olanaklarının geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), BM Kalkınma Programı (UNDP), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), BM Endüstriyel Gelişme Örgütü (UNIDO), BM Kadın Birimi UN Women ve çeşitli STK'lar da dahil olmak üzere birçok kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların amaçları ise; hem Suriyeli mülteciler hem de ev sahibi toplum için daha iyi ve daha uygun çalışma şartları da dahil, geçim kaynaklarını ve yaşam koşullarını iyileştirmektir. Bu kuruluşların her biri, başka ülkelere sığınan Suriyeli mülteciler için bölgesel uygunluk planına da katkıda bulunmaktadır.

Geçim kaynakları sektörleriyle ilgili birçok Türk kamu kuruluşuyla koordinasyon ve işbirliği içerisinde faaliyet gösteren ILO'nun bu plandaki rolü açıkça ortaya konulmuştur. Söz konusu kuruluş, 2015 yılında Suriyeli mülteci krizine dair kapsamlı bir strateji hazırlamıştır. Bu strateji, Suriyeli mültecilerin ve ev sahibi toplumun bireylerinin daha uygun işlere erişimini kolaylaştırmak için üretken, verimli ve vasıflı iş fırsatlarının artmasını kapsayan 3 ana noktadan oluşmaktadır. Zira bu noktalar “iş fırsatlarının iyileştirilmesine yönelik belirli coğrafi sektör ve konumlarda kalkınma ve ekonomik kalkınma için uygun ortamları desteklemek”, “Suriyeli mültecileri ve ev sahibi toplumu iş fırsatlarına teşvik etmek” ve “kapsamlı bir kalkınma stratejisinin uygulanmasında Türkiye'ye yardımcı olacak işgücü piyasası kurumlarını ve mekanizmalarını güçlendirmeye destek olmak” şeklinde belirtilebilir. Strateji ayrıca, Türkiye'deki Suriyelilerin akınına dair ILO'nun uygunluk projesini, Suriyeli mülteciler ve ev sahibi topluma uygun geçim kaynakları ve iş fırsatlarını iyileştirme projesini, Suriyeli

⁽¹¹⁴⁾ Yassin Swehat, **İstanbul'daki Suriyeli işçi toplumunun portresi**, Al-Jumhuriya Net, 28/01/2015: <https://goo.gl/siDLH9>

⁽¹¹⁵⁾ Regional Strategic Overview, 2017-2018, op.cit.

mülteciler ve ev sahibi toplum için işgücü piyasasına entegrasyonu iyileştirme projesini, Suriyeli mülteciler ve ev sahibi topluluklar için uygun iş fırsatlarını artırma projesini kapsayan bir dizi projeyi de içermektedir⁽¹¹⁶⁾

2016 yılında Suriyeli mültecilere destek için düzenlenen Londra kongresinde, UNDP, FAO ve ILO kuruluşları da dahil olmak üzere uluslararası toplum, “fırsat için ortaklık” ve imtiyazlı fonlara ve dış pazarlara ulaşma girişimleri gibi iş fırsatı sağlama programlarını artırma sözü vermiştir. Kongre, 2018’in sonuna kadar Suriyeli mültecilere ve ev sahibi topluluklara 1.1 milyon istihdam sağlanması yönünde iddialı bir hedef belirlemiştir⁽¹¹⁷⁾. Bu amaca ulaşmak için, kalkınma koordinasyonunu canlandırmaya, özel sektöre katılmaya ve kalkınma ve insani yardım çabaları arasındaki faktörlere ihtiyaç vardır. Suriyeli mültecilere ve uluslararası faktörlere ev sahipliği yapan ülkeler ise bu konuda cesur sözler vermiştir.

Araştırma şablonuna göre, Suriyeli mülteciler açısından iş aramaya yönelik toplumu bilinçlendirme kampanyalarını yürütme mekanizması önem sıralamasında son ve üçüncü sırada yer alır. Bunu “yüksek” ve “çok yüksek” seviyede önemli görenlerin oranı ise yüzde 60’tan azdır.

Suriyeli mültecilerin bilgiye ulaşma imkanlarının iyileştirilmesi; onların uygun iş fırsatları bulmalarına katkı sağlayacak önemli bir mekanizmadır. Ayrıca bu durum, Türk Hükümeti ve bu ülkedeki kalkınma faktörlerinin ana hedefini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türk Hükümeti, Suriyeli mülteci nüfusunun yoğunlaştığı her yerde yerel toplumlar için 50 merkez tahsis etmiştir. Ve istihdam, konut ve sağlık hizmetleri konusunda toplumun bilinçlendirilmesi de dahil olmak üzere mültecilere geniş bir yelpazede hizmet sunmuştur. Aynı şekilde Türk yasası uyarınca mültecilerin haklarının tanınması için, mültecilerin Türk kültürünü öğrenmesini ve Türk şirketlerin mültecilerden beklentilerini karşılama hizmetini de sağlamıştır. Bu merkezler; Türk Kızılayı, belediyeler, uluslararası STK’lar gibi Türk ve uluslararası kuruluşlara önderlik etmektedir. Yerel Ticaret Odası, belediyeler, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Göç Örgütü ve UNHCR gibi uluslararası kuruluşlar tarafından iyi bir şekilde desteklenmektedir⁽¹¹⁸⁾. Adil Çalışma Örgütü de 2014 yılından bu yana Suriyeli mültecilerin çalışmasıyla ilgili Türkiye’deki tüm ilgili kurumlara rapor ve direktifler yayınlamak dahil olmak üzere uluslararası çalışma standartlarına uyma ve Suriyeli mültecilerin çalışma şartlarını iyileştirme çabalarını arttırmıştır. Örgüt, mültecilere yasal çalışma izni verilmesi için 2015 yılı boyunca Türkiye Hükümeti’nin çağrı yaptığı devamlı işbirliği çabalarını da yürütmüştür^{(119),(120)}.

Bu çerçevede UNHCR, 2017 yılında bir web sitesi açmış ve Türkiye’deki mültecilere hizmet etmek amacıyla siteye “Help” (Yardım) ismini vermiştir⁽¹²¹⁾. Böylece geçim kaynakları hakkındaki bilgiler de dahil site aracılığıyla mültecilerin haklarına, görevlerine ve hizmetlerine ilişkin bilgilere kolayca erişilmektedir. Bu girişim, özellikle Türkçe engelinin varlığıyla ve son

⁽¹¹⁶⁾ Syrian Refugees: ILO’s Response to Syrian Refugee Crisis, International Labor Organization: <https://goo.gl/oujZ5P>

⁽¹¹⁷⁾ Co-hosts declaration from the Supporting Syria & the Region Conference, London, 04-02-2016: <https://goo.gl/PnLqmQ>

⁽¹¹⁸⁾ Jobs Make the Difference: Expanding Economic Opportunities for Syrian Refugees and Host Communities, Ibid.

⁽¹¹⁹⁾ Fair labor association, Syrian Refugees working in Turkey, 01-10-2014: <https://goo.gl/HQUVVK>

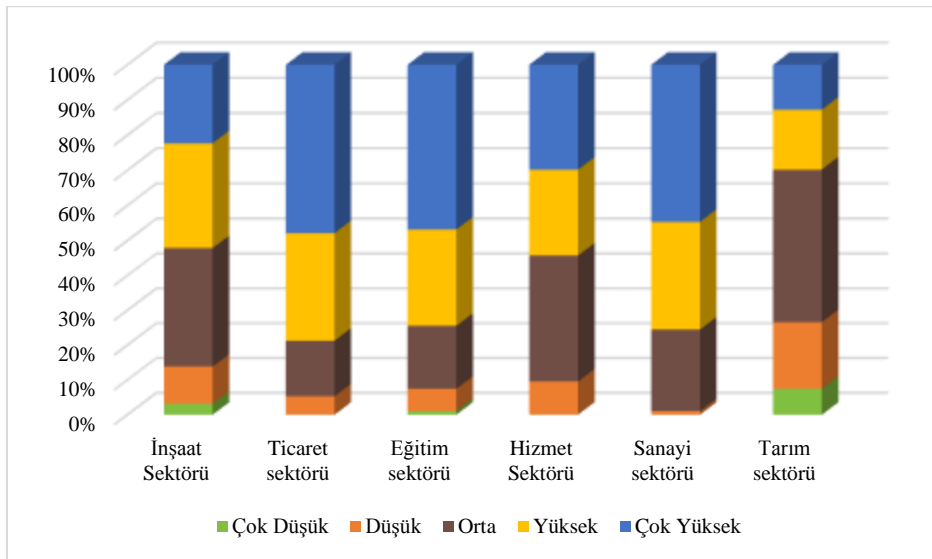
⁽¹²⁰⁾ Participation of foreigners in the Turkish labor market under the temporary protection act” roundtable – summary & outcomes report, Ethical Trading Initiative & Fair labor association, 06-03-2015: <https://goo.gl/Q6kU9r>

⁽¹²¹⁾ <http://help.unhcr.org/turkey/ar/>

yıllarda Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yönelik alınan net veya karmaşık kararlar dolayısıyla hayatlarına sunulmuş değerli bir girişimdir⁽¹²²⁾.

6. Geçim Kaynaklarının Geliştirilmesi İçin Ekonomik Sektörler

Şekil (23)'de, Türkiye'deki mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesi için üzerinde durulması gereken en önemli sektörler gösterilmektedir. Araştırma şablonuna göre, ticaret sektörü Suriyeli mültecilerin geçimlerini sağlamak üzere üzerinde durulması gereken ekonomik sektörlerin ilk sıralarında yer almaktadır. Bu bağlamda şablonun yüzde 79'u, bu sektörün "yüksek" ve "çok yüksek" öneme sahip olduğunu göstermektedir. Öyle ki Türkiye ile bu ülkeler arasındaki ticaret iş birliği anlaşmaları yoluyla Türk ürünlerini bu ülkelerin pazarlarına ihraç ederek Arap ülkeleriyle iş fırsatlarını genişletmek için Suriyeli mültecilerden faydalanmak mümkündür. Suriyelilere ait birçok ticari işletme; aralarında yaşanan ekonomik yakınlaşma neticesinde ve Türkiye ve Arap ülkeleri arasındaki karşılıklı ticaret hacminin artmasıyla ithalat ve ihracat sektöründe yoğunlaşmıştır⁽¹²³⁾. Birçok Suriyeli sanayici, ürünlerini Türkiye piyasasında pazarlama konusunda Türk sanayicilerle rekabet edememektedir. Bu nedenle, onlar kendi tecrübelerinden ve ticari ilişkilerinden yararlanarak Arap ülkelerinin piyasalarına ihraç etmeyi tercih etmektedir. Öte yandan, Türk Hükümeti tarafından yayınlanan istatistikler, Suriye ile karşılıklı ticaret hacminin iç savaş öncesindeki seviyesini aştığını göstermektedir⁽¹²⁴⁾. Nitekim bu durum, Suriye piyasasını ve ihtiyaçlarını tam olarak bilen, Türkiye'deki birçok Suriyeli tüccarın varlığı ile bu değişimin hacmini geliştirmek için mükemmel bir fırsattır.

Şekil (23), Türkiye'deki mültecilerin geçim kaynaklarının kalkınması için üzerinde durulması gereken en önemli sektörleri göstermektedir

Sanayi sektörü, önem sıralamasında ikinci sırada yer alırken; şablonun yüzde 75,5'i, bu sektörün "yüksek" ve "çok yüksek" öneme sahip olduğunu göstermektedir. Suriyeli mülteci istihdamının en fazla görüldüğü sektörlerden biri olan sanayi sektörü, mülteci işçilerin çoğu

⁽¹²²⁾ UNHCR, Türkiye'deki mültecilere yardım etmek için bir web sitesi hazırladı, Orient News Net, 01/08/2017: <https://goo.gl/9kFNEX>

⁽¹²³⁾ Türkiye ve Arap ülkeleri arasındaki karşılıklı ticaret hacmini 70 milyar dolara artırma çabaları: 10 yılda yüzde 300 arttı, Eş-Şark El-Avsat Gazetesi, 17/12/2016: <https://goo.gl/QUCnvk>

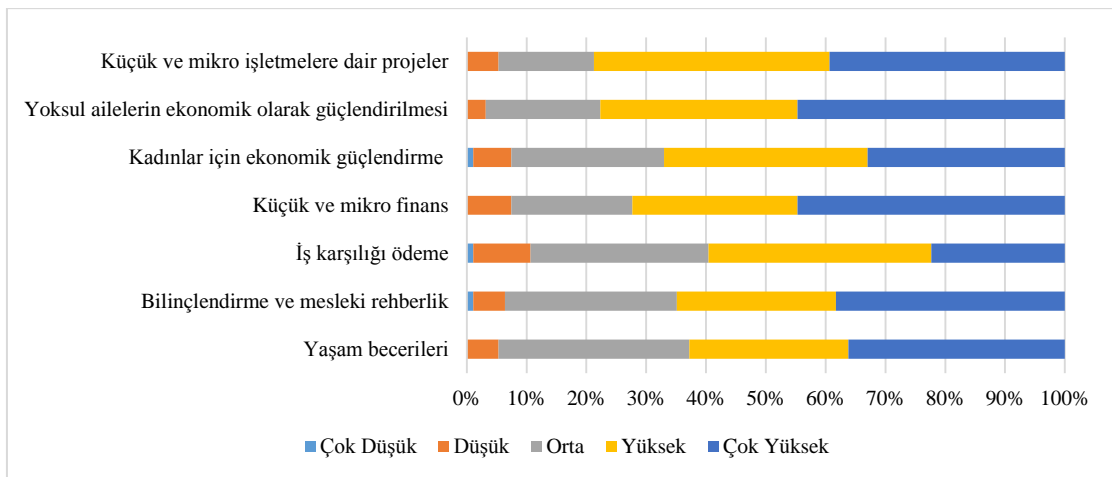
⁽¹²⁴⁾ Türkiye ve Suriye arasındaki karşılıklı ticaret savaş öncesi seviyesini aştı, Aki El-İtaliyye li-I Enba, 25/10/2016: <https://goo.gl/mCFHch>

Türkiye'ye göç etmeden önce Suriye'de de aynı etkiye sahipti. Bu nedenle araştırma şablonu, bu sektörün Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin yaşamında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Nitekim özellikle Suriyelilerin Türkiye'de kabiliyetlerini kanıtlayabilecekleri; tekstil, plastik ve pamuklu giysi sektörlerinde mümkün olduğunca Suriyeli istihdamı oluşturmak için sanayi sektöründeki Suriyeli yatırımcılara çeşitli kolaylıklar sağlamak gerekmektedir⁽¹²⁵⁾. Bu çalışmada daha önce de belirttiğimiz gibi, bu istihdamın karşılaştığı sorunların tamamının üstesinden gelmek ve zorlukları aşmak için bu kolaylıklar sağlanmalıdır.

Öte yandan eğitim sektörü, önem sıralamasında üçüncü sırada yer alırken; şablonun yüzde 74'ü, bu sektörün “yüksek” ve “çok yüksek” öneme sahip olduğunu göstermektedir. Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye akınının başlamasıyla Türk Hükümeti de Suriyeli öğrenciler için Arap ve uluslararası okullarının yanında geçici eğitim merkezleri açılmasına izin vermiştir. Bu çerçevede bu sektör, eğitim açısından nitelikli Suriyeli istihdamının bir bölümünü kapsamada önemli bir rol üstlenmiştir. Araştırma şablonu ise, bu sektörün, diğer ekonomik sektörlerde çalışmak için Türkçe'yi akıcı olarak konuşamayan birçok mülteciye eğitimlerini geliştirme kampanyası yürütmesi açısından önem arz ettiğini göstermiştir. Bu bağlamda araştırma şablonuna göre; hizmet, inşaat, tarım sektörleri önem sıralaması açısından son sırada yer almaktadır.

7. Geçim Kaynaklarını Geliştirme Programları

Mültecilerin geçim kaynaklarını geliştirme programları stratejik olarak ikiye ayrılmaktadır. Birinci olarak; mültecileri istihdam etme, onların istihdama erişimini sağlama, girişimciliği kolaylaştırma ve dolayısıyla bir mültecinin beşeri ve mali sermayesini güçlendirme becerisini destekleme amaçlı arz yönlü stratejiler sıralanabilir. Bu strateji kapsamında çalışma becerilerinin eğitimi, dil ve mesleki eğitim gibi beceri geliştirme programları, bilgiye erişim ve iletişim teknikleri programları, mültecilere geçim kaynakları veya sigorta gibi finansal kaynaklar sağlama konuları da yer almaktadır. İkinci olarak; iş fırsatı yaratma, mültecilerin işverenleriyle bağlantı kurmasının sağlama, yani piyasaya ve ev sahibi topluma entegrasyonları ile ilgili sorunların hafifletilmesi yoluyla mültecilerin ekonomik durumlarının iyileştirme, işverenlerin farkındalığı ve mültecilerle ilgi hükümet politikalarının geliştirilmesi sıralanabilir.

Şekil (24), Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesi için üzerinde durulması gereken bazı geçim kaynağı programlarını göstermektedir

⁽¹²⁵⁾ Ömer Ahmed, **Türkiye, Suriyeli sanayicilerin gözdesi oldu**, Al-Jazeera Net, 05/09/2015: <https://goo.gl/u5q26E>

Mültecilerin geçim kaynaklarını geliştirme stratejilerini anlama ve analiz etme becerisi; bu sektöre yönelik müdahaleleri anlamak için esas şarttır. Ancak bu durum, “mültecilerle ilgili geçim kaynakları geliştirme programları”, “tasarım”, “bu programların yerel ekonomik ve siyasi dengeler belirlenmeden ortaya konulması” ve “mültecilere sürdürülebilir geçim kaynakları programları oluşturmak için hükümet desteğinin ölçüsü” de dahil olmak üzere çeşitli sebeplerden dolayı; ev sahibi ülkelerde genellikle istenen kalkınma etkisini gösterememiştir. Nitekim bu programların tasarımı, yerel ihtiyaçların niteliği ve belirli koşullara ilişkin tepki verme ölçüsü de bu sebeplere dahildir⁽¹²⁶⁾. Bu programların mültecilerin yaşamları üzerindeki etkileri değerlendirme eksikliği, uluslararası ajanslar ve STK’lar ile mültecileri ve onların geçim yollarının geliştirilmesini destelemeye sözü veren yerel aktörler arasında koordinasyon eksikliği ve bu tür programları tasarlamak ve uygulamak için bilgili ve eğitilmiş personellerin yetiştirilmesi girişiminin azlığı da bu sebepler arasında sıralanabilir. Bu bağlamda Şekil (24), Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesi için üzerinde durulması gereken bazı geçim kaynağı programlarını ve arz- talep yönlü stratejileri göstermektedir.

Araştırma şablonuna göre, küçük ve mikro işletmelere dair projelerin oluşturulması ve desteklenmesi programları önem sıralamasında ilk sırada yer alırken; şablonun yüzde 74’ü, bu sektörün “yüksek” ve “çok yüksek” öneme sahip olduğunu göstermektedir. Öyle ki, Suriyeli mültecilerin iyi oranda istihdam edilmesi ve böylece sabit gelir kaynakları bulması, işsizlik ve fakirliği azaltma ve sürdürülebilir geçim kaynaklarını güçlendirme yetenekleri açısından Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin ekonomik yaşantılarında küçük ve mikro işletmeler önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Gaziantep, Adana ve Şanlıurfa’daki Suriyeli mültecilere küçük işletme kurmak için gerekli ekipmanı sağlayarak insani yardıma olan bağımlılıklarını azaltmak için ailelerine bakım fırsatı tanıyan bir proje başlatmıştır⁽¹²⁷⁾.

Araştırma şablonunun ikinci sırasında ise, teknik ve mesleki eğitim- öğretim programları ve yoksul ailelerin ekonomik olarak güçlendirilmesi programları yer alırken; şablonun yüzde 73’ü, bu sektörün “yüksek” ve “çok yüksek” öneme sahip olduğunu göstermektedir. Öyle ki mesleki eğitim ve öğretim programları, Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarıyla ilgili hükümet kurum ve kuruluşlarının en yaygın programlarından birisidir. Nispeten geniş alanda yaygın olmasına rağmen, çoğu mülteci bu programların işgücü piyasasına bağlı olması için faydasız olduğuna inanmaktadır. Zira mülteciler, bu tür programların pratiklik açısından özel sektörle ilgili programlarla sınırlandırıldığını düşünmektedir. Yeterlilik ve yerel işgücü piyasasının sosyal bağlamı ve ihtiyaçları ile bağlantılı olarak bu programların başarılı bir şekilde tasarlanması; yoksulluğun azalmasında ve istihdamın sosyal ve ekonomik hayata entegre edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede sunulan projeler arasında; mültecilerin ve ev sahibi toplumun istihdamını arttırmak için Gaziantep’te hizmet ve sanayi sektörlerini hedef alan mesleki eğitim merkezlerinin kurulmasını içeren bir UNDP projesi de bulunmaktadır⁽¹²⁸⁾. Yoksul Suriyeli mülteciler için ekonomik güçlendirme programları; geçim kaynağı fırsatlarını genişleterek ve bu fırsatlardan yararlanma kapasitesini geliştirerek,

⁽¹²⁶⁾ De Vriese, M, **Refugee livelihoods: A review of the evidence**, The Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, 2006, Geneva, P.36.

⁽¹²⁷⁾ **IOM Backs Syrian Small Business Development in Turkey**, International Organization for Migration, 14-03-2017, <https://goo.gl/FXr2Pz>

⁽¹²⁸⁾ **Expanding markets, generating jobs, fostering hope: UNDP portfolio for economic opportunities and sustainable livelihoods in the Syria crisis response**, UNDP, 2016.

ekonomik ve sosyal istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu programlar, genellikle iyi bir yaşamın sağlanması, bağımsız, devamlı ve sürdürülebilir gelir kaynağı sağlamak için yardıma bağımlılıklarından kurtulma kapsamında bu aileler için gelir elde etmeyi amaçlamaktadır.

Diğer taraftan, küçük ve mikro finans programları önem sıralamasında üçüncü sırada yer alırken, şablonun yüzde 72'si, bu sektörün “yüksek” ve “çok yüksek” öneme sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim küçük ve mikro ölçekli işletmelerin finanse edilmesi konusu, bu projeye sahip Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları en büyük engellerden birisidir. Bu engelin sebebi ise, Türk bankalarının ve mikrofinans kurumlarının borç verme konusundaki isteksizliği ve projelerini Türkiye'de finanse etmek için yerel veya uluslararası finansman kuruluşlarının bulunmaması olarak gösterilebilir. Bu bağlamda Avrupa Yatırım Bankası (AYB), Gaziantep'te küçük ölçekli işletme sahibi olan Türk girişimcilere ve Suriyeli mültecilere finansman sağlamak için bir girişim başlatmıştır⁽¹²⁹⁾.

Geçim olanakları sağlamak için girişimcilik ve yaratıcı girişim programları geliştirmek da önem sıralaması açısından dördüncü sırada yer alırken, şablonun yüzde 69'u, bu sektörün “yüksek” ve “çok yüksek” öneme sahip olduğunu göstermektedir. Fiziksel ve entelektüel sermayenin sömürülmesi konusu; Suriyeli mültecilerin, ev sahibi ülkelerin ekonomisindeki yeteneklerini ve kendilerini kanıtlayabilecekleri yeni iş fırsatları bulmaları açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda araştırma şablonu, bu programların Türkiye'deki Suriyeli mültecilere uygulanması ve girişimcilerin kendi projelerini gerçekleştirmesine yardımcı olacak uygun mekanizmaların sağlanması durumunda Suriyeli mültecilerin ekonomik ve sosyal istikrarı sağlama kabiliyetlerini güçlendireceğini göstermektedir. Son zamanlarda, HABİTAT kurumu ve UNHCR tarafından 2017 yılında Türkiye'nin 14 şehrinde kurulan İMEC VAKİT projesi gibi çeşitli girişimler ortaya çıkmıştır. Proje, Suriyeli mültecilerin sosyal ve ekonomik durumunu iyileştirmeyi ve iş fırsatları yaratarak onlara sağlıklı bir ekonomik yaşam kurmayı amaçlamaktadır. Program; mesleki beceri geliştirme, girişimcilik, istihdam desteği sağlama ve gençler için sosyal uyum konularını içeren dört ana bölümden oluşmaktadır⁽¹³⁰⁾. Aynı şekilde Gaziantep ve çevresindeki Türk ve Suriyeli girişimcileri desteklemek ve teşvik etmek için Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Gaziantep Ticaret Odası arasında ortak bir program bulunmaktadır⁽¹³¹⁾. Bu çerçevede Gaziantep'teki Suriye Ekonomik Forumu, eğitim, rehberlik ve bilgi paylaşımı gibi Suriyeli girişimcilere destek veren birçok etkinlik sunmaktadır. Forum ayrıca, Suriyeli gençlerin yetenek ve becerilerini geliştirmek için eğitim kurslarından yararlanmalarını sağlayacak bir elektronik öğrenme platformu kurmayı da hedeflemektedir⁽¹³²⁾. Bu bağlamda Türkiye'nin içinden ve dışından da bazı girişimler ortaya konulmuştur.

Saha raporlarının birçoğu, Suriyeli girişimcilerin Türkiye işgücü piyasasında iyi bir başarı yakaladığını göstermiştir⁽¹³³⁾. Ancak birçok Suriyeli girişimcinin deneyimleri, bu girişimlerin

⁽¹²⁹⁾ Syrian refugee crisis: the EU's bank calls for an ambitious response, European Investment Bank, 04-02-2016.

⁽¹³⁰⁾ UNHCR & Habitat, IMECE: Co-production for a shared future: <https://goo.gl/vHmiBv>

⁽¹³¹⁾ Olga Rosca, EBRD and Gaziantep Chamber of Commerce join forces to support businesses in Turkey's south-east, 23 Feb 2017, European Bank for Reconstruction and Development: <https://goo.gl/h1uc6f>

⁽¹³²⁾ Selen Ucak, The Unique Opportunity for Syrian Entrepreneurs: A Conversation with the Syrian Economic Forum, Building Market Organization, 15-11-2016: <https://goo.gl/doKS7H>

⁽¹³³⁾ Mehul Srivastava, Syrian refugee entrepreneurs boost Turkey's economy, Financial Times, 16-05-2016: <https://goo.gl/AChmHw>

uygulanmasının gecikmesi ve Türkiye işgücü piyasasındaki başarıları için gerekli desteği sağlamak üzere iş inkübatörlerinin (iş kuluçka merkezleri) bulunmaması nedeniyle zorluklarla karşılaşmaktadır⁽¹³⁴⁾.

Diğer taraftan kadınlar için ekonomik güçlendirme programları ise önem derecesine beşinci sırada yer alırken; şablonun yüzde 67'si, bu sektörün “yüksek” ve “çok yüksek” öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Suriyeli kadınların çoğu, Türkiye'ye taşındıktan sonra aile reislerini kaybetmiştir. Bu sebeple zor fiziksel koşullar ve sınırlı mali desteğin bir sonucu olarak ailelerini geçindirme yükünü omuzlamak zorunda kalmıştır⁽¹³⁵⁾. Araştırma şablonu, kadınlar için ekonomik güçlendirme programlarına kadın işgücünün niteliğine uygun olarak aile temelli programlar kurarak Türkiye hükümeti ve kuruluşlarının daha fazla önem göstermesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, bu programlar mesleki eğitim aracılığıyla üretim becerisi, bilgisi ve kabiliyetini kapsayan bir dizi önlem vasıtasıyla aileye gelir ulaştırmayı amaçlayacak ve kadınların, temel olarak ekonomik fırsatlarını genişletmeye ve iş piyasasına girmelerine yardımcı olacaktır. Bu çerçevede Suriyeli kadın mültecilerin sosyal ve ekonomik yaşama entegrasyonunu amaçlayan Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)'ne bağlı sosyal entegrasyon merkezleri girişimi gibi STK'lar tarafından çeşitli girişimler ortaya konulmuştur⁽¹³⁶⁾. Bir grup gönüllü eğitim ve geçim kaynağı sağlama desteğiyle, Suriyeli mültecilere özellikle de kadınlara yardım etmek için “İstanbul'da küçük ölçekli işletmeler” girişimi başlatmıştır⁽¹³⁷⁾. Ayrıca UNDP'de Suriye kadınlarının Güneydoğu Anadolu bölgesindeki ekonomik ve sosyal yaşama uyumunu desteklemek için bir proje başlatmıştır⁽¹³⁸⁾.

Suriyeli kadın mültecilerin acılarını hafifletme, çocukların, özellikle de aile reislerini kaybeden mültecilerin bakımlarını üstlenme çabaları çerçevesinde Türkiye dışındaki kuruluşlar da birçok girişimde bulunmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin güney şehirlerinde, Kuveyt merkezli kuruluşlar ve bazı insani yardım kurumları Kuveyt dikim atölyeleri kurma girişiminde bulunmuştur⁽¹³⁹⁾. Ancak bu girişimler sınırlı olarak nitelendirilmiştir. Diğer taraftan düşük ekonomik ve yaşam koşullarına sahip birçok Suriyeli kadın mülteci; topluma uyum sağlamak için bazı olumsuzlukları da benimsenmeye zorlanmaktadır.

Öte yandan bilinçlendirme ve mesleki rehberlik programları, önem sıralamasına göre altıncı sırada yer alırken; şablonun yüzde 64'ü, bu sektörün “yüksek” ve “çok yüksek” öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu programlar, araştırmacıların, mültecilerin yeteneklerini keşfetmesine ve becerilerine uygun meslekleri seçmelerine yardımcı olmaları açısından önem arz etmektedir. Öyle ki, Suriyelilerin istihdam olanakları sağlamaları ve çalıştıkları kurumlarda istikrarın sağlanmasına yardımcı olmaları, iş verenler tarafından maruz kaldıkları sömürüyü

⁽¹³⁴⁾ Bknz. Gerçeklik ve rekabet arasında Suriyeli Gençler Ekonomik İnkübatörleri, Suriye Diyalog Merkezi, Diyalog seminerleri tarihi; 23/09/2017, <https://goo.gl/QsvVXX>

⁽¹³⁵⁾ Mustafa Muhammed, Antep'te Suriyeli mülteci kadınlar ailelerini bakmak için işlenmiş gıda üretiminde çalışıyor, Suriyelilerin Finans ve İş Ekonomisi Sitesi, 12/10/2015: <https://goo.gl/GYLCF2>

⁽¹³⁶⁾ Said Abdurrezzak, Sosyal entegrasyon merkezleri Suriyeli kadınları Türk toplumuna entegre olmaya teşvik ediyor, Eş-Şark El-Avsat Gazetesi, 11/11/2017: <https://goo.gl/zvLiMS>

⁽¹³⁷⁾ Suriyeli mültecileri güçlendirmek ve geleceğine yatırım yapmak için küçük ölçekli projeler, Birleşmiş Milletler Radyosu, 17/06/2017: <https://goo.gl/6i1Gho>

⁽¹³⁸⁾ Support to Adaptation of Syrian Women Living in Southeast Anatolia to Social and Economic Life, UNDP Turkey: <https://goo.gl/rKTegD>

⁽¹³⁹⁾ Türkiye'deki Kuveyt dikim atölyeleri, Suriyeli kadınların yetimlerini yetiştirmeleri için bir silah görevi görüyor, Kuveyt Haber Gazetesi, 05/12/2016: <https://goo.gl/LMYq1Q>

engellemeleri açılardan Türkiye işgücü piyasasındaki hak ve görevleri hakkında bilgi edinme arayışı çok fazla zaman ve çaba almaktadır. Son zamanlarda İŞKUR ve birçok Suriyeli ve Türk STK da dahil olmak üzere birçok kuruluş, bu alanda uzmanlaşmak için çeşitli kurslar sunmaktadır.

Yaşam becerileri programları ise, önem sıralamasına göre yedinci sırada yer alırken; şablonun yüzde 62'si, bu sektörün “yüksek” ve “çok yüksek” öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu program, Suriyeli istihdamının Türkiye işgücü piyasasında başarısı hususunda önemli bir etkiye sahiptir. Zira bu program, davranışsal, sosyal beceriler ve kişiler arası iletişim becerilerini de kapsamaktadır. Aynı şekilde mültecilerin başarılı ilişkiler kurmalarına, karşılaştıkları krizlerden kurtulmalarına yardımcı olmakta, bu sorunlara yenilikçi çözümler bulma kabiliyetlerini arttırmakta ve Türk toplumuna entegre olmalarını kolaylaştırmaktadır.

İş karşılığında ödeme programları ise önem sıralamasında son sırada yer alırken; şablonun yüzde 60'ı, bu sektörün “yüksek” ve “çok yüksek” öneme sahip olduğunu göstermektedir. Nüfusun asgari yaşam gereksinimleri arayışı göz önüne alındığında bu programlar, Suriye içerisinde de olduğu gibi istikrarsız alanlarda en rağbet görülen programlar arasındadır. Nitekim mülteciler, barındıkları ülkelerdeki kalış sürelerinin uzamasıyla birlikte yeni ortamlarında daha istikrarlı istihdam fırsatları sağlamayı tercih etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ÇIKARIMLAR

1. Suriyeli Mültecilerin İstihdamına Dair Genel Özellikler

18- 59 yaş genç grubuna bakıldığında; Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin yüzde 28,3'ünü erkekler, yüzde 23,6'sını ise kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin toplam beşeri gücü 1,906,618'e ulaşmaktadır. Nitekim bu sayının yüzde 55'ini erkekler, yüzde 45'ini de kadınlar oluşturmaktadır. Bazı tahminlere göre, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin, 1,7 milyondan fazlası, yani yüzde 61'i çalışma yaşındadır ve çoğunluğu da her iki cinsiyette sınırlı veya orta düzeyde eğitime sahiptir. Mültecilerin eğitimleri, Türkiye'ye gelmelerinin ardından büyük oranda kesintiye uğramıştır. Bunun sonucunda ise son birkaç yılda Suriyeli işçilerin büyük çoğunluğu, Türkiye'den Avrupa ülkelerine veya başka ülkelere göç etmiştir. Suriyeli mülteciler arasındaki işsizlik oranı ise yüzde 17,2 iken, her iki cinsiyette de istihdam oranı yüzde 31'dir. Bu bağlamda kadın çalışanların oranı yüzde 17, işgücü dışında kalanların oranı ise yüzde 52'dir. Suriyeli mülteci istihdamının çoğunluğu, tekstil, inşaat ve mevsimlik tarım sektörlerinde gayri resmi işgücü piyasasında yoğunlaşmıştır. Türkiye'de düzenli çalışma iznine sahip Suriyeli mültecilerin sayısı, 2011 yılından 2016 yılının sonuna kadar 20,891'e ulaşmıştır. Bu sayı da çalışma yaşına ulaşan tüm mülteci gruplarının yalnızca yüzde 1'ini oluşturmaktadır. Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına olan etkileriyle ilgili olarak, genel çerçevede bu etki sınırlıdır. Son yıllarda Suriye sınırına yakın bazı Türkiye şehirlerinde işsizlik oranı artış gösterirken, diğer şehirlerdeki ekonomik kalkınma göstergeleri, sermayelerini Türkiye'ye devreden Suriyeli iş adamlarının ve yatırımcıların sayısının artmasıyla artış göstermiştir. Bu durum, yerel halk için birçok istihdam imkanı sağlamada önemli bir faktör olurken, bu şehirlerin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Türkiye vatandaşlarının zihnindeki Suriyeli mülteci imajına gelince, bu konuya dair son 6 yılda Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki kalış sürelerinin uzamasıyla ve uzun süredir Türkiye'deki

varlıklarıyla ilgili çeşitli farklılıklar oluşmaktadır. Suriyeli mültecilerin, ana ekonomik sektörler dışındaki gelir kaynakların hakkında ise, farklı kaynaklar bulunmaktadır. Bunların en önemlileri, kişisel birikimlerden harcama ve ana gelir kaynağı olarak, serbest çalışmalara itimat etmemdir.

2. Suriyeli Mültecilerin Geçim Kaynaklarını Geliştirmenin Zorlukları

Çalışma, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarını olumsuz şekilde etkileyen birtakım zorlukları ortaya koymaktadır. Bu zorluklar, üç ana kategoride sınıflandırılabilir. Birinci olarak, Suriyeli mülteci işçilerin Türkiye işgücü piyasasında maruz kaldıkları sorunlardır. Bunların başlıcaları ise; iş yönetmelikleri, maaşlar, tazminatlar ve fiziksel çalışma ortamları olarak sıralanabilir. Araştırma şablonuna göre, bu faktörlerin, geçim kaynaklarının geliştirilmesine etkisi büyüktür. Nitekim Suriyeli mültecilerin büyük çoğunluğunun gayri resmi sektörlerde çalışması, mültecileri birçok hak ve imtiyazdan mahrum bırakmaktadır. Aynı şekilde mülteciler, iş düzenini oluşturan yasaların eksikliği ve zayıflığı çerçevesinde mülteci yasaları kapsamına girmedikleri ve geçici koruma adı altında faaliyet gösterdikleri için sömürü ve istismarlara karşı savunmasız kalmaktadır.

İkinci zorluk ise, Türkiye'deki geçim kaynaklarının geliştirilmesine yönelik engellerden kaynaklanmaktadır. Bu engeller, esas olarak Suriyelilerin bizzat kendilerinin yanı sıra Türk Hükümeti, yerel ve yabancı STK'lar tarafından temsil edilen geçim kaynakları sektörlerindeki birçok temel faktörle bağlantılıdır. Türk Hükümeti ve ülkedeki siyasi durumla ilgili engellerin yanında, Suriyeli mültecilerin çalışmasına ilişkin netsizlik, yasaların tamamlanmaması ve devlet kurumlarının geçim kaynakları oluşturmak için etkili politikalar benimsememesi gibi engeller de mevcuttur. STK'lar ve Suriyeli mültecilerle ilgili engeller de bahsedilen zorluklar arasında yer almaktadır. Öyle ki Suriyeli STK'lar ve Türk Hükümeti arasındaki iletişim zayıflığı, Suriyeli ve Türk STK'lar arasındaki iş birliği ve koordinasyonun eksikliği, geçim kaynakları sektöründe Suriyeli muhaliflerin temsilcilerinin etkin bir rol oynamaması bu zorluklar arasında bulunmaktadır.

Üçüncü zorluk ise, Suriyeli mültecilerin ekonomik ve toplumsal istikrarını sağlamak için birçok yerel ve uluslararası faktörün katıldığı, geçim kaynaklarını geliştirme programlarıyla ilgili mekanizmalardır. Fakat bu çerçevede Türk hükümetiyle ilişkili mekanizmalar; Suriyeli mültecilere yönelik küçük ve mikro projeleri desteklemek, nitelik ve kabiliyetleriyle ilgili veri tabanının etkinleştirilmesi ve periyodik olarak güncellenmesi, Türkiye'deki yetkili makamlar tarafından tanınan Suriyeli işçiler için bir sendika kurulması, Suriyelilerin projelerini artırma ve iş fırsatı yaratma konusunda bankacılık ve yatırım prosedürlerini kolaylaştırma hususunda uygun olanaklar sağlamıştır. STK'lar ve işverenlerle ilgili mekanizmalar arasında ön planda ise, Türk ve uluslararası kuruluşlar tarafından Suriyeli mülteciler için mesleki eğitim programlarının uygulanması, geçim kaynaklarının geliştirilmesi için Suriyeli fonlarından ve mültecilerin göç deneyimlerinden yararlanma durumlarının etkinleştirilmesi, Suriyeli ve Türk yatırımcılar arasında ortak büyük endüstriyel projelerin kurulması durumları yer almaktadır. Aynı şekilde geçim kaynaklarını geliştirme programlarıyla ilgili olarak, küçük ve mikro ölçekli endüstriyel projelerin oluşturulması ve desteklenmesi programları, teknik ve mesleki eğitim

programları, yoksul aileler için ekonomik güçlendirme programları, küçük ve mikro finans programları ön sıralarda yer almaktadır. Bunların yanı sıra çalışma şablonuna göre, Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesi için en önemli ekonomik sektörler sırasıyla; ticaret, sanayi ve eğitim sektörleridir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: TAVSİYE VE ÖNERİLER

Aşağıda bu sektördeki ana faktörlere dair bir dizi önemli tavsiye ve öneriye yer verilmiştir;

1. Türk Hükümeti

Suriyeli mülteci istihdamıyla ilgili Türkiye Hükümeti'nin tavrı, Türkiye'de emniyet arayan mülteciler hakkında hüküm vermek için mültecilerle ilgili çifte bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda iş ve yatırım fırsatı arayan etkin ekonomik istihdam konusunda da kendini göstermektedir. Bu bağlamda aşağıda, bu işçilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesinde Türk Hükümeti'nin üzerinde çalışabileceği bazı adımlara yer verilmiştir.

- İşsizlik oranını düşürmek amacıyla istihdam olanaklarının sağlanmasına yardımcı olmak için Suriye geçici hükümeti ile işbirliği içerisinde, Suriyeli istihdamı için bir veri tabanı oluşturmak ve ilgili taraflarca erişilebilir kılmak,
- Suriyeli mültecilerin çalışma kabiliyetlerinin değerlendirilmesi için uygun mekanizmaları oluşturmak, işgücü piyasasına karışmaları için gerekli becerileri kazanmalarını sağlamak, Türkiye ekonomi sektöründe mültecilerden yararlanma oranını arttırmak,
- Mültecilerin beceri ve kabiliyetlerini güçlendirmek ve mültecilere uygun iş fırsatı sağlamak için mülteci işçilerin eğitilmesi amacıyla STK'lar ile işbirliği içerisinde güvenli istihdama ilişkin mesleki eğitim programları uygulamak,
- Türkiye şehirlerine ve mültecilerin potansiyellerine göre uygun geçim programlarının tasarımıyla yararlanmak için Suriyeli mültecilerin geçim kaynakları hakkında anketler yapmak, düzenli istatistiksel raporlar ve bültenler hazırlamak ve bunları ilgililere sunmak,
- Suriyeli mültecilerin istihdamını kolaylaştırmak üzere mültecilerin istihdamıyla ilgili kurum ve kuruluşların desteklenmesi, bu kurum ve kuruluşlara gerekli fon ve imkânların sağlanması, hükümet kurumları ve ilgili kuruluşlar arasındaki koordinasyon düzeyinin artırılması,
- Suriyeli mültecilerin, Türkiye işgücü piyasasına uygun olarak istihdam edilmesi ve istidama ilişkin haksız rekabet sebebiyle yerel işçiler ve ev sahibi toplumla herhangi bir gerilime yol açmamak için uygun yasal prosedürler ortaya koymak,
- Türkiye İşçi Sendikası gözetiminde Türkiye'de bulunan Suriyeliler için İ İşçiler Birliği kurmak, böylece Suriyeli işçilerin karşılaştığı tüm sorunları masaya yatırmak ve yetkili Türk makamlarıyla iş birliği yaparak sorunların giderilmesi için çalışmak,
- Mültecilerin, Suriyeli işverenlerle ilgili sorunlarını öğrenmek ve işgücü piyasasında karşılaştıkları tüm zorlukların aşılması için periyodik toplantılar düzenlemek,

- Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim programlarına dair ortak gelecek vizyonları belirlemek üzere Türk Hükümeti, Türk, Suriyeli ve yabancı STK'lar arasındaki koordinasyon ve işbirliğini arttırmak,
- Ek işgücü gerektiren ekonomik sektörleri ve sanayi şehirlerini belirlemek, Suriyeli mültecilere mevcut istihdam olanaklarının bir bölümünü tahsis etmek, mültecileri bilgilendirme amaçlı planlar üzerinde çalışmak, onları planlı ve organize bir şekilde bu şehirlere taşınmaya teşvik etmek,
- İş yönetmeliklerini broşürler halinde Arapça'ya tercüme etmek, haklarının farkındalığını arttırmak üzere Suriyeli mültecilere dağıtıp, bazı taraflarca sömürülmelerini önlemek,
- Daha fazla Suriyeli işçi kapasitesi için Suriyeli yatırımcılar, işverenler, çalışma alanları ve öncelikleri için veri tabanları kurmak,
- İş hayatına karışan çocukları korumak için oluşturulan programları desteklemek, Yerel ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği ve koordinasyon içerisinde ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılayan geçim kaynaklarını desteklemek için yardım tahsisi yoluyla eğitimlerini desteklemek,
- Mülteciler hakkındaki yanlış bilgileri azaltmak için yerel Türk medyası aracılığıyla Suriyeli mültecilerin imajı ve mültecilere sunulan yardımları yerel halka bildirmek,
- Umulan hedefi doğrudan gerçekleştirmeksizin, bu yasaların yükümlülüklerini uygulama mekanizmalarına itimat etmek yerine işverenleri, Suriyeli mülteci istihdamıyla ilgili yasalara teşvik etmek,
- Türkiye işgücü piyasasına nüfuz etme kabiliyetleri göz önüne alındığında, Suriyeli mülteciler için Türkçe dil kurslarını yaygınlaştırmak, bu kursları farklı bölgelere, mültecilerin çalışma koşullarına ve ihtiyaçlarına uygun hale getirmek,

2. Sivil Toplum Kuruluşları

- Yeni programların gelişimini yaygınlaştırma ve var olan programları Türkiye'deki çalışma ortamına uygun olarak geliştirme gerekliliğiyle birlikte geçim kaynakları programlarının sürdürülmesini ve büyümelerini sağlayan mekanizmalar ortaya koymak,
- Türk şehirlerinde Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesine hizmet ederek, bu kuruluşların çaba ve yönelimlerini yoğunlaştırmak için Türk Hükümeti ile kurulan koordinasyon düzeyini arttırmak,
- Suriyeli mülteci olan girişimcilerin küçük ve mikro ölçekli projelerine; küçük, mikro finans ve yardım sağlamak için Türk hükümeti ve uluslararası kalkınma bankaları ile koordineli bir kooperatif finans fonu oluşturmak,
- Geçim kaynaklarını geliştirme programları için uzman kadrolar kurmak, ilgili eğitim programlarıyla gerekli becerileri sağlamak için Suriyeli ve Türk STK'lara uluslararası yardım kurumları sağlamak, bu kurumların etkin geçim kaynakları programlarını uygulama kapasitesini geliştirmek,
- Suriyeli sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası bağışçıların bölgesel uygunluk projeleri kapsamındaki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarını geliştirmeye dair plan ve

programlara etkin katılımını sağlamak, Suriyeli mültecilere yönelik hizmetlerde bu kuruluşların etkinliğini arttırmak,

- Çalışma yaşına ulaşan Suriyeli mültecilerin, işgücü piyasasındaki hak ve görevleri hususunda medya aracılığıyla toplumsal bilinçlendirme kampanyaları yürütmek,
- Geçim kaynaklarını geliştirmek ve birçok istihdam imkânı yaratmak amacıyla ana taşıyıcılar olarak küçük ve mikro ölçekli işletmeler kurmak için Suriyeli mülteci girişimcileri ve küçük ölçekli sermaye sahiplerini topluma entegre etmek ve onlara destek sağlamak,
- Türk Hükümeti ve uluslararası kalkınma ajanslarıyla işbirliği içerisinde kadınlar, yaşlılar ve özel gereksinime sahip insanlar gibi savunmasız mülteci gruplar için iş imkânı sağlamak için geçim programları oluşturmak, bu grup için iyi bir yaşam sağlamak.

3. Suriyeli ve Türk İşverenler

- Türk şehirlerindeki Ticaret ve Sanayi Odaları, Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) ve Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) aracılığıyla tüm sektörlerde ortak ekonomik projeler kurmak için Suriyeli ve Türk iş verenler arasında koordinasyon ve iş birliği programları oluşturmak,
- İşgücü piyasasındaki sürekliliği ve rekabeti sağlamak ve Suriyeli mülteciler için daha fazla istihdam olanağı yaratmak için Suriyeli işveren ve yatırımcıların, büyük ölçekli ve uzun vadeli ekonomik projelere odaklanmasını sağlamak,
- Mülteciler arasındaki işsizlik oranını azaltmak ve bölgelere uygunluklarını arttırmak için Suriyeli mültecilere mesleki eğitim ve gelişim programlarını desteklemek,
- Suriyeli mültecilerin istihdamında insani boyuta odaklanmak, yasal ve maddi statülerinin sömürülmesini engellemek,
- Suriyeli çalışanlara istihdam olanağı sağlamak için sermayelerini Türk ve Suriyeli iş adamlarının oluşturduğu Suriye Türkiye anonim şirketleri kurmak.

SONSÖZ

En fazla Suriyeli mülteciyi barındıran bir ülke olarak Türkiye, çalışma yaşına ulaşan 1 milyondan fazla mülteciyle birlikte büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Mültecilerle ilgili yayınlanan analizler, bunların büyük çoğunluğunun Suriye'deki durumun istikrarlı bir hal alması ve ülkelerine dönüş ihtimallerinin olması durumunda da uzun vadede buldukları ülkelerde kalmaya devam edeceklerini göstermektedir⁽¹⁴⁰⁾. Türkiye'deki Suriyeli mülteciler meselesi sadece insani bir mesele değildir. Ancak Türkiye içindeki ve dışındaki tüm taraflarca birçok çekişmeye neden olan bir konudur.

Suriyeli mültecilerin 2011 yılı başlarında Türkiye'ye gelişinin başlamasıyla ve farklı şehirlere yerleşmelerinden bu yana, dünyanın dört bir yanındaki diğer birçok sığınma durumunda olduğu gibi, Suriyeli mülteciler de hayatlarının farklı yönlerinde birçok zorlukla karşılaşmıştır. En

⁽¹⁴⁰⁾ Kemal Kirisci, *Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going beyond Hospitality*, The Brookings Institution, May 2014

önemli temel kaygılarından biri ise zorlu çalışma ve yaşam koşullarıyla boğuşan vatandaşlar için istikrarı ve topluma entegrasyonu kolaylaştıran, yaşam ve ekonomik güvenlik duygusunu güvence altına alma hissidir.

Bu çerçevede Suriyeli mülteciler, Türkiye işgücü piyasasında tüm etkin taraflarla ilgili birçok zorluk ve sorunla karşılaşmaktadır. Nitekim bu zorlukları esas olarak çalışma ortamı, maaşlar ve yasal çevre oluşturmaktadır. Son 6 yıl boyunca işgücü piyasasındaki bu istihdamın kapasitesi için gerekli geçim kaynaklarını sınırlandıran birtakım engeller de açığa çıkmıştır. Zira bu durum da Türkiye'nin, kendilerine bir ortam bulamayan nitelikli ve kabiliyetli Suriyeli mültecileri kaybetmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda hükümetin ve toplumun çabaları arasındaki entegrasyon eksikliği sebebiyle bu mülteciler Avrupa ve Amerika gibi farklı mekanlara göç etmek zorunda kalmaktadır.

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin varlıklarının devam etmesiyle, geçici çözüm politikası işgücü piyasasına karışan veya iş arayan çok sayıdaki mülteci için artık fayda vermemektedir. Türk Hükümeti'ndeki ilgili makamlar, bu sorunlara sürdürülebilir çözümler üretmek ve Türkiye ekonomisinde Suriyeli mülteci işçilerin fayda sağlayacağı kapasiteyi belirlemek için harekete geçmemiştir. Bu durum, mültecilerin tüm ekonomik, sosyal ve psikolojik yönlerine olumsuz yansımaktadır. Aynı şekilde ekonomik ve toplumsal istikrarsızlık durumuna ve Türk toplumuna entegrasyonlarının gecikmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla mültecilerin ve toplumsal nüfusun arasında daha fazla gerilim yaratarak ve nihayetinde de gelecek yıllar içinde Suriyeli mültecilerin varlığına dair olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

ALTINCI BÖLÜM: ÇALIŞMANIN TAKİBİ

Omran Stratejik Araştırmalar Merkezi, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesinin imkânı ve zorlukları konusunda bilgi sahibi olmak için analitik bir çalışma yürütmektedir.

Çabalarınız ve ilginiz için teşekkürlerimizi sunar, anketteki soruları cevaplandırarak bu çalışmanın tamamlanmasına katkıda bulunmanızı rica ederiz.

1. Katılımcı Bilgileri

Cinsiyet	Erkek		Kadın	
	Yaş	25- 35	36- 45	46- 55
Eğitim Düzeyi	Lise ve altı	Yüksekokul	Üniversite	
Türkiye'de bulunma süresi	2 yıldan daha az	2- 4 sene	4 yıldan daha fazla	

Uygun alanlara (x) koyunuz.

2. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin aşağıdaki gelir kaynaklarından ne derecede yararlandığını düşünüyorsunuz.

Gelir Kaynakları	Yüksek	Orta	Düşük
Suriyeli yardım kuruluşlarından yardım			
Arap ve uluslararası yardım kuruluşlarından yardım			
Türkiye Hükümeti'nden yardım			
Akraba yardımı			
Kişisel birikintilerden harcama			
Suriyeli ve uluslararası yardım kuruluşlarında çalışma			
Serbest çalışma			
Gayri resmi işler			
Hizmet sektörü			
Eğitim sektörü			
Tarım sektörü			
Ticaret sektörü			
Sanayi sektörü			
Sağlık sektörü			
İnşaat sektörü			
Turizm sektörü			
Diğer			

3. Türkiye işgücü piyasasındaki Suriyeli mültecilere dair aşağıda belirtilen sorunların önem derecesi nedir?

#	Sorun	Çok Yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	Çok Düşük
1	Bazı Türk şehirlerinde iş olanaklarının eksikliği					
2	Düşük maaş, işverenler tarafından ödemelerin geciktirilmesi veya ödenmemesi					
3	Normalin üzerindeki günlük çalışma saatleri					
4	İşverenlerin Suriyeli çalışanların haklarını ihlal etmesi					
5	Tehlikeli ve sağlıksız çalışma koşullarına tahammül					
6	Suriyeli işçilere maaş ve terfi konularında Türk işçilere kıyasla ayrımcılık					
7	Ücretsiz fazla mesai					

8	Suriyeli istihdamı konusunda işverenler için adil prosedürlerin ve yasal korumaların yokluğu					
9	İşgücü piyasasındaki rekabet açısından Türk işçilerde Suriyeli istihdamına dair gerilim					
10	Suriyeli çalışanların herhangi bir iş yasasına veya sosyal korumaya sahip olmaması					
11	Suriyeli mültecilerin resmi çalışma izni aldıktan sonra çalışamamaktan korkması					
12	Geçici koruma kimlik kartına sahip mültecilerin buldukları şehirlerde çalışabilmesi					
13	Suriyeli istihdamını gözeten ve Türkiye'deki sorunlarını iyileştiren resmi organların bulunmaması					
14	Suriyeli işçilerin hakaret, şantaj ve işverenleri tarafından sürekli kovulmakla tehdit edilmesi					
15	Suriyeli işçilerin sağlık ve sosyal sigortalardan mahrum bırakılması					
16	Üniversite mezunu mültecilerin nitelikleriyle uyumsuz işlerde çalışması					
17	İş yerlerinde istikrarsızlık, Suriyeli işçilerin sürekli olarak daha iyi çalışma koşulları arama ihtiyacı					
18	Birçok Suriyeli işçinin, geçici koruma kimlik kartına ve pasaporta sahip olmaması nedeniyle işverenlerin istismarlarının artması					
19	Birçok Suriyeli işçinin, iş aramaları esnasında dolandırıcılığa maruz kalması					

4. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesine dair aşağıda belirtilen engellerin önem derecesi nedir?

#	Engel	Çok Yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	Çok Düşük
1	Geçim kaynaklarını güvence altına alma, Türk ve Suriyeli STK'ların öncelikleri arasına girmemekte, STK'lar sadece yardım konusunda ilgilenmekte					
2	Türkiye Hükümeti kuruluşları ve sendikaları, Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarını oluşturmak için etkili politikalar izlememekte					
3	Suriyeli mültecilere istihdam olanaklarının sağlanması için gerekli büroların olmaması, mültecilerin işçi simsarların eline düşmek zorunda kalması					
4	Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarını sağlamak için Türk-Suriyeli STK'lar ve Türkiye Hükümeti arasında iletişim zayıflığı					
5	Türk ve Suriyeli işadamlarının, Türkiye işgücü piyasasında Suriyeli istihdam kapasitesi için bireysel girişimlerinin azlığı					
6	Türkiye'deki Suriyeli mülteciler için iş yönetmeliklerinin netsizliği ve eksikliği					
7	Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarını güvence altına almak için Türk ve Suriyeli STK'lar arasında işbirliği ve koordinasyon azlığı					
8	Türkiye Hükümeti'nin, ülkelerine dönünceye kadar Suriyeli mültecilerle geçici istihdam statüsüyle ilgilenmesi					
9	Çalışma yaşına ulaşan Suriyeli mültecilerin sayı ve niteliklerine ilişkin kapsamlı ve güncellenmiş verilerin bulunmaması					

10	Suriyeli işçilerin geçim kaynaklarını planlamak ve geliştirmek için Suriyeli muhaliflerin Türkiye Hükümeti, sendikalar ve STK'lar ile işbirliği içerisinde etkin temsilcilerinin bulunmaması					
11	Suriyeli işçilerin Türkiye işgücü piyasasına uygun olmaması					
12	Suriyeli işçilerin büyük bir bölümünün Türkçe bilmemesi					
13	Suriyeli mültecilerin, kültür ve çalışma ortamındaki farklılıkları nedeniyle Türklerle çalışmaya isteksiz olması					

5. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesine dair aşağıda belirtilen mekanizmaların önem derecesi nedir?

#	Mekanizma	Çok Yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	Çok Düşük
1	Tüm Türkiye şehirlerinde Suriyeli mültecilerin küçük ve mikro ölçekli projelerinin desteklenmesi için uygun kolaylıkların sağlanması					
2	Türkiye'deki Suriyeli mültecilere sağlanan uluslararası desteğin bir kısmının, Türkiye şehirlerindeki geçim kaynaklarını geliştirme programlarının uygulanması üzere tahsis edilmesi					
3	Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına karışmalarına yardımcı olmak için Türk ve uluslararası kuruluşlar tarafından mesleki eğitim programlarının uygulanması					
4	Uluslararası kalkınma ajanslarının, Türkiye içerisindeki gündemlerine 'geçim kaynakları sektörlerinin					

	desteklenmesi' konularını alma ihtiyacı					
5	Çalışma yaşına ulaşan Suriyeli mülteciler için iş fırsatlarını nasıl arayacaklarına dair bilinçlendirme kampanyalarının yürütülmesi					
6	Türkiye Hükümeti'nin mültecilere yardım etmek isteyen Türk ve uluslararası kuruluşların katılımını denetlemesi ve böylece hedeflenen yararın sağlanması için birleştirilmiş bir strateji kapsamında geçim kaynaklarının güvence altına alınması					
7	Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesi için Suriyeli göçmelerin fon ve tecrübelerinden yararlanma sürecini etkinleştirmek					
8	Suriyeliler için projeleri artırmak ve istihdam yaratmak üzere bankacılık ve yatırım prosedürlerini kolaylaştırmak					
9	Türkiye'deki Suriyeli yatırımcıların, Türk istihdamı karşısında Suriyeli istihdamına ilişkin özel koşullardan muaf tutulması					
10	Suriyeli mültecilerin nitelik ve becerileriyle ilgili bir veri bankasının etkinleştirilmesi, periyodik olarak güncellenmesi, bilgilerin mülteci istihdam talebinde bulunan kurumlara sunulması					
11	Suriyeli mültecilerin çalışabileceği ekonomik sektörlerin belirlenmesi, böylece Türk çalışanların mültecilerden etkilenmemesi					
12	Mümkün olduğunca fazla Suriyelinin istihdam edilmesini sağlamak için Suriyeli					

	ve Türk yatırımcılar arasında büyük sanayi projelerinin kurulması					
13	Türkiye Hükümeti'nin Suriyeli mültecileri yasal olarak çalıştırılması konusunda Türk işverenleri teşvik etmesi					
14	Türkiye'de, Türk yetkililer tarafından tanınan Suriyeli işçi sendikası kurulması					

6. Türkiye'deki Suriyeli mültecilere geçim kaynağı sağlamak için aşağıdaki sektörlerden hangisine öncelik verilmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?

Sektör	Çok Yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	Çok Düşük
Tarım Sektörü					
Sanayi Sektörü					
Hizmet Sektörü					
Eğitim Sektörü					
Ticaret Sektörü					
İnşaat Sektörü					

7. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarının geliştirilmesine dair aşağıda belirtilen programların önem derecesi nedir?

Program	Çok Yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	Çok Düşük
Mesleki ve teknik eğitim					
Rızık kazanma konusunda girişimcilik ve yaratıcı girişimler					
Mikro ve küçük ölçekli sanayi projeleri oluşturma ve destekleme					
Yoksul aileler için ekonomik güçlendirme programları					
Kadınlar için ekonomik güçlendirme programları					
Mikrofinans ve mikro projeler					
Çalışma karşılığı ödeme programları					
Bilinçlendirme ve mesleki rehberlik programları					
Yaşam becerileri programları					

Araştırma Birimi